



T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBRAHİM NASRALLAH'IN *RÜZGÂR* ADLI ROMANININ
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Şahiste UÇAR

Çorum 2019

**İBRAHİM NASRALLAH'IN RÜZGÂR ADLI ROMANININ
İNCELENMESİ**

Şahiste UÇAR

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi İclal ARSLAN**

ÇORUM 2019

KABUL VE ONAY

Şahiste UÇAR tarafından hazırlanan **İbrahim Nasrallah'ın Rüzgâr Adlı Romanının İncelenmesi** başlıklı bu çalışma, **21/06/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Prof. Dr. Nevin KARABELA) (Başkan)

İmza

(Dr. Öğr. Üyesi İclal ARSLAN) (Danışman)

İmza

(Dr. Öğr. Üyesi Hiclal DEMİR)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

4.

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (21/06/2019)


Şahiste UÇAR

ÖZET

UÇAR, Şahiste. *İbrahim Nasrallah'ın Rüzgâr Adlı Romanının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Modern Arap ve Filistin edebiyatında önemli bir yere sahip olan İbrahim Nasrallah, dünya edebiyatında da tanınan bir yazardır. Nasrallah'ın eserleri pek çok dile tercüme edilmiştir. Yazarın roman, hikâye, şiir, sinema eleştirisi, resim ve fotoğrafçılığı da kapsayan geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Özellikle roman alanında adını duyurmuş ve bu alanda pek çok ödül almıştır. Tezimizin konusu, *Beyaz Atlar Zamanı* üçlemesinin ilk kitabı olan "*Rüzgâr*" adlı romanıdır. Tarihî roman incelemesi olan bu tezde, eseri farklı açılardan ele almayı amaçladık. Modern Filistin edebiyatını, tarihini ve sosyo-kültürel yapısını irdelemeye çalıştık. İbrahim Nasrallah'ın Filistin sürgün/diaspora edebiyatı içindeki yeri ve onun romantizm ile ilişkisi üzerinde durduk. Böylece "sürgündeki/diasporadaki vatansever edebiyatı" alanında kayda değer örneklerden biri olan ve Türkçeye çevirisi bulunmayan *Rüzgâr*'ın önemini ortaya koymaya gayret ettik. Ayrıca bu romanın incelenmesiyle, Filistin direnişi ve Filistin kimliğinin bir edebiyat eseri üzerinden nasıl anlatıldığını göstermeyi amaçladık.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, *Rüzgâr*, , Filistin Edebiyatı, , Diaspora.

ABSTRACT

UÇAR, Şahiste. *Analysing Of İbrahim Nasrallah's Novel "Wind"* (Master Thesis), Çorum, 2019.

İbrahim Nasrallah, who has an important place in modern Arabic and Palestinian literature, is a well-known writer in world literature. Nasrallah's works have been translated into many languages. The author has a wide range of works including novels, stories, poetry, film criticism, painting and photography. He made a name for himself especially in the field of novels and received many awards in this field. Our thesis analysis the first book of the "*Time of White Horses*" trilogy, "*Wind*". We emphasized its place in diaspora literature and its relationship with romance, so we tried to reveal the importance of the *Wind*, which is one of the notable examples in the field of vat patriotic literature in exile/diaspora and has no translation into Turkish. We aimed to show how it is told through literature.

Keywords: İbrahim Nasrallah, *Time of White Horses*, *Wind*, Palestinian Literature, Diaspora.

TEŞEKKÜR

Tezimi yazarken bana yol gösteren sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İclal Arslan Hanımefendiye, Arapça ve İngilizce kaynak bulmamda bana yardımcı olan İbrahim Nasrallah beyefendiye, tezimi yazdığım süre zarfında bana destek olan eşim ve çocuklarıma çok teşekkür ediyorum.



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ FİLİSTİN EDEBİYATI ve İBRAHİM NASRALLAH

1.1. ÇAĞDAŞ FİLİSTİN EDEBİYATI.....	5
1.1.1. Direniş Edebiyatı	7
1.1.2. Sürgün/Diaspora Edebiyatı	11
1.1.3. Filistin Göç Edebiyatı.....	13
1.2. NEKBE ve İBRAHİM NASRALLAH	15
1.3. İBRAHİM NASRALLAH	17
1.3.1. Hayatı	17
1.3.2. Eserleri	19
1.3.2.1. Şiir Kitapları	19
1.3.2.2. Romanları.....	21
1.3.2.3. Çocuk Kitapları	22
1.3.2.4. Otobiyografi/Hatırat	22
1.3.2.5. Sinema Üzerine Yazdığı Kitaplar	22

1.3.3. Edebi Kişiliği.....	23
1.3.3.1. Filistin Edebiyatının Temsilcisi Olarak İbrahim Nasrallah	23
1.3.3.2. Romantizm ve İbrahim Nasrallah	26
1.3.4. Aldığı Ödüller	27
1.3.5. Eserleri Hakkında Yapılan Bitirme, Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri ..	28

İKİNCİ BÖLÜM

RÜZGÂR ROMANININ İNCELENMESİ

2.1. RÜZGÂR HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	31
2.1.1. <i>Rüzgâr</i> 'ın Özeti	32
2.1.2. <i>Rüzgâr</i> 'ın Bölümleri.....	34
2.1.3. <i>Rüzgâr</i> 'ın Şahıs Kadrosu	36
2.1.4. Romanda Mekân	41
2.1.5. Romanda Zaman	42
2.1.6. Romanda Dil ve Üslup.....	42
2.1.7. Romanda Anlatıcı.....	47
2.2. RÜZGÂR'DA OLAY ÖRGÜSÜ	48
2.3. RÜZGÂR'IN TEMASI.....	51
2.3.1. Vatan Aşkı.....	52
2.3.2. Ata Duyulan Aşk.....	53
2.3.3. Kadına Duyulan Aşk	57
SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	61
EK.....	67
İBRAHİM NASRALLAH'IN ÖZGEÇMİŞİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	67

KISALTMALAR

Age.	:Adı geçen eser
Agm.	:Adı geçen madde, makale
Agy.	:Adı geçen yazar
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
ev.	:evirmen
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dn.	:Dipnot
Fak.	:Fakülte
Haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazreti
Md.	:Madde
Nşr.	:Neşreden
Öl.	:Ölümü
sy.	:Sayı
ss.	:Sayfa sayısı
thk.	:Tahkik
TDK.	:Türk Dil Kurumu
Ü.	:Üniversite
vb.	:Ve benzeri
vd.	:Ve devamı
Yay.	:Yayın Evi

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

Â	: آ	M	: م
‘	: ع	N	: ن
B	: ب	R	: ر
C	: ج	S	: س
D	: د	Ş	: ش
Ḍ	: ض	Ṣ	: ص
F	: ف	Ṣ̣	: ش
G	: غ	T	: ت
H	: ح	Ṭ	: ط
Ḥ	: خ	Û	: أو
H	: هـ	V	: و
Î	: إي	Y	: ي
’	: ء	Z	: ز
K	: ك	Ẓ	: ظ
Ḳ	: ق	Ẓ̣	: ذ
L	: ل		

ÖN SÖZ

Bu çalışmamızda İbrahim Nasrallah'ın, gerek Filistin edebiyatına gerekse Arap edebiyatına yaptığı katkıları ortaya koymaya çalıştık. Şiir, hikâye resim ve roman alanında pek çok çalışması olan Nasrallah, modern Filistin edebiyatında kayda değer bir yazardır. Şair olması ve sanatın diğer dallarıyla ilgilenmesine rağmen, daha çok romancılığıyla tanınır. Romanlarında siyasi ve toplumsal konuları ele alan Nasrallah, Filistin'in yakın tarihine de ışık tutmaktadır.

Yazarın içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı ile yazdığı romanlar arasındaki bağı anlatmaya çalışırken bizzat kendisiyle görüştük. Nasrallah'ın bize göndermiş olduğu özgeçmiş ve edebi hayatıyla ilgili bilgiler tezimize önemli oranda ışık tutmuştur.. Yaptığımız bu görüşmeler, Rüzgâr romanında hissedilen direnişçi ruhun, Nasrallah'ın gerçek kişiliği ile örtüştüğünü görmemizi sağladı.

Tez olarak incelediğimiz *Rüzgâr*, *Beyaz Atlar Zamanı* adlı roman serisinin ilk ve esas kitabıdır. Bu kitap, romanın olay örgüsünün temelini oluşturur. Her ne kadar ikinci ve üçüncü kitaplar da en az birinci kitap kadar önemli olsa da, eserin çok uzun olması, kitaplar arasındaki olay örgüsünün genişlemesi ve yeni kahramanların akışa dâhil olması, bizi tercih yapmaya zorladı. Bu roman serisi, bir yüksek lisans tezi için hayli geniş olduğundan, tez konusu birinci kitap ile sınırlandırıldı.

Beyaz Atlar Zamanı, başarılı bir tarihî roman örneğidir. Bu romanda Filistin tarihinin 1848-1948 yılları arasında yaşanan olaylar ele alınmıştır. Filistin'de yaşayan bir ailenin üç kuşak süren hikâyesi anlatılmaktadır. *Rüzgâr*'da, ilk kuşak etrafında cereyan eden siyasi ve sosyal olaylar, kronolojik bir sıraya göre aktarılmıştır. İbrahim Nasrallah, tarihsel gerçeklikten kopmadan, yaşanmış hikâyelerden esinlenerek bir eser ortaya koymayı başarmıştır. Bu roman serisi modern Filistin tarihine ışık tuttuğu gibi, Filistin sorununa objektif bir yaklaşım sunmaktadır.

Tezimizi yazarken kaynak bulma konusunda oldukça zorlandık. Kullandığımız kaynakların büyük çoğunluğu yabancı yazarların telif ettiği, İngilizce- Arapça kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Durum böyle olunca, kaynakları okuyup anlamak uzun bir zaman aldı. Ülkemizde Filistin edebiyatı ve Filistin edebiyatçıları hakkında yapılmış çalışmaların yetersiz olduğunu görünce yazdığımız bu tezin, ufak bir katkı sağlayacağını ümit ettik.

Tezimi yazarken bana yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İclal Arslan hanımefendiye, kaynak bulmamda en büyük yardımcım olan Filistinli edebiyatçı-yazar İbrahim Nasrallah beyefendiye ve tezimi yazdığım süre boyunca bana destek olan eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim.



GİRİŞ

İbrahim Nasrallah¹, 1954 yılında Ürdün’de doğmuştur. Filistinli bir ailenin en büyük çocuğudur. 1948 yılında ailesi sürgün edildiği için Nasrallah anavatanını göremeden büyümüştür. Filistin’e duyduğu sevgi ve özlem onu şiir ve roman yazmaya yönlendirmiştir. Duygu ve düşüncelerini daha çok edebiyatın bu iki alanıyla dile getirmiştir.

Yaşadığı coğrafya itibarı ile Ürdün edebiyatına mensup olan Nasrallah, aslında bir Filistin edebiyatçısıdır. Yazdığı şiirler, romanlar, hikâyeler, çizdiği resimler ve çektiği fotoğraflar hep Filistin’i, Filistinliyi ve Filistin kültürünü anlatır. Doğup büyüdüğü mülteci kampında, Filistin’in yakın tarihini yani üç kuşak öncesini şifahi kaynaklardan dinleme fırsatı bulmuş ve bu bilgileri kayıt altına alarak eserlerinde kullanmıştır.² İbrahim Nasrallah’ın eserlerinde, Filistin halk edebiyatı ve romantizm etkisi iç içedir. Bu nedenle kullandığı edebi dil sade, anlaşılır ve akıcıdır. Nasrallah’ın yazdığı roman ve hikâyelerde sıradan insanların günlük yaşantılarına sıkça yer verilir. Ancak konu Filistin olunca, sıradan insanların sıra dışı hikâyeleri ve zorlu hayat koşullarına karşı verdikleri olağanüstü mücadele, bir kahramanlık destanı havasına bürünür.³

İbrahim Nasrallah, sürgün/diaspora edebiyatçısıdır. Sürgün/Diaspora edebiyatı, kendi vatanlarından sürgün, savaş ve zorunlu göç gibi nedenlerle ayrılmak zorunda kalan insanların, başka ülkelerde yaptıkları edebî çalışmaların genel adıdır. Bu tür çalışmaların ortaya çıkış sebebi, göç eden insanların, ait oldukları kültürlerini koruma isteğidir. İbrahim Nasrallah ile aynı durumda olan Filistinli yazar ve edebiyatçılar da Filistin kültürünü koruma ve yaşatma adına, pek çok eser kaleme almışlardır. İbrahim Nasrallah’ın eserlerinde vatan sevgisi ve vatan özlemi sıkça işlenmiştir. Nasrallah’ı göç edebiyatına dâhil etmek de mümkündür. Çünkü sürgün/diaspora ve göç edebiyatı iç içedir. Ancak kesin bir çizgiyle ayırmak zordur. Çünkü göç eden her insan belli bir zaman sonra sürgün/diaspora kültürünün bir üyesi olur. Göç edebiyatı daha genel bir

¹ Hayatı hakkında verilen bilgiler, İbrahim Nasrallah ile facebook messenger üzerinden 20.12.2014, 01.06.2015, 23.06.2015, 28.06.2015, 03.12.2016, 05.06.2016 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur. Bu bilgi kaynakçanın sonunda EK’te verilmiştir.

² İbrahim, Nasrallah. *Time of White Horses*, Trans. Nancy Roberts (Cairo: The American University in Cairo Press, 2012), 7.

³ İbrahim Semûîl, “Hıyûl İbrâhîm Nasrallâh el-Beydâ’”, *Ceride er-Raî*, (23 Nisan 2009), 6.

ifade iken, sürgün/diaspora edebiyatı daha özel bir anlam içerir. Örneğin; Arap Diasporası, Türk Diasporası, Ermeni Diasporası gibi etnik kimliklere ait edebiyat çalışmalarını kapsar. Filistinli Araplar da yaşadıkları ülkelerde, Filistin’i ve Filistin kültürünü unutmamak ya da unutturmamak amacıyla edebî çalışmalar ortaya koymaktadırlar. Ancak sürgündeki/diasporadaki bu edebiyatçılar, “vatanı olmayan vatanseverler” olmak gibi bir çıkmazın içindedirler.⁴

Arap edebiyatını genel olarak ele aldığımızda Filistin edebiyatının nicelik bakımından güçlü olmadığını görmekteyiz. Bunun en belirgin sebebi tarih boyunca Filistin’in manda altında tutulması ve üç semavi dine mensup toplumlar tarafından ele geçirilmesi kutsal sayılan bir hedef olarak görülmesidir. Filistin halkı işgal ortamı içinde bulunmasından dolayı edebiyat adına fazlaca bir yol kat edememiştir. Arapça olarak öncelikle politik konular ve nadiren de olsa estetik konular işlenmiştir. Bunlara dilbilimsel nitelikte risaleler ve folklorik gözlemler de dâhil edilebilir.⁵

21.yüzyıldaki çağdaş Filistin edebiyatı, mekândan bağımsız bir çizgi üzerinde ilerlemektedir. Çünkü Filistin toprakları işgal altındadır ve koşullar edebiyat yapmak için uygun değildir. Var olma mücadelesi veren halk için edebiyatla uğraşmak oldukça lüks sayılmaktadır. Baskı altında edebî eser üretmek kolay bir iş değildir. Bu nedenle Filistin toplumunun yazar-çizer kesiminin neredeyse tümü ülkelerinden göç etmişlerdir. Gittikleri ülkelerde, İsrail işgaline karşı seslerini yükselterek direnmişlerdir. Ancak direnmek kolay bir tercih değildir. Direnenlerin çoğu tıpkı Gassân Kenefânî (8 Temmuz 1972) gibi öldürülmüşlerdir.⁶ Bu baskılara rağmen çağdaş Filistin edebiyatı var olmaya devam etmektedir. Filistin’de yaşananları dünya kamuoyuna edebiyat yoluyla aktarmaya çalışan Filistinli edebiyatçılar, köklerinden koparıldıkları için yerli ve milli bir Filistin edebiyatı ortaya koymakta güçlük çekmektedirler.⁷

İbrahim Nasrallah; şair, ressam, fotoğrafçı, yazar ve romancıdır. Eserleri birçok dile tercüme edilmiş ve edebiyat çevrelerinde pek çok ödül almıştır. Modern Arap

⁴ Nora Parr, “Unbounded Space: Inter-Textual Palestine in Ibrahim Nasrallah’s Balcony of Delirium”, *Middle Eastern Literatures* 18, Issue.1 (2015): 41-61.

⁵ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.17 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 479-485. ; Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, çev: B. Aytaç, (Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 1-6.

⁶ Ramazan Kazan, *Gassân Kenefânî’nin Edebî Kişiliği ve Hayfâ’ya Dönüş Adlı Romanı*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017), 18-20.

⁷ Parr, *agm.*, 41-42.

edebiyatında önemli bir yere sahiptir.⁸ Anavatanı olan Filistin'i ve bu ülkedeki insanların yaşadığı sıkıntıları edebiyat aracılığıyla bütün dünyaya anlatmayı hedeflemektedir. İsrail'in Filistin'i işgal etmeye başladığı 1948 yılından itibaren olayların içinde bulunması, memleketinden sürülmesi, çocukluğunu ve gençliğini Ürdün'ün Amman şehrindeki Birleşmiş Milletler'e bağlı el-Vaḥdet Filistin Mülteci Kampı'nda geçirmesi yazdıklarının yaşantısından ne kadar etkilendiğini göstermektedir.⁹

Nasrallah'ın, önemli romanlarından biri olan *Beyaz Atlar Zamanı* başlıca üç kitaptan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla *Rüzgâr* (الريح), *Toprak* (التراب) ve *İnsan* (البشر) adlarını taşır. Onun "Filistin Draması" diye adlandırılan roman serisinin, en hacimli kitabı *Beyaz Atlar Zamanı*'dır.. İbrahim Nasrallah, bu tarihî romanı, birbirini takibeden olaylar silsilesi şeklinde yazmış ve üç kitabı bir ciltte toplamıştır. Her kitap kendi içinde birçok alt bölümden oluşmaktadır.¹⁰

Yazar, bu tarihî romanında, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Hâdiye köyünde yaşanan olayları ele almıştır. Romanın ana temasını, üç kuşak süren trajik, zaman zaman komik bir kahramanlık hikâyesi oluşturmaktadır. Olaylar, siyasi, içtimai ve iktisadi zeminde yaşanan gelişmelerin ışığında, okuyucuya aktarılmaktadır.¹¹ Tez olarak incelediğimiz *Rüzgâr* (الريح), *Beyaz Atlar Zamanı* adlı roman serisinin ilk ve esas kısmını oluşturmaktadır.

Tez konusu olarak İbrahim Nasrallah ve onun romanını seçmemizin sebebi, güçlü bir edebiyatçı olması ve modern Filistin edebiyatını dünyaya tanıtmak için gösterdiği çabadır. Kitaplarının birçok dile tercüme edilmesi, Arap ve Batı dünyasında bilinen bir yazar olması, Nasrallah'ı uluslararası bir konuma taşımıştır. Filistin edebiyatında roman ve kısa hikâye alanında pek çok eser kaleme almıştır. Kitapları ve edebî kişiliği, dünyanın farklı üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora tezi konusu olmuştur. Avrupa'da, Amerika'da, Türkiye'de ve Arap dünyasında birçok kitabı üzerine makale ve denemeler yazılmıştır. Aynı zamanda şair ve ressam olan Nasrallah,

⁸ Parr, *agm.*, 50-55.

⁹ Parr, *agm.*, 59-61.

¹⁰Hâlid el-Hurûb, "el-Melhât el-Filistîniyye li-İbrâhîm Naşrallâh", *Mecelle Nezvi*, (1 Nisan 2008), 7.

¹¹Refikâ Muhammed Dûdeyn, "Kırâe fi Melhâti Zemeni'l-Ḥuyûli'l-Beydâ' li-İbrâhîm Naşrallah", *Ceride er-Rai*, (29 Şubat 2008), 37-41.

uluslararası arenada daha çok roman ve kısa hikâye alanındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır.¹²



¹² Bkz. EK.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ FİLİSTİN EDEBİYATI ve İBRAHİM NASRALLAH

Bu bölümde çağdaş Filistin edebiyatı hakkında bilgi verilecektir. Nasrallah'ın hayatı¹³, eserleri ve edebî kişiliği ele alınacaktır. Yazarın edebî alanda ortaya koyduğu eserlerin, Filistin edebiyatıyla ilişkisi üzerinde durulacaktır. Modern Filistin edebiyatına katkısı irdelenecektir.

1.1. ÇAĞDAŞ FİLİSTİN EDEBİYATI

Arap edebiyatında modernleşme, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Edebiyat dünyasındaki çalışmalar şekil ve konu bakımından batıdaki edebî akımların etkisinde kalmıştır. Arap edebiyatı çatısı altındaki Filistin edebiyatı da bu sürece dahil olmuştur. Modern Filistin edebiyatının şekillenmesinde Rus edebiyatından yapılan çevirilerin büyük etkisi vardır. Fakat devamlı işgal ve savaş alanı olan Filistin'de, edebî çalışmalar kesintiye uğradığı için istikrarlı bir çizgiden bahsetmek mümkün değildir.¹⁴ . Arapça olarak öncelikle politik konular ve nadiren de olsa estetik konular işlenmiştir. Bunlara dilbilimsel nitelikte risaleler ve folklorik gözlemler de dahil edilebilir.¹⁵

1948'den itibaren yoğun İsrail baskısı nedeniyle özellikle aydın kesim vatanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Geride kalan Filistin halkının büyük çoğunluğunu tarımla uğraşan köylü kesim oluşturmaktadır. Filistinli edebiyatçılar genellikle ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları için, kendi kültürlerine ait edebî çalışmalarını gittikleri ülkelerde ortaya koymuşlardır. Ülkesini terk etmek istemeyen aydın ve yazarlar da sayı olarak az olmakla beraber mevcut siyasi baskıdan dolayı üretememekte ya da var olma mücadelesi vermekle meşgul olmaktadır.¹⁶

¹³ Bu bölümdeki bilgiler, İbrahim Nasrallah ile yaptığımız messenger ve facebook görüşmeleri sonucunda elde edilen verilerden derlenmiştir. Nasrallah, görüşmeler esnasında tezin sonunda EK'te verdiğimiz kendi hazırladığı özgeçmişini de göndermiştir.

¹⁴ Kâmil es –Sevâfirî, *El-Edebu'l Arabî el-Muaşır fi Filisîn*, (Kâhire: Dâru'l Maârif, 1975), 17-33.

¹⁵ Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 17 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 479-485.

¹⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988* (İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 2017), 15-20.

Modern Filistin edebiyatında şiir diğer edebi türlere göre daha etkili ve yaygındır. Halk arasında şiir büyük bir ilgi görmektedir. Bu yoğun ilgiyi diğer Arap toplumlarında da görmek mümkündür. Şiir Arap kültürünün en eski unsurlarından biridir.¹⁷ Bunun en önemli sebebi şiirin duygulara hitap etmesi, kolayca ezberlenmesi ve yayılmasıdır. Filistin şiiri, gücünü halk edebiyatından almaktadır. Duyguları ifade etmenin en kolay ve etkili yolu, bu geleneksel türden yani şiirden geçmektedir. Modern Filistin şiirinde yerel unsurlar ön plandadır. Önde gelen Filistinli şairler; Mahmûd Derviş, Semih el-Kâsım, Fedvâ Tukân, Ahmed Dâhbur, Râşit Hûseyin, Tevfik ez-Zeyyât, Selâm Cebrân, Ebû Selmâ ve İbrahîm Tûkân'dır. Bu şairlerin çoğu vatanından uzak yaşadıkları için başka ülkelerde eserler vermişlerdir.¹⁸

Filistin edebiyatı, Filistin'in dinsel konumu ve tarihsel arka planından dolayı tarih boyunca farklı etkin kültürlerin tesirinde kalmıştır. Filistin toprakları üç semavi din olan Hıristiyanlık, Musevilik ve Müslümanlık tarafından kutsal sayılmaktadır. el-Halil Müslümanlar ve Museviler tarafından kutsal sayılırken, Celile¹⁹ de Hıristiyan ve Musevilerce kutsaldır. Zira İbrahim Peygamberin ve eşi Sare'nin, oğulları İshak ve Yakub'un el-Halil'de defnedildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca İsa Peygamber'in gömüldüğü sanılan "Kutsal Mezar", Hz. Muhammed'in Miraç'a çıktığı yer olan Mescid'i Aksa ile Kûbbetu's- Sahra'nın bulunduğu Haremu's-Şerif ve Yahudilerin "Ağlama Duvarı" Kudüs ve çevresinde yer almaktadır. Durum böyle olunca Filistin toprakları yüzyıllar boyunca mücadele alanı olmuştur. Bu nedenle Filistin halkı direnişçi bir ruh ve kültür yapısına sahiptir. Filistin hikâyeciliği de genellikle sözlü halk edebiyatından beslendiği için hikâyelerde genellikle direnişçi ve milliyetçi temalar ele alınmaktadır.²⁰

Modern Arap edebiyatı'nda roman türü, batı tesirinde doğmuş ve gelişmiştir. Konu, estetik ve üslup açısından batı kökenli sanat anlayışı benimsenmiştir. Özellikle romantizm, Filistin edebiyatında en çok benimsenen edebî akımdır. Filistin romanında

¹⁷ Fatıma Betül Hoşgör, "Cebrâ İbrahim Cebrâ ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 6.

¹⁸ Parr, *agm.*, 43.

¹⁹ Celile: Antik Filistin'in üçte birini kapsayan ve Hz. İsa'nın doğduğu yer olarak tahmin edilen Galile/Celile, bugünkü İsrail'in kuzeyinde yer alan bölgenin adıdır. Detaylı bilgi için bkz. Kürşat Demireci, "Hıristiyanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.17 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 328-340.

²⁰ M. Lütfullah Karaman, "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.13 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 89-103.

duygu ve coşku baskındır. Seçilen iyi ve kötü karakterler bir arada yer almaktadır. İyi ile kötünün çatışması ve iynin zaferi gibi konular sıkça işlenmektedir. Aşk, ölüm ve tabiat romanların vazgeçilmez konularıdır. Her sınıftan insana rastlamak mümkündür. Kullanılan dil sadedir ve günlük konuşma dili tercih edilmiştir.²¹

Filistinli romancılar ve hikâye yazarları da tıpkı Filistinli şairler gibi gittikleri yerlerde edebî çalışmalarına devam ettiler ve hem kendi ülkelerinde hem de ülkeleri dışında özellikle Ürdün’de edebiyat alanında önemli eserler ortaya koydular. Genellikle aşk, vatan sevgisi, bağımsızlık mücadelesi gibi konuları işleyen eserlerde romantizmin etkisi hissedilir. Roman ve hikâyelerde çoğunlukla sade bir üslup hâkimdir. Bu alanda; Semîre Azzâm, Zeki Derviş, Huzame Hebayib, Ekrem Haniye, Mahmûd Şahîn, Muhammed Ali Taha, Faruk Vadi, Leyla el-Atraş, İbrahim Nasrallah, Seher Halife, Yahyâ Yâhlûf, Tevfik Feyad, Liyana Bedr, Gassân Kenefânî, Cebra İbrahim Cebra, İmil Habîbî, Gâlib Hâlas, Taysir Sebûl, Halîl Beydes, Nacatî Sıdkî, Abdülhamîd Yâsîn, Mahmûd Şûkayir, Reşâd Ebû Şâver, Halil es-Sevami, Muhammed Neffâ, Ğarîb Eskalânî, Suleyman Nâtûr, İbrâhim Ebû Nâb ve Sâlih Ebû İşbâ önde gelen isimlerdir.²²

Filistin edebiyatını üçe ayırmak mümkündür: Göç edebiyatı, Direniş edebiyatı ve Sürgün/Diaspora edebiyatı. Her üç edebiyat da şekil ve muhteva bakımından benzer özellikler taşımaktadır. Bu üç alanda ortaya konulan edebî eserler o kadar çok benzerlik gösterir ki, birbirinden ayırt etmek oldukça zordur. Ancak her birini üstlendikleri misyon ve yaşadıkları mekân itibarıyla birbirlerinden ayırmak mümkündür. Tamamen bağımsız üç kavramı ifade etmezler. Biri diğerinden habersiz ya da kopuk değildir.²³ Aşağıda ayrı ayrı başlıklar halinde bu üç eğilimi ele almaya çalışacağız.

1.1.1. Direniş Edebiyatı

Direniş edebiyatı, Filistin’in, Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetinden İngiliz yönetimine geçmesi ile birlikte başlar ve İsrail işgali ile bu süreç devam eder. İsminden de anlaşılacağı gibi direnmek, karşı koymak veya mukavemet göstermek gibi fiziksel

²¹ Muhammed Abdulkadir, “Bünyetü’l-İğtişâbi fi Melhâmeti... el-Ĥuyûl el-Beydâ”, *ed-Düsûur*, (16 Mayıs 2008), 31-36.

²² Salma Khadra Jayyusi, *Modern Arabic Fiction: An Anthology* (New York: Columbia University Press, 2005), 997-1010. ; Ismail, Sherif H, “Arabic Literature in to English”, *Interventions 17*, Issue. 6 (2015): 916-931.

²³ İrfan C Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 42-70.

tepkilerin yoğun olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, 1917’de İngilizlerin Kudüs’ü işgal etmesiyle başlayıp günümüze kadar devam eden yüz yıllık bir süreyi ifade etmektedir. Filistin tarihinde en yoğun direnişlerin yaşandığı uzun bir devirdir²⁴

Yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren Filistin halkı, siyasi, içtimai ve edebî alanda pek çok önemli değişikliğe şahitlik etmiştir. Sömürgeci güçlere karşı direniş bu üç alanda da gerçekleşmiş olup hâlen devam etmektedir. Tarihî Filistin devletinin üçte ikisini aşamalı olarak ele geçiren sömürge güçlerine karşı askeri ve siyasi alanda verilen mücadele hiçbir zaman yeterli olamamıştır. Çünkü işgalciler her anlamda daha güçlü ve etkin bir konuma sahip olmuşlardır. Bu nedenle Filistinliler gasp edilen vatanlarını, tarihlerini ve kimliklerini geri alabilmek için başlatılan mücadeleyi edebiyat alanında da sürdürmeye çalışmışlardır. Özellikle şiir aracılığıyla seslerini dünyaya duyurmayı başarmışlardır. Mahmut Derviş ve Semih el-Kâsım başta olmak üzere birçok Filistinli şair, halkın kimlik mücadelesine, yazdıkları şiirlerle destek olmuşlardır. İlk “Direniş Şiiri” daha sonraki “Direniş edebiyatı”na hem ilham kaynağı olmuş hem de yazılan eserler direniş edebiyatının temellerini oluşturmuştur.²⁵

1922-1948 yılları arası, Filistin tarihinde “Manda Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde gerek manda yönetimi ve gerekse Yahudi göçmenlerin Filistin topraklarını satış çalışmaları, yerli halkta ciddi anlamda rahatsızlık oluşturmuştur. Vatanlarının göz göre göre ellerinden alındığını anlayan edebiyatçılar da yerel gazete ve dergilerde bu konuları sıklıkla ele almış ve halkı bilinçlendirmeyi hedeflemişlerdir. Vatanın önemi ve vatan aşkı gibi konular bu dönemde önem kazanmış ve oldukça gelişmiştir. Bunun yanında aşk şiirleri, tarihî ve dinî makaleler, eğitici yazılar ve çeviriler de mahalli yayınlarda sıkça yer almıştır.²⁶

Filistinli yazarlar ve sanatçılar bu dönemde Fransızca, İngilizce ve Rusçadan birçok edebî eseri Arapçaya tercüme etmişlerdir. Yapılan bu tercüme, Batı ve Doğu edebiyatı arasındaki bağlantının kurulmasında büyük rol oynamıştır. Roman, kısa hikâye, edebiyat eleştirileri ve modernist şiirlerde doğu-batı etkileşimi dikkat çekmektedir. Ayrıca bu dönem yazarlarının en önemli katkılarından biri de yetişmekte olan yazarlar için edebiyat dergileri çıkarmak ve halkın ilgisini edebiyata yöneltmek

²⁴ Salam Mir, “Palestinian Literature: Occupation and Exile”, *Arab Studies Quarterly* 35, Issue. 2 (2013): 110-129.

²⁵ İsmail Ediz, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, sy. 2 (2015): 143-173.

²⁶ Mir, *agm.*, 117.

için forumlar düzenlemek olmuştur. Yirminci yüzyılın ilk dönemlerinde yazılan gazete yazıları ve edebî eserler Filistin'in başına gelen siyasi travmadan uzak veya habersizce verimli bir yol izlemiştir. Bu dönemde Filistin edebiyatı, birkaç istisna dışında genellikle duygusal, romantik ve klasik edebiyat anlayışını sürdürmüştür.²⁷

Direniş edebiyatı en çok şiir alanında adını duyurmuştur. Bunun için pek çok neden sayılabilir. Ama en önemli sebebi şiirin Arap kültüründeki ağırlığı ve bin beş yüz yılı aşan sözlü ve yazılı bir edebî temele oturtulmuş olmasıdır. Duygu ve düşüncelerini daha çok şiirle ifade etmeyi tercih eden Arap toplumunda şiir köklü ve yaygın bir edebî geleneğe sahiptir. Filistin halkı da bu edebî türü, diğer Arap toplumları gibi etkin bir şekilde kullanmayı başarmıştır. İçinde buldukları sosyal ve psikolojik durumu yazdıkları şiirlerle dile getirmişler ve bu alanda önemli eserler ortaya koymuşlardır. Bu dönemde yazılan şiirlerde, genellikle direniş ruhunu yansıtan vatanseverlik, kahramanlık, dürüstlük, vatan için birlik-beraberlik, fedakârlık ve adalet gibi konular işlenmiş olup realist bir anlayış benimsenmiştir. Direniş edebiyatının başlıca şairleri: Mahmud Derviş, Semih el-Kâsım, Fedvâ Tûkân, Mahmud el-Hâut, Abdurrahîm Mahmud, İbrahim Tûkân, Muin Tevfik Biseyso, Abdulkermî el-Kermî, Halil Zektân, Harûn Hâşîm Reşîd'dir.²⁸

1940'lı ve 1950'li yıllarda yazılan şiirlerde, özellikle İsrail işgali nedeniyle toplu hâlde göç etmek zorunda kalan Filistinlilerin yaşadıkları acılar ve Arap devletlerinin bu göçler karşısındaki tutumunun, Filistin halkında oluşturduğu hayal kırıklığı vurgulanmıştır. Uluslararası adalet anlayışının gerçekte adaleti temsil etmediği ve batılı ülkelerin Filistin işgaline sessiz kaldıkları belirtilmiştir.²⁹

Filistin direniş edebiyatında roman ve kısa hikâye türü yirminci yüzyılın ilk yarısında özgün bir çalışma ortaya koyamamıştır. Bu dönemde yazılan eserler genellikle deneysel edebiyat çalışmaları şeklinde olmuştur³⁰. Söz konusu çalışmalar Batı dillerinden Arapçaya yapılan tercümelelerin bir nevi taklidi mahiyetindedir. Oysaki

²⁷ Mir, *agm.*, 118.

²⁸ Salma Al-Khadra Al-Jayyusi, *Anthology Of Modern Palestinian Literature* (New York: Columbia University Press, 1995), 22.

²⁹ F. Betül Üyümez, "Seher Halife'nin Es-Sabbâr (Frenk İnciri) Adlı Romanında Filistin Halkının Yaşadığı İkilemler", *Folklor/Edebiyat* 4, sy. 53 (2008): 138.

³⁰ Deneysel Edebiyat: İzafiyet teorisinin edebiyatta kullanılmasına denir. Mevcut kalıpları zorlayarak okuyucuya sıra dışı bir çalışma sunmak hedeflenir. Örneğin; bir romanın tüm paragraflarının aynı harfle başlaması... Detaylı bilgi için bkz. Recep Seyhan, *Bana Hikâye Anlat-ma* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 20017), 1-16.

Geleneksel Arap edebiyatı, hem şifahî hem de kitabî anlatım (hikâye) tarzı bakımından oldukça zengin olmasına rağmen bu zenginlik, modern Arap edebiyatının ilk dönemlerinde kurgusal metin çalışmalarına pek yansımamıştır. Ancak bazı yazar ve eserlerini bu genellemelerin dışında tutmak gerekir. Çünkü ortaya koydukları çalışmalar oldukça değerli olup roman ve hikâye türünün temel taşlarını teşkil etmektedir. Örneğin, Filistin edebiyatında Halil İbrahim Beydes (1875-1949) ve *Vâris* adlı romanı bu alanda bilinen ilk eserdir. Beydes'in Arap-İsrail ilişkilerini işlediği tek eseri bu romanıdır ve estetik değerden ziyade tarihî bir değere sahiptir.³¹ Ahmed Şakir el-Kermî (1894-1927) ve İshak Musa el-Huseynî (ö.1990) de bu alanda tanınmış ilk yazarlardandır.³²

Yukarıda adı geçen yazarların eserlerinde genellikle toplum yararı gözetilerek toplumsal ve ahlaki değerler ön plana çıkartılmıştır. Romanlarında, okuyucuya siyasi bilinçten uzak didaktik (eğitici-öğretici) ve idealist (ülkücü) mesajlar vermişlerdir. Sosyal mesajlar, siyasi bilincin önüne geçmiştir. Ortaya konulan eserler estetik açıdan zayıftır. Bunun en önemli nedeni ise bu dönemdeki Filistinli yazarların edebiyat alanında batılı tarzları, siyasal alanda ise işgal güçleri tarafından dayatılan politik durumu aynı anda sindirmek zorunda kalmalarıdır. Romanın hammaddesi toplum ve toplumsal olaylardır. Bu sebeple ideolojik soyutlanma, şiir için uygun bir ortam olsa da roman için uygun değildir.³³

Ayrıca roman türü konu bakımından tasnif edilecekse, "Filistin Romanı" diye tabir edebileceğimiz ayrı bir roman türünden söz etmek mümkün olacaktır. Çünkü Filistin'de yaşanan katliam, şiddet ve baskı olaylarına şahit olan ya da buradan uzaklaşmayı başaran romancılar, doğal olarak gördüklerini yazacaklardır. Roman kahramanlarına çeşitli misyonlar yükleyeceklerdir. Hayallerini, ümitlerini ve hedeflerini bu karakterler üzerinden dile getireceklerdir. Bir direniş romanında uzun uzadıya aşka yer yoktur. Roman kahramanı evvela vatanına âşıktır. Memleketindeki evinde huzur içinde yaşayacağı günlerin özlemiyle yanıp tutuşur.³⁴ Bunun en iyi örneklerinden biri de İbrahim Nasrallah'ın *Beyaz Atlar Zamanı* adlı roman üçlemesidir.

³¹ Mahmut Kelpetin, "Halil Beydes md." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. EK-1 (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), 519-521.

³² Şevki Dayf, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Mûâşır fi Mışr* (Kahire: Dâru'l Maârif, 1961), 83-299.

³³ Mir, *agm.*, 121.

³⁴ Hiba Lobad, "Filistin Romanında Direniş", (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2018), 18-30.

1.1.2. Sürgün/Diaspora Edebiyatı

Kelime anlamı olarak herhangi bir ulusun ya da inanç mensuplarının anayurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer veya herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, gibi anlamlara tekabül eden “Diaspora” kelimesi Türkçede “Kopuntu” kelimesiyle karşılanır.³⁵ Yunanca bir sözcük olan “Diaspora” dağılmak, yayılmak gibi mânâlar içerir. Sürgün kelimesi diaspora kelimesi ile benzerlik gösterse de bire bir örtüşmez. Diaspora, sürgün edilmiş veya keyfi göç etmiş insanların ortak bir amaç etrafında birleşmesi ve ortak bir amaca hizmet etmek üzere organize olmasıdır. Yani her bir sürgün edilmiş kişi diaspora kavramına dahil olmayabilir. Çünkü bu bir tercih meselesidir.³⁶ Ancak edebiyat ve sanat alanında yapılan çalışmalar bir bütün olarak ele alınır. Tezimizin konusu edebiyat olduğu için “Sürgün” ve “Diaspora” kavramlarını birlikte kullanacağız.

Sürgün/Diaspora edebiyatı, Çağdaş Filistin edebiyatının içinde yer alır ve genellikle direniş edebiyatı ile iç içedir. 1948 yılında İsrail’in Filistin topraklarını işgal etmesi sonucu Filistin halkının büyük bir bölümü anavatanlarından göç etmeye zorlanmışlardır. Farklı ülkelere dağılan Filistinli edebiyatçıların gittikleri yerlerde ortaya koydukları edebiyata “Sürgün/Diaspora Edebiyatı” denilmektedir. Kendi topraklarında kalıp direnmek isteyen edebiyatçı ve aydınlar 1967 Arap-İsrail Savaşından sonra çeşitli baskılar sonucu ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Altı Gün Savaşları denen bu savaştan sonra baskılar daha da artmış, İsrail devletine karşı direnen Filistinli edebiyatçılar ya hapsedilmiş veya zorla sürgün edilmiştir. Gassan Kenefânî, Cebrâ İbrahim Cebrâ³⁷ ve Semirâ Azzam hem direniş edebiyatının hem de sürgün/diaspora edebiyatının sembol isimleri olmuşlardır.³⁸

³⁵ TDK, Büyük Türkçe Sözlük, erişim tarihi: 15 Aralık 2016,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

³⁶ Stéphane Dufoix, *Diasporalar*, çev: I. Ergüden (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları 2011), 17. ; James Clifford, *Diaspora ve Kimlik*, çev: M. Ali Yolcu (Konya: Kömen Yayınları, 2015), 5-6. ; Tolga Sakman, *Türk Diasporası'nın Avrupa Siyasal Sistemine Katılımı* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 21-28.

³⁷ Fatıma Betül Hoşgör, “Cebrâ İbrahim Cebrâ ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 48-54.

³⁸ Ataöv Türkkaya, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 3, sy. 25 (1970): 29-66.

Sürgün/Diaspora edebiyatı 1950'li ve 1960'lı yıllarda kısa hikâye ve kurgu sanatı alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sürgündeki/Diasporadaki yazarlar gittikleri ülkelerde edebi çalışmalar yapabilmek için uygun ortam bulabildiklerinde nitelikli eserler yazmaya başlamışlardır. 1967'den önce Filistin romanının beslendiği en önemli kaynak sürgündeki/diasporadaki kurgu sanatı³⁹ üzerine yapılan çalışmalardır. Mesela Semîra Azzam Lübnan'da, Gassan Kenefânî Kuveyt ve Lübnan'da, Cebrâ İbrahim Cebrâ ise Irak'ta etkili eserler ortaya koymayı başaran en önemli edebiyatçılardır. Bu eserler aynı zamanda İngiliz okuyucular arasında da rağbet görmüştür. Bu yazarlara ilaveten İmil Habîbî, Muhammed Naffa, Muhammed Ali Tâhâ ve Tevfik Feyyâd, Filistin ve İsrail'de ortaya çıkmış ve Filistin edebiyatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Önemli roman yazarlarından Habîbî yazdığı eserlerle hem Filistin'de hem de İsrail'de büyük beğeni toplamıştır. İmil Habîbî yazdığı romanla İsrail'in en yüksek edebiyat ödülünü kazanmıştır. Ne var ki adı geçen edebiyatçılar da başka ülkelere göç etmek durumunda kalmışlardır.⁴⁰

Sürgün/Diaspora edebiyatında işlenen temel konular; Filistin devletinin işgal edilmesi, işgalden dolayı yaşanan sıkıntılar, dünya kamuoyunu işgalden haberdar etme çabaları ve vatana duyulan özlemdir. Sürgün/Diaspora edebiyatında üslup, sade ve akıcıdır. Genellikle günlük konuşma dili ile yazılan eserlerde, okuyucuyu yormadan doğrudan anlatım tarzı benimsenmiştir. Daha çok kısa hikâye, roman, makale ve şiir gibi edebî türler tercih edilmiştir. Roman ve kısa hikâyelerin çoğunda şiir de kullanılmıştır. Yani çoğu zaman nesir ve nazımın bir arada kullanıldığını görmek mümkündür. İbrahim Nasrallah'ın *Beyaz Atlar Zamanı* adlı eseri buna verilebilecek en iyi örneklerdendir.⁴¹

Sürgündeki/Diasporadaki edebiyatçıların, Filistin dramını dünyaya duyurmak için edebiyatı araç olarak tercih etmelerinin iki sebebi vardır. Birincisi maddi imkânsızlıklar nedeniyle güçlü teknolojik imkânlara sahip olamamaları, ikincisi ise yok edilmeye çalışılan bir kültürü ayakta tutma ve gelecek nesillere aktarma çabasıdır. Uzun vadeli bir araç olsa da, edebiyat çalışmaları, en masum ve en samimi yöntem olarak görülebilir. Çünkü sürgündeki/diasporadaki yazarlar yazdıkları eserleri

³⁹ Kurgu Sanatı: Yazarların yazdıkları eserlerde yaratıcılıklarını kullanabilmeleri için sunulan pratik düşünsel araç ve kaynaklara denir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Rifat, *Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 15-19.

⁴⁰ Mir, *agm.*, 123.

⁴¹ Jarryusi, *age.*, 23.

buldukları ülkelerde yazıp yayınlamaktadırlar. Dolayısıyla da eserin, genellikle hem Arapçası hem de yazarın yaşadığı ülkenin diline tercümesi bir arada bulunabilmektedir. Sürgünde/Diasporada yaşamak Filistinli edebiyatçılara hem yeni dillerde eser yazma hem de başka ülkelerde farkındalık oluşturma fırsatını vermektedir. Durum böyle olunca Filistin davası silahla, terörle veya yakıp yıkmayla değil, edebiyat ve sanatla duyurulmuş olmaktadır. Bu da Filistin'e verilen desteğin her geçen gün daha da artmasına neden olmaktadır.⁴²

1.1.3. Filistin Göç Edebiyatı

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı nedenlerden dolayı pek çok Filistinli yurtlarını terk etmiş ve dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır. Bu dönemde yaşanan göçlerin en belirgin sebebi değişen dünya şartlarında daha müreffeh bir yaşam sürme arzusudur denilebilir.⁴³ Filistin göç edebiyatı ile Filistin sürgün/diaspora edebiyatı bu noktadan itibaren birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü Filistin göç edebiyatı hem daha öncedir hem de göç sebepleri bakımından farklıdır.

Bu başlık altında değineceğimiz konu, Filistinli edebiyatçıların ortaya koyduğu göç edebiyatı olacaktır. Filistin kökenli edebiyatçılar neden, nasıl ve nereye göç etmişlerdir, gittikleri yerlerde ne gibi çalışmalar ortaya koymuşlardır? Bu sorulara yanıt niteliği taşıyan bu bölüme, Filistin'in 1850-1950 yılları arasında, içinde bulunduğu sosyo-kültürel durum hakkında bilgi vererek başlamak isabetli olacaktır.

Filistin, 1516-1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde bulunmuş olup, Suriye sınırları içinde Şam'a bağlı Kudüs, Gazze, Nablus ve Safed olmak üzere dört sancağa ayrılmıştır. Yaklaşık dört yüz yıl boyunca, bu bölgedeki Müslüman-Arap nüfus, genel nüfusun yüzde seksen beşini oluşturmuştur. Geriye kalan yüzde on beşlik kısmını ise Hristiyan ve Yahudiler teşkil etmiştir. 1918 yılında İngiliz yönetimine geçmiş ve 1948 yılından bu yana da İsrail işgali altında bulunmaktadır.⁴⁴

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın ilk yarısı arasında kalan yüz yıllık zaman dilimi içinde Filistin halkı sosyal açıdan sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Zira verimli topraklara sahip olan ve halkın büyük çoğunluğunun tarımla uğraştığı

⁴² Janyusi, *age.*, 82.

⁴³ Celal Tefik Karasapan, *Filistin ve Şarkü'l Ürdün* (İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi, 1942), 101-118.

⁴⁴ Karaman, *agm.*, 89-103.

Filistin bölgesi, din kaynaklı siyasi nedenlerden dolayı sürekli bir kargaşa alanı olmuştur. Yaklaşık yüz yıl içinde üç farklı egemenin hükmü altında geçen bu zaman zarfında, bölge halkı, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan geri kalmıştır. Siyasi belirsizlik ve sürekli artan Yahudi nüfus, halkta bir güvensizlik ve huzursuzluk meydana gelmesine neden olmuştur. Durum böyle olunca daha güvenli bölgelere göç etme fikri yaygınlık kazanmıştır.⁴⁵

İlk göçler, Osmanlı egemenliğindeki son dönemlerde meydana gelmiştir. Dağılma sürecine giren imparatorluğun halka güven vermemesi, alınan ağır vergiler ve dünyada hızla yayılan milliyetçilik fikri, Filistin bölgesini yavaş yavaş kaosun merkezi hâline getirmiştir. Bu olumsuz gelişmeleri öngörebilen ve göç edebilme imkânı bulan Filistinliler, daha güvenli bölgelere göç etmişlerdir. Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün'e göç eden Filistinliler, çoğunlukla Müslümanlardan oluşmaktaydı. Yüzde doksanı Hristiyan Araplardan, yüzde onu Müslüman Araplardan oluşan Filistinliler ise kuzey ve güney Amerika bölgesine gitmiş ve oralara yerleşmişlerdir.⁴⁶

Gittikleri yerlerde, çalışma imkânı bulabilen ve düzenli bir hayat sürdürebilme fırsatı yakalayabilen Filistinli göçmenler, bir müddet sonra, kültürel varoluşun en önemli göstergesi olan “edebiyat” a yönelmişlerdir. Kendi dillerinde ve kendi kültür öğelerini kullanarak şiirler, romanlar ve hikâyeler kaleme almışlardır. Vatan sevgisi, memleket hasreti, geçmişte yaşadıkları güzel günlere duyulan özlem, topraklarının gasp edilmesi sonucu yaşadıkları sıkıntılar ve çektikleri zorlukları konu alan eserler ortaya koymuşlardır.⁴⁷

Halîl Beydes (1875-1949), çağdaş Filistin edebiyatının ilk hikâyecisidir. Kendisinden sonra gelen birçok edebiyatçıya örnek olmuştur. *Mesârihu 'l-Ezhân* (1924) adlı eseri modern Filistin edebiyatının ilk hikâye ve roman örneği kabul edilir. Kendisi Filistin Göç Edebiyatçısı sayılmayabilir ama ondan ilham alınarak pek çok eser yazılmıştır. Bu nedenle Modern Filistin roman ve hikâyeciliğinin babası sayılmaktadır.⁴⁸ Semîra Azzâm ve Gassan Kenefânî Filistin göç edebiyatının önemli

⁴⁵ İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 42-70.

⁴⁶ Jayyusi, *age.*, 95.

⁴⁷ Edward W. Said, *Sürgün Üzerine Düşünceler ve Diğer Yazınsal ve Kültürel Denemeler*, çev: S. Özer (Ankara: Hece Yayınları, 2015).

⁴⁸ Hüseyin Cum'a, “Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları”, çev: M. Yıldız, *Nüşa Dergisi* 4, sy.13 (2004): 40.

isimlerindedir. Filistin Göç Edebiyatçılarının ortak özelliği, romantizmin etkisinde eserler yazmış olmalarıdır. Ayrıca realizm ve sembolizm akımlarının etkisi de görülmektedir.⁴⁹

1.2. NEKBE ve İBRAHİM NASRALLAH

“Nekbe” (نكبة) Arapça bir isim olup “felaket, sıkıntı” anlamına gelir. Nekebe(نكبة) fiilinden türemiştir. Bu fiil, “sıkıntıya düşürmek, zor duruma düşürmek, gözden düşürmek” gibi anlamları içerir. Nekbe şeklinde telaffuz edilir.⁵⁰

Filistinliler için bu kelime “felaketin ve yok oluşun başlangıcı” anlamı taşır. 14 Mayıs 1948 yılında İsrail’in Filistin topraklarını işgal etmesiyle Filistinliler için sıkıntılı günler başlamıştır. Zorunlu göçler, yıkılan şehirler, katliam ve gözyaşı bu coğrafyayla özdeşleşmiştir.⁵¹

Nekbe aynı zamanda Filistinliler için üç temel sorunun kaynağıdır:

1.Milliyet Sorunu:1948’den beri Filistin halkı çeşitli baskı ve katliamlarla topraklarından koparılmıştır. Altı milyona yakın Filistinli ülkesinden göç etmek zorunda bırakılmıştır. Binlerce Filistinli öldürülmüş ve hâlen öldürülmektedir. Ekseriyeti Arap olan bu halka, bilinçli ve sistematik olarak soykırım uygulanmaktadır.⁵²

2.Temsil Sorunu: Filistin Devleti’nin nüfusu, baskı ve katliamlarla her geçen gün azalmakta ve sistemli bir şekilde köklerinden koparılmaktadır. İsrail’in amacı, ülkeyi Filistinlilerden temizlemek ve böylece temsil gücünü elinden almaktır. Ancak bu şekilde Yahudi milliyetçiliğine dayalı bir ulus-devlet kurabileceklerine inanmaktadırlar.⁵³

3.Historiyografi (tarih yazma) Sorunu: Nakba sadece Filistin halkının değil Filistin tarihinin de yok oluşudur. Yüzyıllardan beri var olan bir milletin varlığının

⁴⁹ Kâmil es -Sevâfirî, *El-Edebu’l Arabî el-Muâsir fî Filisîn*, (Kâhire: Dâru’l Maârif, 1975), 20-22.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: Dâru’s Sadr, 1990),“Nekbe” md., 770-773. ; Ebubekir Muhammed b. El-Hasan, *Cemheretu’l Luğâ*, (Beyrut: Dâru’l İlm li’l Melayin, 1987), “Nekbe” md., 390.

⁵¹ Muhammed Sabir Abid, “Tezmine’s Serdi Mine’t Tarihi İle’r Rivayeti, Kırae Fi Zemeni’l-Huyûli’l-Beydâ”, *Şahîfetu’r Raî*, (5 Mayıs 2008), 8.

⁵²İsmail Ediz, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, sy. 2 (2015): 141-150.

⁵³ Ediz, *agm.*, 150-176.

ispatı olan tarihi belge ve kayıtların, Haganah'ın⁵⁴ kurulmasıyla birlikte çalınması ve yok edilmesidir.1920 yılından itibaren “Çokluk Planı”⁵⁵ adı altında, sayısız el yazması özel koleksiyon ve Filistinlilere ait on binlerce kitap çalınmıştır. Bu süreç 1982'de İsrail'in Lübnan'a saldırdığı güne kadar sürmüştür. İsrail ordusu Filistin Araştırma Merkezinin 25 bin ciltten oluşan “Beyrut Arşivi”ni yağmaladıktan sonra merkezin kendisini de bombalamıştır. 2001'de İsrail hükümeti, Doğu Kudüs'teki “Şark Sarayı”ni kapattığında, oradaki 17 bin kitap ve 200 bin matbu orijinal belgeden oluşan “Kudüs Arşivi”ne el koymuştur. Böylece Filistinlilerin kültür mirasını, gayrimenkullerini ve malları üzerindeki yasal haklarını ellerinden alarak, kimliklerini de yok saymıştır. Bu nedenle herhangi bir uluslararası mahkemede yasal olarak hak talebinde bulunamamaktadırlar. Filistinlilere ait yazılı tarih belgeleri dahi silinip yok edilmiştir. Anlaşılan o ki, İsrail Filistin'i hem tarihten hem de coğrafyadan silmeyi hedeflemektedir.⁵⁶

İsrail 15 Mayıs'ı kuruluş yıldönümü olarak kutlarken, Filistinliler bunu “Felaket Günü” olarak anımsarlar. O günde sembolik olarak boyunlarında anahtar taşırlar veya anahtar şeklinde pankartlarla İsrail işgalini protesto ederler. Anahtarın anlamı ise şudur; “Evlerimiz sizin elinizde olabilir ama anahtarı bizde.”⁵⁷ Ayrıca İsrail vatandaşı olan

⁵⁴ Hagana:1920'de kurulan ve İsrail Savunma Kuvvetlerinin çekirdeğini oluşturan paramiliter bir yapıdır. İngiltere'nin sömürgesi olduğu yıllarda, Filistin'de yaşayan Yahudi yerleşimcileri korumak amacıyla kurulmuştur.1948'de İsrail Devlet'i kurulunca bu yapının işlevi bitmiştir. Detaylı bilgi için bkz.Türkçe Bilgi,t.y. Kaynak:https://www.turkcebilgi.com. erişim tarihi: 01. 09. 20016.

⁵⁵ “Çokluk Planı:1947 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı ve “Çoğunluk Planı” olarak bilinen tasarı doğrultusunda, Filistin'de Araplara ve Yahudilere ait iki devletli çözüm kabul edildi. Filistin halkı bu tasarıya karşı çıktığı halde, hiçbir tepkisi dikkate alınmadı. Genel kurulda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 13 ülke ret oyu verirken 33 ülkenin kabul oyuyla, bu tasarı kabul edildi.14 Mayıs 1948 yılında İsrail, bağımsızlığını ilan ettiğini İngiltere'den duyurdu. Bu ilanın ardından beş Arap ülkesi İsrail'e karşı askeri operasyon başlattı. Bu olay 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın da başlamasına sebep oldu. İsrail ordusu Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Irak kuvvetlerine karşı başarı kazandı. Bu askeri başarının ardından İsrail, Araplara verilen toprakların yarısını da işgal etti.1948 yılından bu yana Filistin topraklarının yüzde yetmiş sekizi işgal edildi. Yedi yüz kırk dört bin Filistinli baskı sonucu evlerinden uzaklaştırılıp göç etmeye zorlandı. Dört yüz on sekiz köy yok edildi. On bir şehirde Arap nüfusu çeşitli baskı ve entrikalarla mevcut Yahudi nüfusunun altına düşürüldü.1967-1994 yılları arasında yurt dışına çıkan yaklaşık yüz kırk bin Filistinlinin ikamet hakları, önceden uyarı yapılmadan gizlice iptal edildi. Böylece Batı Şeria'daki Arap nüfus yüzde on dört oranında düşürüldü. Çokluk Planı'na göre Arap nüfusun çoğunlukta olduğu yerler Araplara ait olacaktı ancak uygulanan baskı sonucu altı milyonu aşkın Filistinli topraklarından uzakta yaşamak zorunda bırakılmıştır. Başta Ürdün, Lübnan, Suriye ve Mısır olmak üzere dünyanın birçok ülkesine sığınan Filistinlilerin yaklaşık dört milyonu mülteci kamplarında yaşamakta ve ülkelerine dönecekleri günü beklemektedirler.” , Detaylı bilgi için bkz. Türkaya Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*3, sy. 25 (1970): 29-66.

⁵⁶ Karim Mattar, “Out Of Time Colonial History in İbrahim Nasrallah's Time of White Horses” ,*Journal of Postcolonial Writing* 50, Issue. 2 (2014): 176-188.

⁵⁷ Ataöv, *agm.*, 30-51.

Filistin kökenli Araplar da kimlikleri hiçe sayılarak bu kutlamalara kaşı tepkisiz kalmak zorunda bırakılmaktadırlar.⁵⁸

Nekbe, sadece bir soykırım değil aynı zamanda bir kültürün de yok edilmesi anlamına gelmektedir. Yahudiler 1970 ve sonrasındaki tarihlerde, Filistin trajedisinin sesi olan Filistinli yazar, şair ve sanatçılara yönelik suikast girişimlerinde bulunmuşlardır. Romancı Gassan Kenefânî, yazar Vail Zuayter, şair Alî Seleme, şair Kemal Nasır, şair Kemâl İdvan ve gazeteci-karikatürist Naci el-Ĥalil suikaste kurban giden isimlerden bazılarıdır.⁵⁹

Filistinli birçok edebiyatçı ve sanatçı gibi İbrahim Nasrallah da bu sosyo-kültürel kıyıma karşı sesini yükseltmiştir. Yaşanan bu trajediyi eserlerinde ele alarak, dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Yazar *Beyaz Atlar Zamanı* adlı roman üçlemesinde unutulmaya ve yok olmaya mahkûm edilmiş Filistin kültürünü, sözlü kaynaklardan ve yaşayan tanıklardan elde ettiği ses kayıtlarıyla bir nevi koruma altına almıştır. İşgalden önceki ve sonraki dönemlere şahitlik eden pek çok tanığın ses kayıtları, Nasrallah'ın arşivinde yer almaktadır. Eserindeki kahramanlar ve olaylar genellikle bu tanıkların ve yaşadıkları gerçek olayların bir nevi yansımasıdır. Romandaki şahıslar hayal ürünü olmakla birlikte gerçeği yansıtan bölümler de bulunmaktadır. Mesela romanda mekân olan Hâdiye Köyü'ndeki manastır ve orada geçen olaylar gerçeği yansıtmaktadır.

1.3. İBRAHİM NASRALLAH

1.3.1. Hayatı

İbrahim Nasrallah 2 Aralık 1954 yılında Ürdün'ün Amman şehrinde bulunan el-Vaĥdet Filistin Mülteci Kampı'nda doğmuştur. Filistinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Nasrallah'ın anne ve babası, Kudüs'ün 28 kilometre batısındaki el-Beric köyü ahalisindedir. 1948 yılında İsrail'in Filistin'i işgal etmesi üzerine Ürdün'e göç etmek zorunda kalmışlardır. Altısı erkek dördü kız olmak üzere, on çocuklu bir ailenin en büyüğüdür.

⁵⁸ Haifa Majadly ve İbrahim Yılmaz, "Filistin Edebiyatında Kimlik Sorunu", *İLTED* 2, sy. 46 (2016): 145-157.

⁵⁹ Jayyusi, *age.*, 47.

Nasrallah, eğitim hayatına ilk olarak mülteci kampında bir çadırda başlar. Çadır okulda, her dört çocuğa bir kitap düşmektedir. Üstelik bu çadır okul, hem soğuk hem de yağmura karşı dayanıksızdır. Tıpkı diğer mülteci çocuklar gibi o da mülteci kampının tüm zorluklarını yaşayarak büyür.

Çocukluğu ve gençliği kampta geçen Nasrallah'ın, içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların oldukça zor olması, onun istediği gibi bir eğitim almasını engeller. Daha küçük yaşta okumaya ve yazmaya olan merakı ailesi ve arkadaşları tarafından fark edilir. Ancak bu şartlarda yazar olmak, resim çizmek ve müzik yapmak oldukça lüks karşılandığı için Nasrallah gereken desteği göremez. Bir üniversitede okumak ve müzik eğitimi almak en büyük hayalidir, lakin zorlu hayat şartları bu hayaline engel olur. Amman'da öğretmen enstitüsünü bitirdikten hemen sonra 1976-1978 yılları arasında Suudi Arabistan'ın Kunfuza bölgesinde öğretmenlik yaparak çalışma hayatına başlar. Maddi sıkıntılar neticesinde zorunlu sebeplerle göç ettiği bu çöl bölgesinin yaşam koşulları, kamptakinden daha zordur ve Nasrallah tekrar Ürdün'e dönmeye karar verir.

1978 yılında Ürdün'e dönen Nasrallah, gazetecilik hayatına burada başlar.1996 yılına kadar Ürdün Gazetesi'nde (الصحيفة الاردنية) çalışır.18 yıl süren bu gazetecilik deneyimi, aynı zamanda yazarlık döneminin de altyapısını oluşturur. Foto muhabiri olarak çalıştığı süre zarfında arşiv oluşturma konusunda tecrübe sahibi olur ve yazacağı romanlar için zengin bir arşiv oluşturur. Bu arşiv özellikle tarihî roman alanında yaptığı çalışmalarda Nasrallah'ın elini güçlendirir.

Özel hayatı hakkında konuşmayı sevmeyen Nasrallah'ın evli olup olmadığı bilinmemektedir. Katıldığı televizyon ve radyo programlarında sadece edebiyat ve sanat alanında ortaya koyduğu çalışmalar hakkında konuşmayı tercih etmektedir.

1996-2006 yılları arasında Abdülhamîd Şuman Teşkilatı (مؤسسة عبد الحميد شومان) olan Dar el-Funun'da, kurumun kültür müdürlüğünü ve müdür vekilliğini yapmıştır. 2006 yılından itibaren kendini tamamen yazmaya veren İbrahim Nasrallah, Ürdün Yazarlar Derneği ve Arap Yazarlar ve Edebiyatçılar Genel Birliği'ne üye olmuştur. Altmış beş yaşında olan İbrahim Nasrallah, halen Ürdün'de yaşamını sürdürmektedir. Bu tezin yazımı sırasında yeni bir kitap daha yazmaya başladığını belirtmiştir

1.3.2. Eserleri

Yazarın doğrudan edebiyat ile ilgili çalışmaları beşli bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bunlar; romanlar, şiirler, hatıratlar, çocuk kitapları ve sinema üzerine yazdığı kitaplardır.

Nasrallah öğretmenlik yaptığı süre zarfında ilk edebî çalışmasını oluşturma fırsatını yakalamıştır. 1985 yılında yayınlanan ve yazarın ilk romanı olan *Berari el-Humma* (برارى الحمى) /Çöl Sıcağı) adlı eser, yazarın Kunfuza'daki hayat mücadelesini konu edinmiştir. Bu eser yazarın Arapçadan başka bir dile tercüme edilmiş ilk romanıdır. Dancaya çevrilmiş olan *Berari el-Humma*,2006 yılında Danimarka'da, en iyi beş tercüme eser dalında ödüle layık görülmüştür.

İbrahim Nasrallah, edebî hayatına şiir yazarak başlamış olsa da bu alanda kendisini yeterince ifade edemediğini fark eder ve nesire yönelir. 1980 yılında yayınlanan *el-Huyul Âlâ Meşarifi'l Medine* (الخيل على مشارف المدينة) / Şehrin Tepelerindeki Atlar) Nasrallah'ın ilk şiir koleksiyonudur.⁶⁰

Resme ve fotoğrafçılığa olan merakı, gazetecilik yaptığı yıllarda onu bu alanda çalışmalar yapmaya ve sergiler açmaya yönlendirmiştir. 1995 ve 2004 yıllarında iki fotoğraf sergisi açmıştır. Ayrıca sinemaya da ilgi duyan Nasrallah, bu alanda “*Hezaimu'l muntaşirin- es-sinema beyne hurriyeti'l-ibdâ ve mantık es-sûk*” (هزائم المنتصرين - السينما بين حرية الإبداع ومنطق السوق) /*Galiplerin Yenilgisi: Yaratıcılık ve Sokak Mantığı Arasında Sinema*) adlı bir kitap yazmıştır.

Yazarın çalışmalarını edebî çalışmalar ve edebiyat dışı sanatsal çalışmalar olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Edebiyat dışı çalışmaları; resim, fotoğrafçılık ve bu alanlarda ortaya koyduğu eserlerin sergilendiği sergiler olarak değerlendirilebilir. Nasrallah'ın sanatsal yönü de edebî kişiliği kadar önemli ve üzerinde çalışılmaya değerdir. Ancak tezin konusu gereği yalnızca edebî çalışmaları üzerinde duracağız.

1.3.2.1. Şiir Kitapları

Genellikle şiirlerinde Filistin direnişini ve yerel kahramanlık hikâyelerini işleyen İbrahim Nasrallah, biçimsel açıdan klasik Arap şiiri kalıplarının dışına çıkmıştır.

⁶⁰ Ahmet Bostancı, “İbrahim Nasrallah'ın Hayatı, Eserleri, Âras Âmine Adlı Romanı”, *Nüsha* 7, sy. 34 (2012): 151-166.

Modern şiir tarzının yanında sözlü halk edebiyatında kullanılan yöntemleri tercih etmiştir.⁶¹

1. الخيول على مشارف المدينة

(*el-Huyûl Ala Meşarifi 'l-medine /Şehrin Tepelerindeki Atlar*)- 1980

2. المطر فى الداخل

(*el-Maṭar Fi 'd-Dâhil/ İçerdeki Yağmur*) -1982

3. الحوار الاخير قبل مقتل العصفور بالدقائق.

(*el-Hıvaru 'l-Ahir Kâble Maḳteli 'l Üşfur bîd-Deḳâik/ Serçenin Ölümünden Birkaç Dakika Önceki Son Diyalog*) -1984

4. نعمان يسترد لونه.

(*Nu 'man Yesteriddu Levnehu /Numan Rengini Geri İstiyor*)-1984

5. أناشيد الصباح

(*Enaşidu 'ş-Şabah /Sabahın Şarkısı*)-1984

6. الفنى والنهر والجنرال

(*el-Feta en-Nehr ve 'l-Ceneral/ Nehir Çocuk ve General*)-1987

7. عواصف القلب

(*Avasifu 'l-Kâlbî/ Kalplerin Fırtınaları*)-1989

8. حطب أخضر

(*Hutab Aḳdar /Yeşil Tahta*)-1991

9. فضيحة الثعلب.

(*Faḳihatu 's-Seleb / Tilkinin Skandalı*)-1993

10. الأعمال الشعرية.

(*el-E'mal eş-Şi'riyye /Şiir Çalışmaları*)-1994

11. شرفات الخريف

(*Şurufatu 'l Herîf /Sonbaharın Balkonları*)-1996

12. كتاب الموت والموتى

(*Kitabu 'l-Mevt ve 'l-Mevta/ Ölüm ve Ölülerin Kitabı*)-1997

13. بسم الأم والابن.

(*Besemu 'l Um ve 'l İbn /Anne ve Oğulun Gülümsemesi*)-1999

⁶¹ Salma Khadra Jayyusi, *The Literature Modern Arabia, An Anthology* (London: Kegan Paul International Ltd, 1988), 66-68.

14. مرايا الملائكة.

(*Meraya'l Melaike /Meleklerin Aynaları*)-2001

15. حجرة الناي.

(*Hucretu'n Nay /Ney Odası*)-2007

16. لو أنني كنت مايسترو.

(*Lev Enneni Kuntu Maystru /Ben Bir Maystro Olsaydım*)-2009

17. أحوال الجنرال.

(*Ehvalu'l- Ceneral /Generalin Halleri*)-2011

18. عودة الياسمين إلى أهله سالما.

(*Evdetu'l Yasemin İla Ehlihi Salimen /Yasemin'in Ailesine Sapasağlam Dönüşü*)-2011

1.3.2.2. Romanları

Edebiyat alanında en güçlü çalışmalarını roman türünde eserleriyle ortaya koyan Nasrallah, uluslararası arenada da romancı yönüyle ön plana çıkmıştır. Aldığı ödüllerin neredeyse hepsi, romancılıktaki başarısının göstergesidir. Romanları birçok dile tercüme edilmiştir ve bunlar üzerine yazılmış pek çok makale mevcuttur.(Bkz.Ek)

1. براري الحمى. (*Berari el-Humma /Çöl Sıcağı*)-1985

2. الامواج البرية. (*el-Emvac el-Berriye /Vahşi Dalgalar*)-1988

3. عو. (*A'v /Havlamak*)-1990

4. مجرد 2 فقط. (*Mucerred İsneyn Faķaķ /Sadece İki*)-1992

5. حارس المدينة الضائعة. (*Harisu'l-Medine ed-Đaî'a' /Kayıp Şehrin Bekçisi*)-1998

6. الملهاة الفلسطينية (El-Melhatu'l Filistiniyye /Filistin Komedi) Üst Başlıklı Romanları

7. طيور الحذر. (*Tuyuru'l Hazer /Uyarı Kuşları*)-1996

8. طفل الممحة. (*Tıflu'l Mimhat /Silgi Çocuk*)-2000

9. زيتون الشوارع. (*Zeytunu's-Şevari' /Caddelerin Zeytin Ağaçları*)-2002

10. أعراس آمنة. (*Áras Ámine / Ámine Gelin*)-2004

11. تحت شمس الضح. (*Tahte Şemsi'd Đuha /Kuşluk Vakti Güneşi Altında*)-2004

12. زمن الخيول البيضاء. (*Zemenu'l Hıyul el-Beyđa /Beyaz Atlar Zamanı*)-2007

13. قناديل ملك الجليل. (*Kanadilu Meliki'l Celil /Celil Kralının Kandilleri*) 2012

الشرفات (Eş-Şurufat /Balkonlar) Üst Başlıklı Romanları

14. شرفة الهديان. (*Şurfetu'l-Hezeyan /Hezeyan Balkonu*)-2005

14. شرفة رجل الثلج (Şurfetu Raculi 'Şelc /Kardan Adamın Balkonu)-2009
15. شرفة العار. (Şurfetu 'l- Âr /Ayıp / Kusur Balkonu)-2010
16. أرواح كليمنجارو. (Ervah Klimanjaru /Klimanjaru Ruhları)-2016
17. حرب الكلب الثانية. (Herbu 'l Kelbi's Seniye /İkinci Köpeğin Savaşı)-2016

1.3.2.3. Çocuk Kitapları

İbrahim Nasrallah'ın yazdığı çocuk kitapları, daha çok kısa hikâye ve çocuk romanı şeklindedir. Bu eserlerde vatan sevgisi ve vatan özlemi gibi konular, çocukların anlayabileceği basit bir dille anlatılmıştır.⁶²

1. صباح الخير يا اولاد.

(Şabaḥu 'l Ḥayr Ya Evlad /Günaydın Çocuklar)-1983

2. اشي طيبة نسمة الوطن.

(Eşya Tayyibe Nusemmiha el-Vaṭan /Güzel Şeylere Vatan Diyoruz)-1984

1.3.2.4. Otobiyografi/Hatırat

السيرة الطائفة - أقل من عدو أكثر من صديق

(Es-Siyratu 't-Ṭaira: Eḳal Min Âduv Ekser Min Şadik /Uçmanın Otobiyografisi:

Düşmandan Az Dosttan Çok.)-2006

1.3.2.5. Sinema Üzerine Yazdığı Kitaplar

هزائم المنتصرين - السينما بين حرية الإبداع ومنطق السوق

(Hezaimu 'l Muntaşirin... Es-Sinema Beyne Ḥurriyeti 'l İbdâ Ve Mantıḳı's Suḳ /Galiplerin Yenilgisi... Yaratıcılık ve Sokak Mantığı Arasında Sinema)-2000

صور الوجود: السينما تتأمل

(Şuvaru 'l Vucud es-Sinema Teteemmel/Varlığın Şekilleri: Sinema Düşünüyor) - 2008.

⁶² Salma Khadra Jayyusi, *The Literature Modern Arabia, An Anthology*, (London: Kegan Paul International Ltd, 1988), 67.

1.3.3. Edebi Kişiliği

Daha evvel işaret ettiğimiz gibi Nasrallah, Ürdün’de Filistinli mülteciler için kurulan bir mülteci kampında yaşamıştır. İsrail işgali nedeniyle, hiçbir zaman Filistin’de yaşama fırsatına sahip olamamıştır. Mülteci kamp hayatının zorluklarını birebir yaşadığı ve kendine ait olmayan yabancı topraklarda, hayata tutunmanın güçlüklerini çok iyi bildiği için vatan sevgisini ve vatan özlemini eserlerine yansıtmıştır. Yazdığı roman ve şiirlerde genellikle Filistin halkının yaşam öyküsünü, geleneklerini, kahramanlıklarını, ezilmişliklerini ve direnişlerini konu edinmektedir.⁶³

Yazarın Filistin edebiyatını tanıtmaya gayreti, edebiyat ile hayat arasındaki mevcut olan güçlü bağdan kaynaklanmaktadır. Edebiyat, gerçek hayattan bağımsız değildir. Aksine gücünü yaşanmışlıklardan veya hâlihazırda yaşananlardan alır. Edebiyatçının eserindeki kurgu ve hayal dünyası gerçek hayattan öğrendiği ve bildiği kavramlar ölçüsündedir. Okuyucudan beklenen ise hayal gücünü kullanarak yazılanları anlamaya çalışmaktır. Yaşamın bazen soyut bazen de somut yanlarını yansıtır. Bu çerçeveden bakıldığında hayatın kargaşası, farklılığı ve zenginliği edebî eserlerde yerini alır⁶⁴. Nasrallah’ın sürgün/diaspora yazarı olması ile yaşadıkları ve edebiyat anlayışı tam da bu durumun somut bir örneğidir.

1.3.3.1. Filistin Edebiyatının Temsilcisi Olarak İbrahim Nasrallah

Filistin kökenli bir yazar olan İbrahim Nasrallah, Ürdün’de doğup büyümüş ve halen de orada yaşamaktadır. Durum böyle olunca da yazarın yetiştiği kültürel çevre ve aldığı eğitim Ürdün kültürü etkisindedir. Bu nedenle eserlerinde kullandığı şekil ve üslup Ürdün edebiyatına aittir. Ancak Nasrallah, şiirlerinde ve romanlarında ele aldığı konular bakımından Ürdünlü edebiyatçılardan ayrılır. Eserlerinde sade bir dil kullanan Nasrallah, romandaki kahramanlarını genellikle günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz sıradan insanlar arasından seçer. Yaşanmış veya yaşanması muhtemel olay ve hikâyeleri konu edinir. Nasrallah’ın inceleme fırsatı bulduğumuz “*Beyaz Atlar Zamanı*”, “*A’ras Emine/Emine’nin Düğünleri*” ve “*Karanlığın İçinden*” adlı eserlerinin üçünde de ‘vatan

⁶³ İmad el-Verdânî, “Zemenü’l-Ḥuyûli’l-Beydâ’ li İbrâhîm Naşrallâh: Mie’Âm mine’t-Teşrîd ve’l-Katî” *el-Ḳuds el-‘Arabî*, (01 Mayıs 2009), 1-4.

⁶⁴ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı Giriş*, çev: T. Birkan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 303.

sevgisi, bağımsızlık mücadelesi ve Özgür Filistin temalarını sıkça işlediğini görmekteyiz.⁶⁵

İbrahim Nasrallah'ın eserlerinde genellikle üç çeşit aşk göze çarpar: Vatan aşkı, ata duyulan aşk ve kadına duyulan aşk...⁶⁶ Üzerinde çalıştığımız *Rüzgâr'da*, bu üç aşkın örneklerini açıkça görmemiz mümkündür.

Nasrallah'ın eserlerinde geleneksel halk edebiyatı ve romantizm iç içedir. Romanlarında genellikle Filistin halkını ve onların başından geçen olayları yansıtır. Üslup olarak romantizmin etkisinde olan yazar, gerçeği olduğu gibi aktarır ve tasvirlere geniş yer verir. Romanda yer alan bazı kahramanların ruhsal dünyasının dışa vurumunda bile romantik üslup hissedilir. Örneğin *Rüzgâr*'ın başkahramanı olan Hâlit, eşini kaybeder. Bu olay neticesinde Hâlit bunalıma girer ve daha sonra hayatına ansızın Hâmame adında bir at dahil olur. Bu atın bir müddet sonra sahipleri tarafından geri alınması, Hâlit'te psikolojik sıkıntıların meydana gelmesine sebep olur. Kahramanın içinde bulunduğu ruh hali tasvir edilirken, soyut olan bu durum sade ve anlaşılır bir dille okuyucuya aktarılır. Tabiat unsurları ve doğal çevre olduğu gibi anlatılmış olup doğanın insan üzerindeki ruhsal etkisine vurgu yapılmaktadır.⁶⁷

İbrahim Nasrallah'ın Filistin edebiyatındaki yeriyle ilgili şunları söyleyebiliriz: Modern Arap edebiyatına tarihi roman alanında yazdığı eserlerle katkı sunan Nasrallah, Filistin edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Filistin'in özgürlük mücadelesini konu edinen “direniş edebiyatı” ve “Filistin hikâyeciliği” alanında önde gelen isimlerden birisidir.⁶⁸ Muhammed Abdulkadir'e göre özellikle tarihi roman konusunda ortaya koyduğu eserler, geçmişe ışık tutmaktadır. Nasrallah'ın yazdıkları, yeni ve uydurma bir tarih değil bilakis karanlıkta ve kapalı kalmış gerçekleri gün yüzüne çıkaran bir tarihtir. Tarihî romanın doğuşunda milliyetçilik fikrinin etkili olduğunu⁶⁹ düşünürsek Nasrallah'ın bu alanda neden bu denli başarılı olduğunu anlayabiliriz.

⁶⁵ Vardanî, *agm.*, 2.

⁶⁶ Vardanî, *agm.*, 3.

⁶⁷ Muhammed Sabir Abid, “Tezmine's Serdi Mine't Tarihi İle'r Rivayeti, Kırae Fi Zemeni'l-Huyûli'l-Beyda”, *Şahîfetu'r Rai*, (5 Mayıs 2008), 48-62.

⁶⁸ Nevin Karabela ve Feyzettin Ekşi, “Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*2, sy. 22 (2015): 185-202.

⁶⁹ Muhammed Abdulkadir, “Bunyetu'l İğtişâbi Fi Melhâmeti... el-Huyûl el-Beyda”, *ed-Dastur*, (16 Mayıs 2008), 31-36.

İbrahim Nasrallah her ne kadar edebi konum olarak Ürdün edebiyatına mensup olsa bile, ortaya koyduğu eserler zaman, mekân ve tema olarak tamamen Filistin’i ve Filistin edebiyatını yansıtmaktadır. Tıpkı Nasrallah gibi gerek Filistin’de yaşayan gerekse dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Filistinli yazarlar, Filistin edebiyatına katkı sağlamak amacıyla eserlerini ortaya koyarlar. Bu nedenledir ki Filistin edebiyatını temsil eden güçlü kalemlerin neredeyse tümü diasporadadır.⁷⁰ Filistin dışında yaşayan bütün Filistinli edebiyatçılar, mekân olarak Filistin’i yazdıklarında bir çelişkinin içine girerler. Çünkü bahsettikleri mekân eserlerinde var ama gerçekte yoktur.⁷¹

Arap roman yazarlarını batılı perspektif üzerinden iki kısma ayırmak mümkündür. Birinci kısmı, Batı’ya hoş görünmek amacıyla Arap dünyasının Batı için gizemli ve eğlenceli tarafını yansıtmaya çalışanlar olarak değerlendirebiliriz. Bu yazarlar, romanlarında Arap dünyasının bilinmeyen yönlerini anlatırlar. Ortaya koydukları eserler Batılılar tarafından daha fazla rağbet görmekle beraber edebî değer ve orijinallik açısından zayıftırlar. İkinci kısım ise edebî değeri yüksek ve orijinal olan eserler ortaya koymaya çalışanlardır. Bu yazarlar da Arap dünyasını Batılılara hoş göstermek yerine olduğu gibi yansıtırlar. Bunlar Batılılar tarafından daha az bilinirler. İbrahim Nasrallah bu kategoride değerlendirilebilir.⁷²

Ulusal Edebiyat alanında yazılan eserlerden özellikle tarihî romanlar için gerekli olan temel unsurlar, zaman ve mekândır. Tarihî romanların mantığı daireye benzetilebilir. Yani başlangıç ve bitiş noktası birbiriyle bağlantılıdır⁷³. İbrahim Nasrallah yazdığı tarihî romanlarında bu sınırları yıkmaktadır. Çünkü eserlerinde zaman ve mekân sınırlaması yoktur. Ulus devletin ve ulus tarihin katı formlarına Nasrallah ve onun gibi olan diğer Filistinli romancılar alternatif bir bakış açısı getirmektedirler. Bunu ulusal konuları işleyip, ulusal zaman ve mekân sınırlamasına uymamakla başarmaktadırlar. Tarih boyunca farklı milletlerin egemenliği altında, sürekli değişen sınırlar ve doğrusal işlemeyen bir zaman söz konusu olduğu için Filistin tarihi, belli bir

⁷⁰ Sherif H. Ismail, “Arabic Literature in to English”, *Interventions* 17, Issue. 6 (2015): 916-931.

⁷¹ Nora Parr, “Unbounded Space: Inter-Textual Palestine in İbrahim Nasrallah’s Balcony of Delirium”, *Middle Eastern Literatures* 18, Issue. 1 (2015): 41-61.

⁷² Roger Allen, “Fiction and Publics: The Emergence of the ‘Arabic Best-Seller’”, *Middle East Institute Viewpoints* 5, Issue. 3 (2009): 9-12.

⁷³ René Wellek ve Austin Warren, *Roman Çözümleme Teorisi*, çev: Ö. Faruk Huyugüzel (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 53-61.

zaman ve mekânla sınırlandırılmaz.⁷⁴ Örneğin Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki özerk Filistin devletinin sınırları, İngiliz yönetimine geçince değişmeye başlamıştır. İsrail işgalinden sonra Filistin toprakları daha da küçülmüştür. Buna bağlı olarak zaman da değişmiştir. Mesela Osmanlı dönemindeki Filistin ya da İngilizler dönemindeki Filistin gibi zamansal ayırımlar yapılmıştır. Durum böyle olunca romanda mekân ve zaman kavramı modern Filistin edebiyatçıları için değişkenlik göstermektedir. İbrahim Nasrallah'ın tarihi romanlarındaki esnekliğini buna bağlamak mümkündür.

1.3.3.2. Romantizm ve İbrahim Nasrallah

İbrahim Nasrallah'ı anlamak ve *Rüzgâr* adlı kitabın tahlilini yapabilmek için konuya, romantizm akımını genel hatlarıyla ele alarak başlamak yerinde olacaktır. Çünkü Nasrallah'ın yazdığı romanlarda bu edebî akımın etkisi görülmektedir.

Romantizm XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, Fransız İhtilali'nin ardından gelişen halkçılığın tesiriyle filizlenen bir edebî akımdır. Klasizme tepki mahiyetindedir. Klasizmin üst zümreye hitap eden yanını eleştirir ve üst düzey sanatların yapmacıklığından hoşlanmaz. Romantizmde esas olan insan ve duygularıdır.⁷⁵

Başlangıçta bir geçiş dönemi kabul edilebilecek “ön romantizmin” ardından İngiltere, Fransa ve Almanya'da gelişip bütün Avrupa'yı saran bu akım, XIX. yüzyılın ortalarına dek etkisini sürdürmüştür. Almanca “Die Romantik ” kelimesinden türemiş ve yakın bir zamanda Fransa'da da ilk olarak Madame de Steal tarafından kullanılmıştır.⁷⁶

Bütün insanların özgür ve eşit olduğu fikriyle sanatlarını icra eden romantikler, yaşadıkları dönemi, eserlerine tüm canlılıklarıyla yansıtmış ve edebiyattaki üst zümre tahakkümünü kırarak toplumun bütün kesimlerine yer vermişlerdir. Aynı zamanda tabiatı da eserlerinde işleyen romantikler, tabiatın görünen ve görünmeyen yönlerinin anlatılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Tabiatı daha çok “sarı renk” ile özdeşleştirmişlerdir.⁷⁷

⁷⁴ Salam Mir, “Palestinian Literature: Occupation and Exile”, *Arab Studies Quarterly*35, Issue.2 (2013): 110-129.

⁷⁵ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 74-78.

⁷⁶ Bilal Elbir, *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 184-186.

⁷⁷ Nejat Kâzım Kayıhan, “Romantizm”, *İstanbul Sanat ve Edebiyat Dergisi*1, sy. 11 (1954): 26. ; Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 101-104.

Romantizm akımını benimseyen yazarların dilleri genellikle anlaşılır olsa da bu konuda bir genelleme yapmak çok doğru olmaz. Zira dildeki sınırlamalara karşı olan romantiklerde ağır bir dile de tesadüf edilebilir. Sanat perspektiflerinde olduğu gibi üsluplarında da bir şahsîlik vardır.⁷⁸

Romantizm fikrinin öncülerinin başında meşhur düşünür Jean Jaques Rousseau gelmektedir. Ona ek olarak Chateaubriand, Madame de Steal, Senancaur'u da sayabiliriz. William Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge'nin birlikte kaleme aldığı 1790 tarihli “*Lirik Balatlar*” adlı eser, romantizmin bildirisi kabul edilmektedir. Lamartine, Hugo ve Alfred de Vigny gibi isimler de şiiirleriyle romantizmin hızla yayılmasını sağlamışlardır. Devam eden süreçte romantizm, edebiyatı aşarak tiyatro ve resim gibi alanlarda da kendisini hissettirmiştir. William Blake Friedrich Hölderlin, Johann Wolfgang von Goethe, Jea Paul, Novalis, Nodier, Soumet, Deschamp ve Alfred de Musset gibi isimler de romantizm akımının önemli temsilcileri arasında zikredilir.⁷⁹

İbrahim Nasrallah'ın *Rüzgâr* adlı eserinde yukarıda saydığımız romantizm akımının etkilerini açıkça görmek mümkündür. Akla karşı duyguyu, seçkin sınıfa karşı halkı, gösterişli olana karşı doğallığı ve kurallara karşı kuralsızlığı işleyen Nasrallah, ilhamını kendi duygu dünyasından ve hayal gücünden almaktadır. Bütün insanların eşit ve özgür olduğuna inanmakta, eserlerinde toplumun her kesimine yer vererek sanatı insana indirgemektedir. Ayrıca eserlerinde tabiat unsurları oldukça fazladır ve tabiatı görünen ve görünmeyen yönleriyle ele almaktadır. Eserlerinde kullandığı dil anlaşılır ve sadedir. Dilindeki sadelik, Nasrallah'ın seçkin sınıfa hitabeden bir anlayışı benimsemediğini göstermektedir. *Rüzgâr* adlı kitabın dilinde şahsîlik ön plandadır.⁸⁰

1.3.4. Aldığı Ödüller

İbrahim Nasrallah, roman ve şiir alanında yazdığı eserlerinden dolayı pek çok ödül almıştır ve başlıca ödülleri şunlardır.⁸¹

1. 1991'de Edebiyat Ödülünü, şiir dalında Ürdünlü ve Arap şairler adına aldı. (Ürdün)
2. 1994'te roman alanında Tayseer Sibool Ödülünü aldı.

⁷⁸ Georg Lukacs, *Roman Kuramı*, çev: C. Soydemir (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 117-133.

⁷⁹ Elbir, *age.*, 184-185.

⁸⁰ Hâtim es-Sakr, “*Zemenu'l Hüyûl ve'r Riḥ ve'l Beşer*”, *Cerîdetu'z Zemân*, (20 Şubat 20089, 5-12.

⁸¹ Allen, *agm.*, 9-12.

3. 1997’de şiir alanında Sultan Owais Edebiyat Ödülüne layık görüldü.
4. 2006’da *Berari el-Humma (Çöl Sıcağı)* adlı romanıyla Dancaya tercüme edilen en önemli beş eserden biri seçildi ve bu alanda Danimarka’da Kültür Ödülü aldı.
5. 2009’da *Beyaz Atlar Zamanı* adlı romanıyla The Short Liste girmeyi başardı. Bu alanda Poker Ödülüne layık görüldü.
6. 2011’de İngiliz The Guardian Gazetesi tarafından *Berari el-Humma* adlı romanı Arap Dünyası’nın en önemli on eserinden biri olarak seçildi ve bu alanda ödüle layık görüldü.
7. 2012’de Kudüs Kültür ve Yaratıcılık Ödülünü aldı. Bu ödülü edebî çalışmalarının sergilendiği açılış töreninde almıştır.
8. 2016’da Kitara Arap Romanı Ödülünü *Klimanjaro Ruhları* adlı romanıyla aldı.
9. 2018’de Uluslararası Arapça Kurgu Ödülünü (*Köpeğin İkinci Savaşı*) adlı romanıyla aldı.

1.3.5. Eserleri Hakkında Yapılan Bitirme, Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Nasrallah’ın eserlerinin bir kısmı Arapçadan başka dillere çevrilmiştir. *Beyaz Atlar Zamanı* adlı üçlemesi İngilizce ve Dancaya, *Celil Kralının Kandilleri* adlı eseri İngilizceye, *Karanlığın İçinden (Sadece İkimiz)* adlı romanı İtalyanca, İspanyolca, İngilizce ve Türkçeye çevrilmiştir. İbrahim Nasrallah’ın *Karanlığın İçinden* adlı romanı 2009 yılında Arzu Nalbantoğlu tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir.⁸² Eserlerinin bazıları başta Ürdün olmak üzere birçok Batı üniversitesinde master ve doktora tezi konusu olmuştur. İbrahim Nasrallah ve yazdığı eserler hakkında yapılan akademik çalışmaları tasnif ederek aşağıda belirtmeye çalıştık.

1.3.5.1. Bitirme Tezleri

1. “*Hav*” Romanı Hakkında Üniversite Bitirme Tezi ve Romanın Tercümesi, Sara Triwli, Roma Üniversitesi, 2001.
2. “*Ṭuyur el-Ḥezer*” Romanı Hakkında Üniversite Bitirme Tezi, Taşinzia Panadis, Napoli Üniversitesi, 2003.

⁸² İbrahim Nasrallah, *Karanlığın İçinden*, çev: A. Nalbantoğlu (İstanbul: Pupa Yayınları, 2009), 1-2.

3. “*A'râs Emine*” Romanı Hakkında Üniversite Bitirme Tezi, Maila Ğatin, Roma Üniversitesi, 2005.

1.3.5.2. Yüksek Lisans Tezleri

1.“*Âv*” Romanı Hakkında Yüksek Lisans Tezi, Klotyld Cowser, Inlique Üniversitesi, Paris, 1998.

2. “*Şiir Tecrübesi*” Hakkında Yüksek Lisans Tezi, Ekrem el-Duveyrî, Yermük Üniversitesi, 1999.

3.“*Hikâye Tecrübesi*” Üzerine Yüksek Lisans Tezi, Hayyam Şaban, Yermük Üniversitesi, 2001.

4.“*Şurufat el-Ğerîf*” Hakkında Yüksek Lisans Tezi, Burnila Aryou, Napoli Üniversitesi İtalya, 2001.

5.“*Ṭuyur el-Ğezzer*” Romanı Hakkında Yüksek Lisans Tezi, Semire Hanini, Inlique, Paris, 2005.

6.“*İbrahim Nasrallah'ın Şiirlerindeki Estetik Yapı*” Adlı Master Tezi, SaliĞ Hasan Recep, Arapça Eğitim ve Araştırma Enstitüsü-Dil ve Edebi Çalışmalar Bölümü, Kahire, 2005.

7.“*İbrahim Nasrallah'ın Edebi Çalışmalarında Modernlik*” Adlı Master Tezi, Araştırmacı Zehra Ğiyasi, Doktor Kûbra Ruşen Gözetiminde, Medri Eğitim Üniversitesi, İnan 2008.

8.*Zeytûn eş-Şevari*’ Adlı Roman Hakkında Yüksek Lisans Tezi ve Beş Bölümünün Tercümesi, Profesör Julyano Lansyony Gözetiminde Hazırlayan: Margarita Toryllu, Roma Üniversitesi,2012.

9. “*George Eliot 'un Daniel Deronda Romanında ve İbrahim Nasrallah'ın Beyaz Atlar Zamanı Romanında Sömürgecilik ve Post Kolonyalizm*” Hakkında Master Tezi, Hazırlayan: Şabirîn Şalih, İngiliz Dili Bölümü, Ürdün Üniversitesi, 2015.

10. “*Filistinliyenken (Filistinli Olma Durumunda) Ortalama Bir Entelektüel*” Adlı Yüksek Lisans Tezi, Hazırlayan: Feyruz Şehrur, Beyrut Üniversitesi, 2016.

1.3.5.3. Doktora Tezleri

2. “*İbrahim Nasrallah’ın Romanlarında Yapı ve Anlam*” Hakkında Doktora Tezi, Hazırlayan: Murşid Ahmed, ez-Zaviye Üniversitesi, 2004.
3. “*Filistin Komedisi’nde Yazar/Romancı İbrahim Nasrallah İçin Vesika ve Tahayyül Diyalektiği*” Adlı Doktora Tezi, Beyrut Arap Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili Bölümü, Hazırlayan: Emine Selîm Ömer, 2014.
4. “*İbrahim Nasrallah’ın Şiirinde Mekânın Tecellisi*” Adlı Doktora Tezi, Yermük Üniversitesi, Ürdün, Hazırlayan: Delal Anbitavî, 2014.
5. “*İbrahim Nasrallah’ın Romanlarında Nitelik*” Adlı Doktora Tezi, Hazırlayan: Nedaî Meşâl, İslam Üniversitesi, Ürdün, 2014.
6. “*İbrahim Nasrallah’ın Çalışmalarında Filistin Toplumuna İçin Modern Edebiyat Kurgusu*” Adlı Doktora Tezi, Hazırlayan: Nora Par, Soas Üniversitesi, Londra, 2015.
7. “*İbrahim Nasrallah’ın Romanlarında Kültürel Eleştiri Estetiği*” Adlı Doktora Tezi, Hazırlayan: Elaî eş-Şemrî, İslam Dünyası İlimleri, Âmman, Ürdün, 2015.

İKİNCİ BÖLÜM

RÜZGÂR ROMANININ İNCELENMESİ

2.1. RÜZGÂR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İbrahim Nasrallah'ın *Beyaz Atlar Zamanı* adlı romanı üç kitaptan oluşan bir eserdir. Bu kitapların adları şöyledir: *Rüzgâr* (الريح), *Toprak* (التراب) ve *İnsan* (البشر). Yazar, romanın yazımına 1985 yılında başlamasına rağmen, kitap 2007 yılında basılabilmektedir. *Beyaz Atlar Zamanı*, Nasrallah'ın *Filistin Komedyası* olarak adlandırdığı bir serinin ilk romanı olarak planlanmış, ancak serinin son kitabı olmuştur. Zira 22 yıl zarfında Nasrallah, serinin diğer kitaplarını daha önce bitirmiştir.⁸³

Eser, tarihî bir romandır. Bu nedenle yazar, ciddi bir tarihî bilgi birikimine ihtiyaç duymuştur. Onun için ilk olarak işe bir arşiv oluşturmakla başlamıştır. 1985-1986 yılları arasında, başta kendi akrabaları olmak üzere, birçok tanıdığı dinlemiş ve önemli notlar tutmuş, ses kayıtlarıyla da bunları arşivlemiştir. Tanıklıklarına başvurduğu insanların çoğu yurtlarından koparılmış ve sürgün hayatı yaşayan Filistinlilerden oluşmaktadır. Yazar, modern Filistin tarihini ele aldığı için sözlü ve yazılı kaynaklardan çokça faydalandığını *Beyaz Atlar Zamanı* romanının önsözünde belirtmektedir.⁸⁴

Romandaki olayların akışı, tarihi gerçekliğe uygun, belli bir düzen ve tutarlılık içinde cereyan etmektedir. Okuyucuyu bilgilendirmek için verilen dipnotlardaki tarihi bilgiler bu tespitimizi desteklemektedir.⁸⁵ Yazar, romanda olayların geçtiği Hâdiye'yi kendi köyü ile özdeşleştirmiş ve hikâyenin baştan sona kadar köyünü anlattığını belirtmiştir. Fakat kitapta geçen birey ve aile isimlerinin ise tamamen kurgu olduğunu bazı benzerliklere rastlansa da bunun tesadüfe bağlanabileceğini belirtmektedir.⁸⁶

⁸³ Ahmed Harb, "İbrâhîm Naşrallâh fi Rivâyetihî'l-Cedîde: Zemenü'l-Ĥuyûli'l-Beydâ", *el-Eyyâm*, (2008), 42-47.

⁸⁴ İbrahim Nasrallah, *Time of White Horses*, Trans. Nancy Roberts, (Cairo: The American University in Cairo Press, 2012), 10.

⁸⁵ Nasrallah, *age.*, 20-136.

⁸⁶ İbrahim Nasrallah, *Zemenü'l-Ĥuyûli'l-Beydâ* (Beyrut: Dâru'l Ârabiyyeti Lil Ulumi Naşirun, 2007), 5.

2.1.1. *Rüzgâr*'ın Özeti

İbrahim Nasrallah'ın yazdığı *Rüzgâr*, 1916 yılında Filistin'de bir köy olan Hâdiye'de geçen olayları anlatmaktadır. Romandaki olaylar, Hacı Mahmûd ve ailesi etrafında meydana gelmektedir. Bir kahramanlık öyküsünün anlatıldığı bu romanda, iki yıla yakın bir sürede cereyan eden olayların, Hacı Mahmûd'un ailesini nasıl etkilediğini ve aile bireylerinin bu olaylar karşısında nasıl direndiğini anlatmaktadır. Hacı Mahmûd'un büyük oğlu Hâlid, bu destansı hikâyenin başkahramanıdır. Zulme karşı direnişi temsilcisidir.

Romanın ana karakterlerinden Hacı Mahmûd, Hâdiye halkı tarafından sevilen ve sayılan bir insandır. Beş çocuğu ve eşi Münire ile birlikte örnek bir aile yaşantısına sahiptirler. Köy halkı Hacı Mahmûd'u çok sever ve onun fikirlerine değer verirler. Dindar bir kişiliğe sahiptir. Eşi Münire'yle aralarında güçlü bir sevgi bağı bulunmaktadır. Yaşanan sıkıntılar karşısında bu bağ daha da sağlamlaşmaktadır. Beş çocuğunun en büyüğü olan Azize evlidir ve üç erkek evladı vardır. Diğer dört oğlu bekârdır. Romanın ilk bölümlerinde kendi halinde mutlu bir aile babası olan Hacı Mâhmud'un tek amacı çocuklarını evlendirip onların mutluluğunu görmektir.

Hacı Mahmûd'un büyük oğlu Hâlid de babası gibi sevilen bir kişidir. Zekâsı ve cesaretiyle her kesin takdirini kazanmıştır. Hacı Mahmûd'dan sonraki en önemli karakterdir. Ailesi ile birlikte diğer köylüler gibi o da tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Uzun boylu, yeşil gözlü yağız bir delikanlıdır. Köydeki genç kızların gözdesidir. Atlara düşkündür. Bir gün bir at hırsızının elinden kurtardığı Hamâme adlı atı gördükten sonra artık başka at istemez olmuştur. Safkan beyaz bir at olan Hamâme, sahipleri tarafından Hâlid'e hediye edilir. Hâlid cesur olduğu kadar sevgi dolu bir delikanlıdır. Çok çabuk âşık olabilen bir yapıya sahiptir. İlk eşi Emel'i Kudüs'te bir pazarda, sadece bir kere görür ve onunla evlenmek ister. Bu isteği gerçekleşir ve Emel'le evlenir. Ancak aradan bir yıl geçtikten sonra ani bir karın ağrısı sonucu eşini kaybeder. Emel'in ölümü onu derinden sarsar ve bir müddet hayata küser. Tek tesellisi atı Hamâme'dir. Bir gün tarlada çalışırken yakın köylerden birinde oturan Yasmin'i görür ve ona karşı kalbinde bir heyecan duyar. Yasmin'le nişanlanır ancak vergi memurlarının baskı ve zulümlerine karşı çıktığı için askerler tarafından aranmaktadır. Kızının bir firari ile evlenmesini istemeyen Ebu Muhammed, nişanı bozar. Hâlid Yasmin'i kaçırmak ister ama Yasmin de babasıyla aynı fikirdedir. Bu ayrılıktan sonra

Hâlid, evlilik konusunda ki umudunu yitirir ve köy halkına yapılan zulme karşı tek başına direnmeye karar verir.

Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde bulunan Hâdiye'de, Müslümanlar ve Hıristiyanlar hep birlikte barış içinde yaşamaktadırlar. Manastırda keşişler tarafından Müslüman çocuklara okuma ve yazma öğretilmektedir. Arap Ortodoksların elinde bulunan bu manastır, bölgedeki halka eğitim hizmeti sunmaktadır. Bu köyde yaşayanların dinleri farklı olsa da sahip oldukları ortak kültür, onları bir arada tutmaktadır. Ancak bu birlikteliği bozmak isteyenler manastırda görev yapan sağduyulu ve vatansever Arap keşişlerin yerine Yunan keşişleri getirir. Manastırdaki Yunan keşişler Arapları sevmedikleri için Müslüman ve Hristiyan Araplardan oluşan köy halkını birbirlerine düşürmeye çalışmaktadırlar. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan köy halkı, verimli topraklara sahip olan Hâdiye'de yaşamaktan memnun oldukları için köylerini asla terk etmeyi düşünmemektedirler. Her Perşembe günü Hâdiye'de pazar kurulur ve çevre köylerden gelen insanlar, yetiştirdikleri ürünlerini bu pazarda satmak için gelirler. Bu nedenle Perşembe günleri köy nüfusu birkaç misli fazlalaşır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girmesiyle, fırsatı ganimet bilen sömürgeci güçlerinin bu bölgeye üşüşmesi bir olur. Filistin toprakları için hazırlanan planlar devreye sokulur. Öncelikle köydeki barış ortamını bozmaya yönelik projeler hemen uygulanmaya başlanır. Sağduyulu ve vatansever Arap Ortodoksların manastırdan uzaklaştırılması ve bunların yerine Yunan Ortodoksların yerleştirilmesi, bu projelerin ilk aşamasıdır. Ayrıca kendi vatanına ihanet eden yerel işbirlikçilerin desteklenmesi ve önemli mevkilere getirilmeleri de diğer bir aşamadır. Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği vergi toplamakla yükümlü askerler, ehil kimseler olmadıkları için adaletsiz davranmakta ve bölge halkına zulmetmektedirler. Köye gelen vergi memurları halktan, vermeleri gerekenden daha fazlasını istemektedirler. Hacı Mahmûd'un evine gelen memurlar, vergi olarak küçükbaş hayvan, buğday ve yiyecek aldıktan sonra avluda gördükleri atı da isterler. Bunu valiye hediye olarak vermeleri gerektiğini söylerler. Hâlid buna karşı çıkar fakat memurlar onu cezalandırmakla tehdit ederler.

Eşinin ölümünden sonra Hâlid'i hayata bağlayan atı Hamâme'nin vergi memurlarınca götürülmesi Hâlid'i çılına çevirir. Babasının atına biner ve vergi memurlarını takip eder. Gece olunca onları pusuya düşürür. Pek çoğunu öldürür ve atıyla birlikte köylüden toplanan her şeyi alarak geri döner. Köy halkı onun bu

cesaretine hayran kalır. Hâlid'e olan saygıları artar. Ancak Hâlid'in eniştesi askerlerle birlik olup Halid ve kardeşlerine kumpas kurar. Kaçak olan Hâlid ve kardeşlerini akşam yemeğine çağırır ve askerlerin onları yakalamasını sağlamaya çalışır. Yemek davetine katılmayan Hâlid ve kardeşi Mustafa kaçmayı başarırlar. Yemeğe katılan Muhammed ve Selim ise askerler tarafından yakalanır ve ibret olsun diye bir gün sonra Kudüs'te idam edilirler. Bu durum Hâlid'i çok üzer ve kardeşlerinin intikamını almaya yemin eder. Hâlid, intikam için firar eder ve nesiller boyu anlatılacak destansı bir kahramanlık örneği sergiler.

Köyün sağduyulu ileri gelenleri, köy halkına yapılan bu zulmü görmekteirler ancak çabaları sonuç vermemektedir. Hacı Mahmud ve Keşiş İlyas Selîm gibi akliselim insanlar devre dışı bırakılmaktadırlar. Nitekim haksızlığa karşı sesini yükselttiği için Hacı Mahmud'un iki oğlu idam edilmiştir. Keşiş İlyas Selîm Kudüs'ün dışına sürgüne gönderilir. Hâlid ise kitabın sonunda İngiliz askerleri tarafından yakalanır ve götürülür. Birinci kitap olan Rüzgâr burada bitmektedir.

2.1.2.Rüzgâr'ın Bölümleri

Bu kitap elli altı alt bölümden oluşmuştur. Yazar olay akışının değiştiğini bu alt başlıklarla okuyucuya duyurmaktadır. Böylece romanın konusu daha kolay anlaşılacaktır. İlk bölümde Hamâme'nin Hâdiye köyüne gelişi anlatılırken, ikinci bölümde romanda kötülüğü temsil eden Habbâb'ın ortaya çıkışı ve kimlere hizmet ettiği anlatılmaktadır. Bölümlerin sayfa sayısı aynı olmayıp kimi uzun kimi kısadır. Tek sayfadan oluşan bölümler olduğu gibi beş sayfadan oluşan bölümler de mevcuttur. Bu alt-başlıklar ve sayfa aralıkları aşağıdaki gibidir:

- 1.Güvercinin Varışı (9-11)
- 2.Habbâb (12)
- 3.Şer Kırıldı (13-15)
- 4.Yedi Muhterem (16)
- 5.Satılık Bal (17-21)
- 6.Yeni Bir Bakış (22)
- 7.Kur'an-ı Kerim (23-26)
- 8.Habbâb'ın Dönüşü (27)
- 9.Süslü Pelerinli Adamlar (28-31)

- 10.Manastırın Eşiğinde (32-34)
- 11.Haramlar (35-38)
- 12.Çin'den Bir Kısrak (39-42)
- 13.Uzun Görüşmeler (43-44)
- 14.Kan ve Hançer (45)
- 15.İmparatorluğun Çöküşü (46)
- 16.Hamdan'ın Günü (47-49)
- 17.Hayatın Üçte Biri (50-52)
- 18.Siyah Faytonun Dönüşü (53)
- 19.Bermeki'nin Rüyaları (54-55)
- 20.İsmin Laneti (56-58)
- 21.İlk Çılgılık (59-61)
- 22.Onu Rüzgâr Getirdi (62-63)
- 23.Doğanın Çağrısı (64-65)
- 24.İlyas Selim'in Varışı (66-68)
- 25.Bilgeliliğin Başarısızlığı (69)
- 26.Bermeki'nin Şeytanları (70-73)
- 27.Beyaz Atların Dünyası (74-78)
- 28.Bir Kadının İşvesi (79-81)
- 29.Benim O! (82-83)
- 30.Münire'nin Tabakları (84-86)
- 31.Boykot (87-89)
- 32.İki Gizli Sır (90-92)
- 33.Bağırdı: Ben Rüya Görüyorum! (93-94)
- 34.Garip Savaşlar (95-98)
- 35.Güvercin Bir Şey Dedi (99-104)
- 36.Hançer ve Beyaz Yastık (105-108)
- 37.Kız Senesi (109-111)
- 38.Özlemler (112-114)
- 39.Rüzgâr Mevsimleri (115-122)
- 40.Aleni Sır (123-125)
- 41.Ve O Sırrı Sakladı (126-129)

- 42.Maktülün Sırrı (130-132)
- 43.Gereksiz Rüyalar (133-137)
- 44.Gece Sinsice (138-140)
- 45.Kuru Sessizlik (141-146)
- 46.Küçük Rüyalar (147-149)
- 47.Kim Öldü? (150-152)
- 48.Gecedeki İnilti (153-156)
- 49.Kapıdaki Sevgili (157-160)
50. Habbâb'ın Rüzgârları (161-163)
- 51.Edhem'in Hayaleti (164-168)
- 52.Gecikmiş Öncelikler (169-170)
- 53.Birinci Son (171-172)
- 54.İkinci Son (173-178)
- 55.Uçan Hikâye (179-180)
- 56.Kıyametin Kıyısı (181-182)

2.1.3. Rüzgâr'ın Şahıs Kadrosu

Rüzgâr' in olay akışına baştan sona yön veren etkin karakterler “ana karakterler” diye başlıklandırılırken, geriye kalanlar ise “diğer karakterler” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Ana karakterler aşağıda önem sırasına göre ele alınmıştır.

2.1.2.1. Ana Karakterler

Romanda adı geçen karakterler, üstlendikleri rollerin önemine göre sıralanmıştır. Bu sıralama, iyi-kötü ayırımından ziyade olayların gelişmesindeki etkileri gözönünde bulundurularak yapılmıştır. Buna göre aşağıdaki karakterler öne çıkmaktadır.

2.1.2.1.1. Hacı Mahmûd

Hacı Mahmûd *Rüzgâr* romanının en etkili karakteridir. *Rüzgâr'* da olaylar, bu karakterin ailesi ile birlikte yaşadığı köy olan Hâdiye'de cereyan etmektedir. Bundan dolayı olay örgüsünün büyük bir kısmı onunla ilişkilidir beş çocuklu bir ailenin reisidir. Eşi Münire Hanım ve çocukları Hâlid, Selim, Muhammed ve Mustafa ile birlikte yaşar.

Kızı Azize evlidir ve üç çocuk annesidir. Hacı Mahmûd, bulunduğu muhitin ahalisi tarafından sevilen ve sayılan biridir. Köydeki halkın takdirini kazanmış bilge, dürüst, tecrübeli ve ileri görüşlü bir karakterdir. Etrafındaki insanlar ona her konuda güvenir ve sıkıntılarını onunla paylaşırlar. Kendisinden herhangi bir konuda yardım istendiğinde insanları ciddiye alır ve çözüm üretmeye çalışır. Ailesinin yaşadığı acılar ve sıkıntılar karşısında her zaman soğukkanlı ve sağduyuludur. Hacı Mahmûd dindar bir Müslümandır. Hıristiyan köy halkına karşı da saygılı ve hoşgörülüdür. Bu nedenle Hıristiyanların da değer verdiği bir kişidir. Üç atı vardır. İsimleri; Riḥ (ريح), Celile (جليلة) ve Ḥaḍra (خضري)'dir.

2.1.2.1.2. Münîre Hanım

Hacı Mahmûd'un eşidir. Kocasını çok sever ve ona saygı gösterir. Ailesine karşı fedakârdır. Çocuklarının mutluluğu için çalışır. Heyecanlı bir yapıya sahiptir. Ailesinin başına gelen acı olayların ve sıkıntılarının en çok sarstığı karakterdir. Bu nedenle romanın başlangıç kısmında neşeli ve hayat dolu iken, gelişen tatsız olaylar karşısında, romanın sonunda dertli ve karamsar bir kişiliğe bürünür.

2.1.2.1.3. Hâlid

Hacı Mahmûd'un dört oğlundan en büyüğüdür. Romanda babadan sonraki en önemli karakterdir. Güçlü ve cesur bir yaratılışa sahiptir. Babasının fikirlerine değer verir. Romandaki “aşk” temasının temel aktörüdür. Eşine, atına ve yaşadığı topraklara âşıktır. Ayrıca cesaretiyle de köy halkının kahramanıdır. Birinci bölümün olay örgüsünün tam merkezinde yer alır. Haksızlığa karşı sessiz kalamayan bir özelliğe sahip olup canı pahasına direniş göstermektedir. Yaşadığı bölgenin geleneklerine bağlıdır. Kitabın bu bölümünde Hâlid'in zulme karşı verdiği olağanüstü mücadele ana temayı oluşturmaktadır. Atının adı Hamâme (حمامة)'dir.

2.1.2.1.4. Habbâb

Romandaki üçüncü önemli karakterdir. Kötülüğü ve kurnazlığı temsil etmektedir. Şeytani bir dehaya sahiptir. Bencil bir kişidir ve insanlara karşı

merhametsizdir. Doğup büyüdüğü topraklara, yani vatanına ihanet etmekte ve düşmanla işbirliği yapmaktadır. Üç eşi ve sekiz çocuğu vardır. Sahip olduğu her şeyi zorbalıkla elde etmiştir. Buna eşleri de dâhildir. Bütün karanlık işler ve gizli görüşmeler onun evinde yapılmaktadır. Atının adı Hamdâniyye (حمدانية) dir.

2.1.2.1.5. Bermekî

“El-Bermekî”, safkan (asil) damızlık atları köylülerin dışı atlarıyla çiftleştirme işinin adı olup bu işi yapanlara da bu isimle hitap edilmektedir. Bu mesleği yapanların meslek ismi gerçek isminin önüne geçer ve sadece bu isimle anılırlar.⁸⁷ Bermekî, zayıf yapılı, patlak gözlü ve hırslı bir kişiliktir. Yaptığı işten iyi bir gelir elde etmektedir. Köylülerin kanaatine göre gözlerinin patlak olmasının sebebi sürekli çiftleştireceği bir safkan at aramasından kaynaklanmaktadır. Köydeki atların neredeyse yarısı Bermekî'nin damızlık atı Anter (عنتر) in dölünden türemiştir. Köy halkı uzun yıllardan beri onu tanımakta ve onun kusurlarını hoş karşılamaktadır.⁸⁸

2.1.2.2. Diğer Karakterler

Bu karakterler, olay akışına dahil oldukları sıraya göre verilmişlerdir. *Rüzgâr*'da yer alan tüm karakterler istisnasız bir şekilde aşağıdaki listeye alınmıştır. Ayrıca atlar da roman için önemli olduğundan öne çıkan bazı atlara karakter olarak yer verilmiştir. Diğer karakterler sırasıyla şöyledir:

Emel: Hâlid'in ilk eşidir. Kudüs ahalisinden Ebu Selim'in kızıdır. Bir yıl süren evlilik hayatı Emel'in ansızın ölümüyle son bulur. Neşeli ve hayat dolu bir karakterdir.

Yedi Muhterem: Hıristiyan dünyasının Filistin toprakları üzerindeki gizli emellerini gerçekleştirmek üzere gönderilen ve yedi kişiden oluşan bir heyettir. Bu heyet, Hâdiye köyüne bir keşif ziyaretinde bulunur ve bu esnada Hacı Mahmûd ile onların arasında bir diyalog geçer. Bu konuşmada asıl niyetlerinin ipuçlarını verirler. Ancak Hacı Mahmûd bunu yıllar sonra algılar.

Şeyh Hüsnü: Hâdiye Köyü'nün imamıdır. İlim ehlidir ve köy halkı tarafından sayılan biridir. Biraz sinirli bir mîzaca sahiptir.

⁸⁷ Nasrallah, *age.*, 77.

⁸⁸ Nasrallah, *age.*, 77.

Şeyh Nâsır el-Ali: Bölgedeki aşiretlerin önemli, cesur ve bilge kadılarından biridir. Hâdiye Köyü ahalisinden olmayıp köy halkı tarafından bilinir. Hâlid, İslam dininde tasvip edilmeyen bir yanlış yapar⁸⁹ ve Şeyh Nasır, bu hatayı akıl yoluyla düzeltmesine yardımcı olur. Bu nedenle romanda İslam inancında “mantık” temasını temsil etmektedir.

Hamdân: Köy misafirhanesinde kahve yapan kişidir. Köye gelen misafirlere kahve ikramında bulunmak onun işidir. Duygusal bir mîzaca sahiptir.

Dimitris: Kumral, uzun saçlı ve saçları atkuyruğu gibi bağlı Atinalı mühendistir. Kilisenin yapımı için Hâdiye 'ye gelmiştir.

Georgiou Baba: Hâdiye Köyü'ndeki kilisenin başrahibidir. Kötü karakterli ve merhametsizdir.

Hamâme: Romandaki beyaz atın adıdır. Güvercin anlamına gelir. Asil bir attır. Hâlid onu at hırsızlarının elinden kurtarır, iyileştirir ve sahibine geri götürür. Daha sonra sahipleri onu Hâlid'e hediye ederler. Hamâme, romanda işlenen “at sevgisi”ni temsil eder.

Şeyh Muhammed Sedat: Halid'in atı olan Hamâme'nin gerçek sahibidir.

Tarık: Şeyh Muhammed Sedat'ın oğludur.

Enîse: Hacı Mahmûd'un kızkardeşidir. Yardımsever biridir.

Azîze: Hacı Mahmûd'un tek kızı ve en büyük çocuğudur. O da kardeşi Hâlid gibi cesur ve gayretlidir. Aile bağlarına önem verir. Abdülmecîd'in eşidir. Fayîz, Zeyd ve Hüseyin adında üç çocuğu vardır.

Antonius: Köydeki manastırda çalışan genç bir rahiptir. Kötü niyetli bir karakterdir.

Theodorus Baba: Uzun boylu, mavi gözlü ve yakışıklı bir keşiştir. Georgiou Baba'nın yerine gelen başrahibtir. Temkinli ve dikkatli biridir. Arapça ya hâkimdir ve şiir sevmektedir.

Kaymakam: Romanda adı zikredilmeyen ancak “Kaymakam” olarak geçen bu şahıs, Osmanlı Devleti'nin atadığı bölge yöneticisidir. Günümüzde en küçük mülki idari

⁸⁹ Hâlid, eşi Emel'in güneşten daha güzel olduğunu ve şayet bu söylediği doğru değilse eşinin boş olacağını iddia eder. Arkadaşları da bu iddiasının gereksiz ve göreceli olduğundan dolayı eşinin boş olduğunu ve artık ona dokunamayacağını öne sürerler. Ne yapacağını bilemeyen Hâlid, bu sorunun çözümü için Şeyh Nâsır el-Ali'ye gider ve ondan yardım ister. Şeyh Nâsır el-Ali, insanın eşref-i mahlûkat olması hasebiyle, Hâlid'in eşinin de güneşten daha güzel olabileceğini söyler. Böylece sorun mantık yoluyla çözülür.

amiri olan kaymakamla eşdeğerdir. Okuyucu onu kitabın on ikinci sayfasından itibaren tanımaktadır. Ancak okuyucunun karşısına nadiren çıkar. Habbâb, sırtını onun meşru makamına dayayarak köy halkına zulmetmektedir. Romanda, devlet zulmünü temsil etmektedir.

Şinnâra: Köyün ebesidir. Hâdiye'deki kadınlara evlerinde doğum yaptırır. Paraya düşkündür. Tez canlı bir karakterdir.

Gâzî: Bermekî'nin büyük oğludur.

Sarah ve Mary: Manastırda bulunan ve köy halkı tarafından nadiren görülen iki rahibedir.

Abdülmecid: Hacı Mahmûd'un damadıdır. Yani Azîze'nin kocasıdır. Zayıf bir kişiliğe sahiptir. Şahsi menfaatlerini her şeyden üstün tutar. Korkak bir insandır. Üç çocuk babasıdır.

İlyas Baba: Bilge bir Hıristiyan papazdır. Hoşgörülü olduğu ve insanların eşitliğine inandığı için kilise tarafından pek sevilmemektedir. Yöre halkından olup vatansever bir kişidir. Çok okuyan ve sorgulayan bir karakterdir. Bu nedenle Siyonizm tehlikesinin farkındadır ve bunu dillendirmektedir. Filistin toprakları için endişelenmektedir. Rum Ortodoks kilisesi tarafından sürgüne gönderilmiştir. Hıristiyan âleminin sağduyulu kesimini temsil eder.

Halil es-Sekâkînî: Kudüs Kutsal Mezar Kardeşliği (اخوية القبر المقدس القدس) adlı dinî grubun üyelerindedir. George Zakariya, Elias Halabi, Hanna el-İsa, Halil el-Sekakini, George Sam ve İlyas Selim'den oluşan bir grup, Rum Ortodoks Klisesi'nin, Arap Ortodoks Kilisesi'ne baskı yapmasını ve onları başka yerlere sürgün ederek yerine Yunanistan'dan din adamı göndermelerini protesto amaçlı bir bildiri hazırlamaktadırlar. Halil es-Sekâkînî bu mücadelenin sözcülüğünü yapmaktadır.

Selmâ: Habbâb'ın ilk karısıdır. Altı çocuk annesidir.

Subhiya: Habbâb'ın ikinci karısıdır. İki erkek çocuğu vardır. Kocasını onu beş yıl önce ailesinden zorla alarak kaçırmıştır.

Reyhâna: Habbâb'ın üçüncü karısıdır. Habbâb, Reyhana'nın kocasını öldürüp onu kendisiyle evlenmek zorunda bıraktığı için Reyhâna ondan nefret etmektedir. Bu nedenle Habbâb ona elini bile sürememektedir. Ölmüş kocasının atı olan Edhem de Reyhâna ile birlikte gasp edilmiş ve romanda yardımcı bir karakter rolüne bürünmüştür.

Yasmin: Yasmin, Hâlid'in kavuşamadığı nişanlısıdır. Ebu Muhammed'in kızıdır.

Vergi Memurları: Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği vergi memurlarının vergi toplarken yaptıkları zulmü ve adaletsizliği temsil etmektedirler. İsimleri kullanılmamış sadece "Memur" diye geçmektedir. Yaver adı verilen amîrin emrinde görev yapmaktadırlar. Yaver acımasız biridir ve köylülere kötü muamele etmektedir.

Bekbaşı Kamil Efendi Ağa: Bekbaşı, Osmanlı Ordusu'nda, binbaşı rütbesinin karşılığıdır. Romanda hainlerin işbirlikçisi ve zulmün temsilcisidir.

Şeyh Cibril: Halid'in babasının Fellûce'de yaşayan eski bir arkadaşıdır.

Necîb Nassâr: Uzun giysili bilge bir karakterdir. İlyas Selim'in yazılarını çokça okuduğu yazardır.

Sümeyye: Bermekî'nin kızıdır. Hâlid'e deli gibi âşıktır. Aşkını tek taraflıdır.

Sabri el-Neccar: Hacı Mahmûd'un aşireti ile Sabri'nin aşireti arasında eskiden beri köyün idaresi konusunda rekabet vardır. Sabri'nin aşireti Türk yönetimiyle iyi geçindiği için belediye başkanlığı kendisine verilmiştir. Karısı köyün ileri gelen zenginlerindedir. İki kız çocuğundan sonra oğlu Kerîm doğduğu için çok sevinmiş ve karısını boşamaktan vazgeçmiştir.

Bedevî: Pazarda görülen ve kim olduğu romanın sonunda anlaşılabilen sürpriz bir karakterdir. Habbâb'ı küçük düşürerek halkın nezdinde itibarını zedelemiştir

2.1.4. Romanda Mekân

Romanda mekân, Hâdiye Köyü'dür. Burası, hayali bir mekândır, Filistin'in ortasında ve Kudüs'e yakın bir taraftadır. Her ne kadar olaylar bu köyde yoğunlaşsa da aslında mekân tüm Filistin topraklarıdır. Yani bu köy bir ülkeyi temsil etmektedir. Hâdiye isminin tercih edilmesi tesadüfî değildir. "Hâdiye" kelimesi, "sakin ve huzurlu" anlamına gelmektedir ki bu bir ironidir. Zira köyde yaşayan insanlar, gelişen olaylar karşısında tedirgin ve huzursuzdur. Bu da tarihî romanın özelliklerinden biri olan kelimelerin mecaz anlamda kullanılmasına güzel bir örnektir.⁹⁰

⁹⁰ Harb, *agm.*, 44.

2.1.5. Romanda Zaman

Romanda zaman olarak 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan ve yetmiş yılı aşan bir süre ele alınmaktadır. Çağdaş Filistin tarihinin sırasıyla Osmanlı, İngiliz ve İsrail egemenliklerindeki dönemlerini konu edinmiştir. 1880-1948 yılları, Filistin tarihinde zulme karşı mücadelenin, işgallere karşı direnişin yoğun olduğu bir devirdir. 1948’de İsrail’in Filistin’de Yahudi milliyetçiliğine dayalı bir devlet kurmaya başlaması ile halk mücadelesi yeni bir boyut kazanmıştır. Osmanlı ve İngiliz egemenliğindeki dönemlerde, yerli halk, sindirilip zayıflatıldığı için İsrail işgaline adeta zemin hazırlanmıştır. Zira halkın karşı koyacak ne gücü ne de silahu vardır. Artık bu aşamadan sonra Filistin halkı var olma mücadelesi vermektedir. Bu nedenle romandaki zaman unsuru İsrail işgalinin ilk dönemleri ile sınırlandırılmıştır.⁹¹

2.1.6. Romanda Dil ve Üslup

Rüzgâr romanı, fasih Arapça ile yazılmıştır. İbrahim Nasrallah, âmmice dediğimiz mahallî dili kullanmamaya özen göstermiştir. Sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Cümleler genellikle kısa ve açık olup dolaylı anlatımdan kaçınılmıştır. Okuyucunun rahat anlayabileceği kavramlar seçilmiştir. Kelime ve deyimlerde tekrar yapılmamıştır. Yazarın aynı zamanda şair olması, romanın daha akıcı ve şiirsel bir özelliğe bürünmesini sağlamıştır. Olay akışı, zaman zaman kısa şiirlerle desteklenerek okuyucunu dinlendirilmesi hedeflenmiştir.⁹²

Söz sanatlarından teşhis ve mübalağa yöntemi sıkça kullanılmaktadır. Hâlîd’in atı Hamâme’yi nazlı bir geline benzetmesi ve atın her şeyi anlayan ama konuşamayan bir insan gibi muamele görmesi, teşhis yani kişileştirme sanatının kullanıldığına dair açık bir örnek teşkil etmektedir. Reyhâna’nın atı olan Edhem’in olağan üstü bir güçle sahibini Habbâb’a karşı koruması da mübalağa sanatına misal olarak gösterilebilir.⁹³

⁹¹ Muhammed İsmail Zâhir, “Anî’r-Rîh ve’t-Turâb ve’l-Beşer, Zemenü’l-Ĥuyûli’l-Beydâ”, *Cerîdetü’l-Ĥelîc*, (26 Ocak 2009), 84-86.

⁹² Rifkat Muhammed Dûdeyn, “Yûtûbyâ’l-Firdevsi’l-Mefkûd: Kırae fî Zemeni’l-Ĥuyûli’l-Beydâ”, *Ceride er-Raî*, (29 Şubat 2008), 37-41.

⁹³ Bilal Elbir, *Edebiyat Bilgi ve Kuramları* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 168.

Nasrallah, basit bir olay örgüsünü, güçlü tasvirlerle süslerken, bu durum okuyucuyu bazen kızdırmaktadır. Zira beklentilerini yüksek tutan okuyucu, olayın neticesinde hayal kırıklığı yaşayabilmektedir. Örneğin Hacı Mahmûd'un idam edilen iki oğlu, evinin karşısında bulunan tepenin üzerindeki mezarlığa gömülürler. Bir kaç ay sonra şiddetli bir yağmur sonrasında oğullarının kemikleri sel sularına kapılır ve evin kapısına kadar gelir. Bu olay okuyucuyu hayrete düşürür ve hemen akabinde önemli bir gelişmenin yaşanacağı hissi uyandırır. Ancak çocuklarının kemiklerini toplayan Münire, onları mezara tekrar gömer. Bütün aile hüzünlenir ve ağlamaya başlar. Ama bu durum kısa sürer ve yazıya yeni unsurlar (komedi ve şiir) dâhil edilerek okuyucunun dikkati yeniden toplanır.⁹⁴ Ayrıca doğa olaylarının abartılı tasvirlerle kişileştirilmesi de romana farklı bir üslup özelliği kazandırmaktadır. Mesela kurak geçen bir yazın cehennemin insanı yutan ağzından daha sıcak olduğu söylenmektedir.⁹⁵

Trajedi ve komedi unsurları bir arada kullanılmıştır. Bu nedenle okuyucu, sürekli aynı duyguyla kitabı okuyamamaktadır. Bazen gülümseyip bazen de hüzünlenmektedir. Mesela eşi Emel'in ölümünden sonra atı Hamâme'yle vakit geçirerek teselli bulan Hâlid, üzüntüsünü atıyla konuşarak unutmaya çalışmaktadır. Dramatik olan bu durum okuyucuyu hüzünlendirirken, Hâlid'in halasının aynı duruma verdiği komik tepkiyle okuyucu gülümsemektedir. Zira halası Enise, Hâlid'in ata âşık olduğunu düşünmektedir.⁹⁶

Romandaki bazı isimler ironi yapmak amacıyla özellikle tercih edilmiştir. Örneğin sükûnet ve huzur anlamına gelen Hâdiye kelimesi romanda mekân adı olarak kullanılmıştır. Oysa bu mekânda huzursuzluk ve kargaşa eksik olmamaktadır. Hâdiye Köyünün topraklarına sahip olmak isteyen kişiler her gün yeni bir plan ve entrika ile köy halkını birbirine düşürmeye çalışmaktadırlar.

Romanda milliyetçilik kavramı ana temanın en önemli unsurudur. Hâdiye'de Hristiyan ve Müslüman ahalinin tamamı Arap'tır ve Arapça konuşmaktadır. Hatta Keşiş İlyas Selim, bir Arapça aşığıdır. Arap şairlerin neredeyse hepsini bilir ve şiire çok düşkündür. Arap keşişlerin tümü Arapçaya hâkimdir ve manastırdaki okulda çocuklara öncelikli olarak fasih Arapça eğitimi verilmektedir. Köydeki manastıra atanan Rum keşişler okuma yazma öğrenmek için manastıra gelen Müslüman çocukları, Hristiyan

⁹⁴ Nasrallah, *age.*, 97-98.

⁹⁵ Nasrallah, *age.*, 181-182.

⁹⁶ Hâtim es-Saker, "Zemenü'l-Hıyûl ve'r-Rîh ve'l-Beşer", *Ceride ez-Zemân*, (20 Şubat 2008), 5-12.

olan çocuklardan ayrı oturtarak, onları ötekileştirerek aralarına fitne sokmaya çalışmaktadırlar. Çocukların ayrı gruplar halinde oturtulması, keşişleri amaçlarına ulaştırmaz. Çünkü teneffüste çocuklar hep birlikte oynayıp evlerinden getirdikleri yiyecekleri paylaşmaktadırlar. Aynı şekilde köy halkının evleri de iç içedir. Hristiyan ve Müslümanlar ayrı mahallelerde değil bir arada komşuluk hukukuna uyarak, birlikte yaşamaktadırlar. Nasrallah köy halkı arasındaki saygı ve dayanışmayı sağlayan bu bileştirici gücün varlığını, Arap olmaya ve herkesin Arapça konuşmasına bağlamaktadır. Romanda Arap milliyetçiliğini ön plana çıkaran Nasrallah, okuyucuya asıl birleştirici unsurun, dil ve ortak kültür olduğu mesajını vermektedir. Bu nedenle Rum keşişler, romanda fitne ve fesada sebep olan kişiler olarak gösterilmişlerdir.

Rüzgâr'da din ve dindar olmak gibi kavramlar sıkça kullanılmıştır. Hâdiye halkı dinî inançlarına bağlı ve muhafazakâr bir toplumdur. Köydeki herkes birbirinin inancına saygılıdır. Din bireyleri olgunlaştıran bir olgu olarak ön plana çıkarılmıştır. Dinde esas olan insan sevgisi ve insan haklarına saygıdır. Hümanist bir anlayışa sahip olan dindarlar, toplumda sevgi ve saygıyı hak eden kanaat önderleri olarak görülmektedirler. Dindar bir Hristiyan olan İlyas Selim ve dindar bir Müslüman olan Hacı Mahmûd, hoşgörünün, sağduyunun ve hümanizmin temsilcisi olan iki önemli karakterdir. İbrahim Nasrallah dindar insanları bu iki karakter üzerinden yüceltmektedir. Dinî duygularına samimiyetle bağlı olan insanları olumsuz gösterecek kelime ve düşüncelere yer vermemektedir. Ancak dini gizli amaçları için kullanan insanları yermektedir. Mesela Başrahip Georgiou Baba, kötü karakterli ve merhametsiz biri olarak tanıtılmaktadır. Çünkü asıl amacı bulunduğu dinî konumunu kullanarak, Ortodoks Kilisesini Arap unsurlardan temizlemektir. Rum olan Georgiou Baba, manastırdaki okula gelen Müslüman çocukları kış mevsiminde, sınıfın sobadan en uzak olan tarafında oturtmaktadır. Kendisine neden bu şekilde oturtulduklarını soran Hâlid'e; "Ancak Hristiyan olan çocuklar ısınmayı hak eder" diye cevap verir. Bunun üzerine Hâlid ; "Eğer ısınmamı sağlayacaksa ben de Hristiyan'ım" der ve Hristiyan çocukların oturduğu tarafa geçer. Yine bir gün içinde çikolata olan bir karton kutuyla sınıfa gelen Georgiou Baba, çikolataları sadece Hristiyan çocuklara dağıtır. Bu kahverengi yiyeceği daha önce hiç görmemiş olan Müslüman çocuklar, çikolatanın tadını merak ederler ve başrahipten kendilerine de vermesini isterler. Başrahip, Hristiyan olmaları durumunda

onlara da çikolata vereceğini söyler. Kısa bir sessizlikten sonra meraklarına yenilen çocuklar, topluca Hristiyan olup çikolatanın tadına bakarlar.

Nasrallah *Rüzgâr* romanında, Filistin kültürünün öğelerinden olan geleneklere de değinmiştir. Köylü-kentli ilişkisi, kız isteme, nişan ve düğün törenleri, Hâdiye köyü üzerinden ele alınmıştır. Evlenme ağına gelen Hâlid, Kudüs'te bir esnafın kızı olan Emel'i görür ve ona âşık olur. Ailesine Emel'le evlenmek istediğini doğrudan söyleyemez. Çünkü geleneklerine göre bu ayıptır ve aile büyüklerine karşı saygısızlık olarak algılanır. Hâlid, annesinin in'den gelen porselen takımını birer ikişer kırmaya başlar. Hâlid'in bu kadar sık tabak kırmasına sinirlenen Münire, onu kocası Hacı Mahmûd'a şikâyet eder. Hacı Mahmûd duydukları karşısında heyecanlanır ve gülmeye başlar. Neden güldüğünü soran Münire'ye; "Gzn aydın Münire, oğlumuz evlenmek istiyor" diye yanıt verir. Bu geleneği en iyi bilen erkeklerdir. Çünkü kızların evlenmek istemeleri bile ayıptır ve gizli kalması gereken bir duygudur. Hacı Mahmûd da Münire'yle evlenmek istediğinde, evdeki bardakları kırdığını söyler ve ondan Hâlid'le konuşmasını ister. Baba, Filistin geleneklerinde otoriteyi temsil ettiği için çocukların özel durumları anneye konuşulur ve baba bilmesi gereken şeyleri anneden öğrenir. Durum böyle olunca Münire Hâlid'le konuşur ve evlenmek istediği kızın şehirli olduğunu duyunca ansızın hiddetlenir. Çünkü şehirli bir kızın köylü bir erkekle evlenmek istemeyeceğini, istese bile ailesinin buna razı olmayacağını söyler. Hâlid'in ısrar etmesi zerine Münire; "şehirliler biz köylülere değil kızlarımızı, keçilerini bile vermez" diyerek köylü-kentli ilişkisinde dikey geçişin zorluğuna işaret eder. Oğlunu bu konuda ikna edemeyen Münire, durumu Hacı Mahmûd'a bildirir. Aşk duygusuna k önem veren Hacı Mahmûd, oğlunun daha fazla üzülmesine dayanamaz ve köyün ileri gelenlerini de alarak Emel'i istemeye giderler. Filistin geleneklerine göre kız istemeye giderken oğlan tarafının, herkesin tanıdığı ve toplumda ağırlığı olan insanlarla gitmesi, reddedilme ihtimalini düşürür. Çünkü kız vermeme bu saygıdeğer heyete yapılmış bir saygısızlık olarak görülür ve kızın babası gelenlerin hatırını saymadığı için kınanır ve ayıplanır. Kız babasının, bu riski göze alamayacağını bilen Hacı Mahmûd, söz merasiminden sonra kızın ailesine verilmek üzere yanına çeşitli hediyeler de alır. Ebu Selim'in evine giden kız isteme heyetine önce kahve ikram edilir ve ardından heyetin en yaşlı yesi kız ister. Kızının köy koşullarına ayak uyduramayacağını ileri süren Ebu Selim, bu evliliğe razı olamayacağını söyler. Ancak yine de kız Emel'in de fikrini

sorması gerektiğini söyleyen Hacı Mahmûd, oğlu Hâlid'in yeşil gözlerine hiçbir kızın hayır diyemeyeceğini bilmektedir. Heyet bu fikri onaylar ve Ebu Selim'den gidip kızıyla konuşmasını söyler. Emel'in de Hâlid'le evlenmek istediğini öğrenen Ebu Selim, bu evliliğe onay vermek zorunda kalır. Kısa bir süre içerisinde kızın ailesi tarafından istenen mehir⁹⁷ ödenir ve hem kıza hem de ailesine hediyeler alınır. Gelin ve damada bir oda hazırlanır. Köyde yemekli ve çalgılı bir düğün yapılır. Erkek tarafının akraba, komşu ve ahabları gelin ve damada, altın veya para hediye ederler. Bu geleneğin amacı yeni evlenen çifte maddi anlamda destek olmaktır.

Nasrallah bu kitapta, az da olsa batıl inanç konusuna değinmiştir. Bu kavram sadece iki yerde geçmektedir. Birincisi; Hâlid evlenmek istediğini ailesine duyurmak isterken evdeki porselen tabakları kırmaya başlar. Annesi Münire bu kadar çok tabağın kırılmasının şerri evden uzaklaştırdığını düşünerek bundan dolayı kırılan tabaklar için üzülmemesi gerektiğini söyler. İkincisi; kurak geçen yaz aylarında hiç yağmur yağmaması köy halkı için ciddi sıkıntılara neden olur ve ekinlerini sulayamadıkları için ekinler susuzluktan kurumaya başlar. Köy misafirhanesinde toplanan halk bunun sebebinin yaptıkları yanlışlardan dolayı, Allah'ın onları cezalandırması olduğunu söyler.

Rüzgâr romanında aşk konusu, sadece Hâlid karakteri üzerinden ele alınmaktadır. Okuyucu ilk önce Hâlid'in Emel'e olan aşkıyla karşılaşmaktadır. Emel'in ölümünden sonra Yasmin'le aralarında bir duygu yoğunluğu yaşanır. Ardından nişanlanırlar ama Yasmin'in babası, o sırada firari olduğu için Hâlid'le olan nişanı bozar. Emel ve Yasmin Hâlid'in âşık oldukları ve aşkına karşılık bulduğu iki karakterdir. Romanda platonik aşka düşen bir karakter vardır ve o da komşuları olan Bermekî'nin kızı Sümeyye'dir. Hâlid'e âşık olan Sümeyye bu aşkını herkesten gizlemiş ve Hâlid firar ettiği zaman ona çok yardımcı olmuştur. Azize kardeşi Hâlid için büyük tehlikeler göze alan Sümeyye'ye bunu neden yaptığını sorar. Sümeyye daha fazla saklayamadığı duygularını, ağlayarak Azize'ye anlatır. Azize bu duruma çok üzülür. Çünkü Hâlid'in onu sevmediğini bilir. Kardeşini bu tek taraflı aşka dahi etmek ister ama başaramaz.

⁹⁷ Mehir: İslam dininde kadının kendisiyle evlenmek isteyen erkekte belli bir akit çerçevesinde istediği maldır. Mehir İslam toplumlarında kadın için sağlanan bir nevi sosyal güvencedir. Bkz. Vehbe Zuhayli, "Mehir ve Hükümleri", *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, c. 9, Çev.: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahîm Ural, Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 198-199.

İbrahim Nasrallah'ın romandaki kadın vurgusu, kitabın yazıldığı zamanın şartlarına göre oldukça eşitlikçi bir yaklaşımdır. Kadın, sevginin, sadakatin ve fedakârlığın temsilcisidir. Kadın sosyal yaşamda aktif olarak eşinin yanında yer almaktadır. Kocasını ile birlikte tarlada çalışır ve elde ettikleri ürünleri birlikte pazarda satarlar. Erkek de elinden geldiğince kadına ev işlerinde ve çocuk bakımında yardımcı olmaktadır. Buna örnek olarak Hacı Mahmûd gösterilebilir. Çünkü eşi Münire Hacı Mahmûd'un, bebeklik dönemlerinde çocukların altını değiştirdiğini ve geceleri uyandıklarında onlarla ilgilendiğini anlatırken oğullarının da babalarını örnek almaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Romanın bölümlere ayrılması ve her bir bölümün diğer bölüme kronolojik bir bağla ilintili olması, okuyucu için bir kolaylık sağlamaktadır. Okuyucu, bir sonraki bölüme geçerken, bir filmin yeni bölümünü bekler gibi heyecanlanmaktadır.⁹⁸

2.1.7. Romanda Anlatıcı

Rüzgâr romanının anlatıcısı yazarın kendisidir. Olaylar, sanki yazar bir film sahnesini okuyucuya aktarıyormuş gibi anlatılmaktadır. Romanın kurgusuna hâkim olan yazar, tüm karakterlerin en özel durumlarını bile görebilmektedir. Bu anlatım tarzına “hâkim bakış açısı” ya da “tanrı-yazar” denir. Anlatıcı her konuya vakıf olup olayların bir adım sonrasını da görebilmektedir.⁹⁹ Örneğin *Rüzgâr*'ın ikinci sayfasında geçen şu paragraf hâkim anlatıcı yöntemine uygun bir misaldir: “Adam merhamet dileyerek bağırды. Hâlid, sorguya çeken bir tavırla adama doğru gitti ve dedi ki: Bu atı çalalı ne kadar zaman oldu?”

Fiiller, görülen geçmiş zaman kipinde kullanılır. Yani yazar, şahit olduğu bir olayı anlatır gibi hikâyeye dili de denilen “di'li geçmiş zaman” kalıbını kullanarak olayları aktarır.¹⁰⁰ *Rüzgâr*, tarihî bir roman olduğu için Nasrallah olayın akışını bozmadan okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla kısa dipnotlar vermektedir. Bu dipnotlar sayesinde okuyucu hem bilgilenmekte hem de romanın ana temasını daha iyi anlamaktadır. Mesela sayfa otuz ikide Ortodoks Kilisesi hakkında okuyucuyu

⁹⁸ Cemil es-Sülhût, “Melhâtü'l-Filistîniyye, Zemenü'l-Huyûli'l-Beydâ', Melhametü'n-Nekbe” 2008, *el-Hivâr*, Kaynak: <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid=153600&r=0>, erişim tarihi:17 Kasım 2016.

⁹⁹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümle Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları 2015), 110.

¹⁰⁰ Çetin, *age.*, 111.

bilgilendirici bir dipnot bulunmaktadır. Bu dipnotta Kudüs'teki Arap Ortodoksların, Rum Ortodokslar tarafından nasıl etkisiz hale getirilip Kudüs dışına sürüldükleri, tarih verilerek anlatılmaktadır.

2.2. RÜZGÂR'DA OLAY ÖRGÜSÜ

Hacı Mahmûd ve beraberindekiler, yaklaşmakta olan toz bulutuna bir anlam veremezler. Oysa bu toz bulutu, hem onun için hem de ailesi için bir dönüm noktasıdır. Yaklaşan saf kan beyaz bir kısraktır. Kısrak, üzerindeki at hırsız ile birlikte köy meydanının ortasında, Hâlid tarafından durdurulur. Hâlid, Hacı Mahmûd'un en büyük ve gözükara oğludur. Atın çalındığını anlar ve onu hırsızın elinden alır.

Bundan sonra at ile Hâlid arasında duygusal bir bağ oluşur. Sürekli onunla ilgilenir ve yakın zamanda kaybettiği eşi Emel'in acısını böylece unutmaya çalışır. Atın güzelliği ve beyazlığı çevre köylerde bile konuşulur. Öyle ki bu haber, atın gerçek sahiplerinin kulağına gider ve bir gün çıkagelirler. Hacı Mahmûd, onlara karşı oldukça nazik ve misafirperver davranır. Atlarını, yani Hamâme'yi onlara geri verir. "Beyaz Güvercin" anlamına gelen bu ismi ona Hâlid vermiştir. Aslında onun gerçek ismi gümüş manasına gelen "Fidda"dır.

Hâlid, Hamâme'nin gitmesi ile birlikte ikinci bir yıkım daha yaşar. Günlerce kendisini avutmanın yollarını arar. Bir gün atın sahipleri Hamâme ile birlikte gelirler ve atı Halid'e hediye ederler. Ancak bazı şartları vardır. Onların şartlarına göre; Hamâme'nin sadece kendi çiftliklerindeki safkan bir atla çiftleştirilmesi ve doğacak olan yavrunun da yine kendilerine verilmesi gerekmektedir.

Tüm şartları kabul eden Hacı Mahmûd, onlara şunu sorar: "Madem atı geri getirecektiniz, neden götürdünüz?" Atın gerçek sahibi olan Tarık İbn-i Şeyh Sedat şöyle der: "Eğer atı götürmeseydik değeri anlaşılmazdı ve onu çok kolay elde etmiş olurdunuz."¹⁰¹

¹⁰¹ Burada Arapların ata verdiği önemden bahsedilmektedir. Kemal Tahir'in, *Yedi Çınar Yaylası* adlı romanının 153-156 sayfalarında, Arapların ata duydukları saygı, sevgi ve bağlılık şöyle anlatılır: "Bir gün, bir at hırsız çaldığı atla birlikte Baskil (Malatya'da bir köy) ağasının konağına sığınır. Ancak uzun yolculuk, aşırı sıcak ve fazla yorgunluktan dolayı oracıkta ruhunu teslim eder. Çaldığı at da onun gibi bitkin düşer ve konak çalışanları tarafından bahçede kendi haline bırakılır. Birkaç ay sonra bir bedevi çıkagelir ve Baskil Ağasının konağına misafir olur. Kılık-kıyafetinden oldukça fakir olduğu anlaşılan bedevi, ağadan kendisine ücret mukabilinde bir at vermesini ister. Ağa ona acır ve ahırdan istediği atı alabileceğini söyler. Bedevi bahçede dolaşan cılız atı istediğini söyler. Ağa, bu atı bedava alabileceğini

Hâlid için bu güzel günler uzun sürmez. Osmanlı Devleti'nin vergi memurları köy halkına adaletsiz ve kötü davranmaktadırlar. Vergi memurlarını yanlış yönlendiren kişiler köy halkı tarafından hain olarak görülen Habbâb ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin atadığı Yunan keşişlerdir. Oysaki barış ve huzur anlamına gelen “Hâdiye” köyünde, Ortodoks Araplar ile Müslümanlar, yıllarca sorunsuz bir biçimde bir arada yaşamışlardır. Köydeki Müslüman çocuklar okuma yazma eğitimini manastırdan, dinî eğitimlerini ise camiden almaktadırlar. Fakat manastırdaki sağduyulu Arap din adamları, Patrik tarafından Kudüs dışına gönderilir ve onların yerine Yunan keşişler atanır. Bu durum, orada etkili olmaya çalışan ve Osmanlı'yı yanlış yönlendiren İngilizlerin, halkı birbirine düşürmek için kurguladığı bir oyundur. Bunun farkında olan ve Siyonizm tehlikesinin altyapısının oluşturulmaya çalışıldığını anlayan Papaz İlyas Selim, Rum Kilisesi'ne karşı Arap keşişlerden oluşan bir grupla, boykot eylemleri başlatır. Ancak bu işe yaramaz ve İlyas Selim sürgün edilir. Köy halkından olan bu vatansever papaz duruma çok üzülür ama elinden bir şey gelmez.

Öte yandan vergi memurlarının zulmüne karşı Hacı Mahmûd ve oğlu Hâlid başkaldırırlar. Zira bu vergi memurları, Hamâme'yi dahi ellerinden alırlar. Hâlid için bu durum daha kötü günlerin başlangıcıdır. Atının arkasından bakakalan Hâlid ne yapabileceğini düşünür. Sonra babasının Rîh (Rüzgâr) adındaki atına biner ve memurların peşine düşer. Onları gizlice takip eder ve tuzağa düşürür. Binbaşı hariç bütün askerleri öldürür. Atını alarak kaçar. Bunun üzerine bir grup asker köye gelir ve suçluyu bulmak için köy halkını sorguya çekerler. Sonunda Hacı Mahmûd'un oğulları olan Hâlid, Selim, Muhammed ve Mustafa'nın köyde olmayışlarından şüphelenirler. Hacı Mahmûd'un ailesini sorguya çekerler ve ev halkına zulmederler. İstedikleri bilgiye ulaşamayınca köyde onlarla işbirliği yapanlarla birlikte hareket etmeye karar verirler. Bu işi Habbâb'a devrederler ve köyden ayrılırlar.

Habbâb şeytani bir zekâyâ sahip ve zalimliği ile bilinen bir kişidir. İsteddiği her şeye zorla sahip olmuştur. Buna üç karısı da dâhildir. Oldukça güçlü ve acımasızdır.

söylese de bedevi ısrarla ata fiyat biçmesini ister. Bu ısrar üzerine ağa “Beş mecediyeye versen kâfidir” der. Bedevi beş mecediyeyi verir ve atın boynuna sarılır, iki gözünden öper ve kulaklarını okşar. Sırtına bindikten sonra ağanın karşısına dikilir ve içinde yedi yüz altın bulunan keseyi ağaya doğru fırlatır. Ardından ağaya şöyle seslenir: “Hey Baskil Ağası! Bu at beş mecediyeye satılır mı? Bunun değeri altınla ölçülemez. Al sana yedi yüz altın. Bu meseleyi hiç kimseye söyleme, şanına yazık olur. Meğerse bu kişi atın gerçek sahibidir ve aylar boyunca çalınan atının izini sürmüştür. Bkz. Kemal Tahir, *Yedi Çınar Yaylası* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), 153-156.

Kendi menfaatlerini her şeyin üstünde görür ve bu nedenle kendi halkına ihanet etmektedir. Köy halkını çok iyi tanır ve onlara zayıf taraflarından yaklaşır. Hacı Mahmûd'un en büyük çocuğu ve tek kızı olan Azize, Abdulmecid ile evlidir. Abdulmecid zayıf karakterli, menfaatçi ve korkak biridir. Bunu çok iyi bilen Habbâb, Hâlid'e ve kardeşlerine ulaşmak için Abdulmecid'i kullanmaya karar verir.

Aradan aylar geçmesine rağmen, köye tek bir Osmanlı askeri dahi uğramaz ve köyde garip bir huzur ortamı hâkim olur. Aslında Hacı Mahmud'un ailesi için bir tuzak olan bu sükûnet ortamı, Habbâb'ın planının bir parçasıdır. Abdulmecid karısı Azize'ya "Neden kardeşlerini yarın akşam yemeğe çağırıyoruz?" diye sorar. Azize: "Biliyorsun ki onlar köye gelemiyorlar, çünkü kaçaklar. Bir gören olursa onlar için çok kötü olur. Ayrıca sana da hiç güvenmiyorum." diye karşılık verir. Abdülmecid: "Ama artık köye askerler gelmiyor belki de olay unutuldu. Onları yarın akşam yemeğe çağır da görüşelim artık. Çünkü biz bir aileyiz" der. Azize kocasına güven olmadığını bildiği hâlde yine de durumu annesine aktarır. Hâlid ile kardeşleri ise gündüz ortalıkta görünmeyip ancak geceleri eve gelebilmekte ve köyün etrafındaki dağlarda saklanmaktadır. Anneleri Münire, damatları Abdulmecid'in, torunlarının babası olduğunu ve kendi çocuklarının dayılarına kötülük yapmayacağını düşünerek bu teklifi kabul eder. Durumu oğullarına anlatır. Hâlid ve Selim enişterini pek sevmez ve ona asla güvenmezler. Bu nedenle yemek teklifini reddederler. Annelerinin ısrarı üzerine Mustafa ve Muhammed yemeğe katılmaya karar verirler.

Ertesi gün akşam olunca Hâlid ve Selim, Azize'nin evine yakın bir yerde kardeşlerini gözetlemek üzere mevzilenirler. Muhammed ve Mustafa eve girdikten kısa bir süre sonra evin etrafı askerler tarafından sarılır ve her ikisini de alıp götürürler. Bir hafta sonra da Kudüs'te idam ederler. Buna çok kızan Hâlid, eniştesini bu ihanetinden dolayı öldürmeye karar verir. Bir gece ansızın gelir ve boğazına yapışır. Ancak yeğenlerinin gözünde babalarını öldüren dayı olmak istemez ve öldürmekten vazgeçer ama köyü terk etmesini ister. Abdülmecid köyü terkeder ve Azize üç oğlu ile birlikte ailesinin yanında yaşamaya başlar.

Hâlid'in hainlerle hesabı daha bitmemiştir. Yüzünü ve vücudunu kapatan uzun bir giysi giyer ve kendini etraftakilere Bedevî olarak tanıtır. Artık gündüzleri bu pelerinle dolaşabilmektedir. Perşembe günleri Hâdiye'de pazar kurulur ve çevre köylerdeki halk da bu pazara gelir. Dolayısıyla perşembe günleri köy oldukça

kalabalıktır. Hâlid, Habbâb'ın safkan atlar kadar safkan develere de düşkün olduğunu bilir. Babasının arkadaşı olan Şeyh Cibril'den aldığı güzel bir deve ile pazara gider. Habbâb devenin güzelliğine hayran kalır ve onu satın almak ister. Oldukça düşük bir fiyatla deveye sahip olmaya niyetlidir. Hâlid bunu kabul etmez. Habbâb ısrar eder ve Hâlid'in elini sıkarak anlaşmaya çalışır. Karşısındakinin Hâlid olduğunu bilmediği için sürekli yaptığı gibi onu da korkutabileceğini sanır. Habbâb'ın bu zorba tavırlarına karşın çevredeki halk tedirgin olur ve bu zavallı bedeviye acımaya başlarlar. Çünkü Habbâb'ın her istediğini alacak kadar güçlü ve zalim olduğunu bilirler. Oysaki bu deve pazarlığı Hâlid'in Habbâb'a kurduğu bir tuzaktır. Hâlid, Habbâb'ın elini öyle bir sıkar ki Habbâb elinin bütün kemiklerinin kırıldığını hisseder. Bu acı ile yere kapaklanır. Uzunca bir süre yerde kalan ve kendine gelemeyen Habbâb, artık köy halkının gözünde küçük düşmüştür. Çünkü sıradan bir bedeviye yenilmiştir.

Utancından günlerce evinin bir odasına kapanan ve halkın içine çıkamayan Habbâb'ın psikolojisi iyice bozulur ve kısa bir süre sonra cinnet geçirir ardından da ölür. Ailesi dağılır ve eşleri kendi ailelerinin yanına dönerler.

Aradan uzun bir zaman geçer. Hâlid uzun zamandır köye uğramamaktadır. Ailesini özlediği için bir gece çıkagelir. Annesi ve ablası büyük bir özlemle ona sarılırlar. Ancak bu sevinç İngiliz askerlerinin evin etrafını sarmasıyla sona erer. Hâlid'i alıp götürürler. Ne olduğunu anlayamayan Münire ve kızı Azize, gözyaşları içinde arabanın arkasından bakakalırlar. Birinci kitap olan *Rüzgâr* burada sona erer.

2.3. RÜZGÂR'IN TEMASI

Rüzgâr adlı kitabın genel teması aşktır. Bu aşk kendisini üç farklı boyutta gösterir. Bunlar; vatana, ata ve kadına duyulan aşklardır. Romanın ana karakterlerinden Hâlid, bu üç aşkı da aynı anda yaşar ve okuyucuya hissettirir. Hayat şartları onu üç aşk arasında tercih yapmak zorunda bıraktığında ise vatan aşkı ağır basar. Hâlid cesareti ve kahramanlığı temsil eder. At özgürlüğün, kadın ise sevginin sembolüdür. “Vatan” teması belirleyici öğedir. *Rüzgâr* kitabında okuyucuya vatan kavramının ehemmiyeti aktarılmaya çalışılmaktadır.

2.3.1. Vatan Aşkı

Nasrallah'ın *Rüzgâr* romanında, vatan aşkı önemli bir temadır. Vatanı, “Hâdiye Köyü” temsil etmektedir. Bu köyün halkı, tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için toprak, yaşamın en mühim bölümünü oluşturmaktadır. Çünkü insanlar buğdaylarını topraktan almakta ve hayvanlarını toprağın üzerinde biten otlarla doyurmaktadırlar. Toprağın üzerine, yine toprakla inşa ettikleri evlerde barınmakta ve aileleri ile birlikte huzur bulmaktadırlar. Hâdiye halkı için toprak, yaşam kaynağı demektir.

Ancak Hâdiye halkı bu toprakların üzerinde yaşıyor olmalarına rağmen çok çalışıp Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeleri gerekmektedir. Köy halkının sahip olduğu her şey üzerinden vergi alınmaktadır. Gayrimenkulden, hayvanlardan ve hane halkının kişi sayısından bile vergi toplanmaktadır. Bu ağır vergiler halkı fakir bırakmış ve Osmanlı Devleti'ne karşı bir güvensizlik oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği vergi memurları vergi toplarken adaletsizlik ve haksızlık yapmaktadırlar. Halk, çok sevdiği köylerinde huzur içinde yaşayamamanın verdiği ızdırapla tedirgin olmaktadır.¹⁰²

Romanın birinci kitabında görüyoruz ki, yaşanan bütün maddi ve manevi baskılara rağmen, Hadiye halkı topraklarını bırakıp gitmemektedir. Vatan sevgisi her şeyden üstün gelmekte ve ellerindeki küçük imkânlarla mücadeleye devam etmektedirler. Ana karakterlerden Hâlid, cesur ve güçlü bir kişiliğe sahip olup, ailesine ve köy halkına yapılan haksızlıkları kabullenmemektedir. Son olarak da hayatta en çok değer verdiği şey olan atı Hamâme'nin, vergi memurlarınca, “Bu at, bu evin vergisine karşılık olarak, valimize hediye olacak”¹⁰³ denilerek elinden alınması, bardağı taşıran son damla olur.

Hâlid gecenin karanlığında vergi memurlarını tuzağa düşürür ve birçoğunu öldürür. Hem atını hem de haksız yere alınan malları vergi memurlarının elinden alır ve sahiplerine iade eder. Daha sonra bu yaptığına karşılık iki kardeşi yakalanır ve idam edilir. Hâlid kendi vatanında kaçak yaşamaya mahkûm olur. Bütün halk onun bu kahramanlığını takdir eder ve destekler. Ancak susmaktan başka bir şey ellerinden gelmez. Hâlid'in ailesi birçok baskıya maruz kalır ama yine de köylerinden bir adım öteye gitmezler. Bu da Hâdiye halkının vatan sevgisini gözler önüne sermektedir.

¹⁰² Verdânî, *agm.*, 1-4.

¹⁰³ Nasrallah, *age.*, 116.

Vatan sevgisini okuyucuya en çok hissettiren karakterlerden biri de İlyas Selim'dir. Hâdiye halkından, Hristiyan bir Arap olan İlyas Selim rahiptir. Fakat Rum Kilisesi¹⁰⁴ Hâdiye Köyündeki manastıra Rum rahipler tayin edip Arap rahipleri başka bölgelere göndermektedir. Köye gelen Rumlar, halkın hassasiyetlerini göz ardı ederek halk arasında ayırım yapmaktadır. İlyas Selim bu yanlış uygulamaya karşı çıkar. Arap Hristiyanların kendi topraklarında Müslüman Araplarla bir arada yaşamasının gerekliliğini anlatmaya çalışsa da, Kiliseye bunu kabul ettiremez ve sürgün edilir. Doğduğu köye hasret kalan İlyas Selim, tekrar geri dönme çabalarını sürdürür fakat başarılı olamaz.

2.3.2. Ata Duyulan Aşk

Arap toplumlarında atın önemi ve at sevgisi eskiden beri bilinen bir gerçektir. Nasrallah *Rüzgâr'da* bu toplumsal gerçeğe vurgu yaparak at sevgisini ön plana çıkarmıştır. Romadaki at sevgisine geçmeden önce Arap toplumunda atın yeri ve önemi konusuna değinmek faydalı olacaktır.

Arap toplumları için at önemli bir hayvandır. İslam'dan önceki dönemlerde devenin yanı sıra, atın da binek hayvanı olarak kullanıldığı bilinir. Devenin sahip olduğu birçok özelliğe sahip olan at, deveden daha hızlıdır. Bu nedenle göçebe toplumların özellikle bedevîlerin ve ticaretle uğraşan Arapların gözde binek hayvanıdır.¹⁰⁵ İlk İslam Devleti'nin kurulması ve İslam dininin Arap Yarımadası'nda yayılmaya başlaması üzerine fetih amaçlı seferler de hız kazanmıştır. Durum böyle olunca atın önemi daha da pekişmiştir. Çünkü İslam ordusu içerisinde hızlı hareket eden keşif birlikleri oluşturulmuştur. Bu birlikler, düşman ordularının durumunu önceden tespit eder, sefer yapılacak bölgeler hakkında bilgi toplarlardı. En önemli özellikleri de

¹⁰⁴ Patrik Germanos (1534-1579), Kudüs Kilisesi'ne Osmanlı Sultanı tarafından atanan ilk Rum patriktir. Kudüs'e patrikleri atama görevini artık Rum imparatorlarıyla yer değiştiren İstanbul sultanları devraldı. Patrik Germanos, Kudüs Patrikliğinde Rum çıkarlarını korumak amacıyla özellikle de kutsal mekânlarda *Kutsal Mezar Cemaati*'ni güçlendirmek için çalıştı. Bunun sonucunda Arap unsurları patrikhanenin yönetiminden ve kilise içindeki yüksek mevkilerden uzak tutan bir politika izledi. Buna karşılık Ortodoks Kilisesindeki Arap unsurlar, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren haklarını talep etmeye başladılar. Bkz. Nasrallah, *age.*, 28.

¹⁰⁵ İbrahim Kafesoğlu, "At", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 26-28.

hızlı hareket etmeleri idi. Ayrıca bu süvari birlikleri merkezden uzak bölgelerdeki asayişin sağlanması için de kullanılırdı.¹⁰⁶

Başta Hz. Ömer olmak üzere dört halife döneminde atların İslam ordusunda kullanılması için büyük bir özen gösterilmiştir. İslam süvari birlikleri oluşturulmuş ve bu atlı birliklerin geliştirilmesi için büyük çaba sarf edilmiştir. Hz. Ömer zamanında Medine yolunda bulunan Rebeze ve Naki gibi büyük meralar atlar için ayrılmıştır. Büyük merkezlerde bulunan kışlaların her birinde 4000 at kapasiteli ahırlar inşa edilmiştir. Sağrılarında, “Allah yoluna vakfedilmiştir.” yazılı 140.000 atın bulunduğu rivayet edilir. Emeviler ve Abbasiler döneminde de ata büyük önem verilmiştir. At ırkının kalitesini arttırmak amacıyla Arap Atı cinsi oluşturulmuştur.¹⁰⁷

Atın, Müslüman-Arap toplumlarında bu denli önemli olmasının sebeplerinden biri de *Kur'an-ı Kerim*'de geçiyor olması¹⁰⁸ ve Allah'ın el-Âdiyât Suresi'nin 1-8 ayetlerinde atlar üzerine yemin etmiş olmasıdır.¹⁰⁹ Müfessirlerin bu ayetlerden Allah'ın atı insanlar için önemli bir binek ve yardımcı olarak yarattığına dair açıklamalar yapması toplumun ata bakışını farklı bir boyuta çekmiştir.¹¹⁰ Ayrıca atlarla ilgili birçok Arap atasözü bulunmaktadır. Beyaz Atlar Zamanı adlı romanın başlangıcı da bu atasözlerinden biriyle yapılmıştır: “Allah insanı topraktan, atı rüzgârdan ve evleri de insanlardan yaratmıştır.”¹¹¹

Nasrallah'ın romana, *Beyaz Atlar Zamanı* adını vermesi tesadüf değildir. Başlangıç kısmında yer alan atasözü de atın önemine vurgu yapmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere at, romanda yer alan önemli bir unsurdur. Atın her zaman ana karakterin yanında olması sadakati ve gücü temsil etmektedir. Atın renginin beyazlığı da özgürlük sembolüdür. Bu nedenle ata “Hemâme” yani güvercin adı verilmiştir.¹¹²

Eserin birinci bölümünden itibaren romana dahil olan Hemâme, sadece Hâlid için değil bütün Hâdiye halkı için bir moral kaynağı teşkil etmektedir. Gerçek adı

¹⁰⁶ Salim Ögüt, “AT”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.4 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 32.

¹⁰⁷ Yusuf Halaçoğlu, “AT”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 28-31.

¹⁰⁸ Kur'an-ı Kerim, 100/1-8.

¹⁰⁹ et-Taberî, Ebî Ca'fer Muhammed bin Cerîr, *Câmiü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, c.12 (Beyrut: Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, 1996), 665-674.

¹¹⁰ Muhammed Ali. Sâbuni, *Şafvetü't-Tefâsir*, çev: Sadrettin Gümüş-Nedim Yılmaz, c.7 (İstanbul: Yeni Şafak, 1995), 397.

¹¹¹ Nasrallah, *age.*, 1.

¹¹² Verdânî, *agm.*, 4-12.

“Fidda” yani gümüş olan bu at hırsızlar tarafından kaçırılır. Hırsızların yolu Hâdiye Köyü’nden geçmektedir. Köy meydanında ilk karşılaşma gerçekleşir. Halid atın çalındığını anlar ve hırsıza müdahale eder. Hemâme’yi hırsızın elinden alır ve hırsız canını zor kurtararak köyden uzaklaşır. Bu andan itibaren olay örgüsüne dahil olan ata karşı köy halkının sergilediği tutum ve davranışları, maddeler halinde ele alarak, at sevgisini inceleyeceğiz.

a) Ata, Hamâme yani güvercin adının verilmesi onun toplumda özgürlüğü temsil ettiğinin göstergesidir.¹¹³

b) “Hacı Mahmûd bağırdı: Ey ahali! Orada yardım isteyen bir can var. Ona yardıma koşun.”¹¹⁴ Burada, köy ahalisine atın özgür bir can olarak görülmesi telkin edilmektedir. İnsan ile eş değerde görülmesi ve ata yardım edilmesi gerektiği kastedilmektedir.

c) “Bilmiyor musun ki at çalmak, ruh çalmak gibidir.”¹¹⁵ Bu cümlede ruh ve at eşdeğer görülmektedir. Her ikisi de özgürlüğü temsil etmektedir. Birinin atını çaldığınızda onun ruhunu çalmış sayılırsınız. Bir nevi canına kast etmiş olursunuz. Bu nedenle at hırsızlığı büyük suç sayılmaktadır.

d) “Eğer bir insan atını kaybederse onu koruruz, bizimmiş gibi,

Her gün hayatı bölüşürüz onunla, onu giydiririz peçe ile görkem ile.”¹¹⁶

Bu şiirde kaybolan bir atın, kendisini bulan ahali tarafından tıpkı bir misafir gibi ağırlanması, yedirilmesi, içirilmesi ve muhafaza edilmesinden bahsedilir. Tâ ki sahibi onu buluncaya kadar...

e) Hacı Hüsnü, Hamâme’nin üç gün boyunca, tüm çabalara rağmen hareket etmemesi üzerine, iyileşmesi için el-Âdiyat Suresi’ni okur. “Harıl harıl koşanlara, (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara, (ansızın) sabah baskını yapanlara, orada tozu dumana katanlara, derken orada bir topluluğun tâ ortasına girenlere yemin ederim ki insan, Rabbine karşı pek nankördür. Şüphesiz buna kendisi de şahittir ve o mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür.”¹¹⁷

Hemâme’nin köye gelişi bir çarşamba gününe denk gelir. Bu nedenle Hacı Hüsnü Cuma hutbesinde atlar hakkında konuşur. İlk Hz. Muhammed’in, Cabir bin

¹¹³ Nasrallah, *age.*, 29.

¹¹⁴ Nasrallah, *age.*, 9.

¹¹⁵ Nasrallah, *age.*, 10.

¹¹⁶ Nasrallah, *age.*, 11.

¹¹⁷ Kur’an-ı Kerim, 100/1-8

Abdullah ve Cabir bin Umeyr'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifiyle başlar: “Şu dört şey hariç oyun ve oyalanmaların hiçbiri Allah'ı zikir sayılmaz. Erkeğin karısıyla oynaşması, erkeğin atını eğitmesi, kişinin iki hedef arasında yürümesi ve bir adamın yüzme öğretmesi.” Hutbenin devamında şöyle der: “Bir Arap atasözü der ki şu üç hizmet şekli ayıp değildir. Evine hizmet, atına hizmet ve misafire hizmet.” Cuma hutbesinin ardından köy halkı Hemâme'yi Allah'ın, Hâdiye halkına bir lütfu olarak görmeye başlarlar ve onu bir an önce görmek için sabırsızlanırlar.¹¹⁸

f) Hacı Mahmûd ve oğlu Hâlid, Hemâme iyileştikten sonra onu süsleyip sahiplerine geri götürürler. Bunun sebebini Hacı Mahmûd şöyle açıklar: “O bize çıplak geldi, onu sahiplerine böyle gönderemedik. Atın sahipleri Hemâme'yi o halde görünce: “Bunu unutmayacağız ya Hacı, size geldiğinde tutsaktı, şimdi onu şerefli ve özgür bir at olarak geri getirdiniz.¹¹⁹ Atın sahipleri, atlarına değer verdikleri için Hacı Mahmûd'a minnet duymaktadırlar.

g) “Hacı Mahmûd'un babası Hacı Ömer'in evinde iki şeyin olmasına izin verilmezdi. Bir kadının ihaneti, iki atın ihaneti.”¹²⁰ Bu cümleden şunu anlıyoruz ki kadın ve at ailenin mahremi sayılmaktadır. Her ikisi de ailenin namusunu temsil etmektedir.

h) “Hacı Mahmûd: Biliyorsun ki atlarımız ailelerimiz gibidir.”¹²¹ Ailenin bir ferdiymiş gibi görülen at, ev halkından aşağı muamele görmemektedir. Neredeyse kız çocuğu gibi korunup kollanmaktadır.

ı) Hemâme hamile kaldıktan sonra köy ahali ona, tıpkı naz yapan hamile bir kadına davrandıkları gibi davranırlar. Bunun sebebini de şöyle açıklamaktadırlar: “Öncekiler derlerdi ki atın sırtı şereftir, karnı ise hazine .”¹²²

i) Köy halkı ata duydukları sevgiyi bazı özlü sözlerle gerekçelendirmektedirler. Örneğin; “Hayvanlar arasında attan daha zeki bir hayvan yoktur.”¹²³ “Bir âşık sevdiği kadın için yeterince cesur olmazsa, savaş meydanında atını korumak için de yeterince cesur olamaz.”¹²⁴

¹¹⁸ Nasrallah, *age.*, 23.

¹¹⁹ Nasrallah, *age.*, 31.

¹²⁰ Nasrallah, *age.*, 35.

¹²¹ Nasrallah, *age.*, 55.

¹²² Nasrallah, *age.*, 79.

¹²³ Nasrallah, *age.*, 95.

¹²⁴ Nasrallah, *age.*, 123.

2.3.3. Kadına Duyulan Aşk

Aşk denilen soyut kavram daha ziyade insan cinsinin kadın ve erkeği arasındaki duygusal etkileşimi çağrıştırır.¹²⁵ Ancak aşk kavramı bu çerçeveye sınırlı olmayıp çeşitlilik arz etmektedir. İnsanlar Yaratıcı'ya, vatana, ata, arabaya ve denize de âşık olabilirler. Genel anlamda aşkı temsil eden iki ana karakter vardır: Kadın ve erkek. Çünkü karşı cinse duyulan aşk en yoğun hissedilen aşk çeşididir. Bununla beraber bir insan aynı anda birçok farklı aşk duygusunu içinde yaşayabilir. Mesela bir kadına sırlıklam âşık olan bir erkek, yüreğinde vatan aşkını da barındırabilir. Bu romanda Hâlid üç farklı aşk duygusunu içinde yoğun olarak yaşayan ana karakterdir. Kalbinde vatanına, atına ve kadınına beslediği aşkın büyüklüğü, onu diğer karakterlerden farklı kılmaktadır. Gücünü ve cesaretini aşkları uğruna verdiği destansı mücadeleden almaktadır.¹²⁶

Ancak tercih yapmak zorunda kaldığı zaman kadın üçüncü sırada yer alır. Çünkü vatan ve at özgürlüğü, kadın ise tutkuyu temsil etmektedir. Özgürlüğün olmadığı yerde tutkuların anlamsız olduğunu düşünen Halit, özgür olmayan bir erkeğin kadını mutlu edemeyeceğine inanır.

Romanda, çok sevdiği eşi Emel'i kaybeden Hâlid, hayata küser ve yaşamın anlamını yitirdiğini düşünür. Tam o sırada hayatına dâhil olan Hemâme adındaki at, ona yeniden yaşama sevinci verir. İçinde bulunduğu duygusal çöküntüyü bu sayede atlatır ve yeniden âşık olur. Yakın köylerden birinde yaşayan Yasemin'e gönlünü kaptırır. Onunla nişanlanır ve birlikte evlilik hazırlıklarına başlarlar. Ancak bu defa da vatan aşkı ağır basar ve topraklarındaki işgalci güçlere karşı savaşmayı tercih eder. Bu tercih Yasemin'i kaybetmesine sebep olur. İlk sevdiği kadını ölüm elinden alır, ikincisini ise vatan aşkı yüzünden kaybeder. Hayatına giren üçüncü kadın, ömrünün sonuna kadar ona arkadaşlık eden, eşi Sâmiye'dir. Sâmiye, sadakati ve fedakârlığı temsil etmektedir. Hâlid'in önceliği vatan ve onu sırtında taşıyarak kendisine güç veren sadık atı Hamâme'dir.

Kadın, *Rüzgâr* adlı romanda sahnenin gerisindedir ama aslında sahnenin kalbindedir. Görünmezdir fakat erkeğinin yanındadır, onunla uyum içindedir. Hayata,

¹²⁵ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Yeni Şafak, 1994), "Aşk" md., 263.

¹²⁶ Verdânî, *agm.*, 3-5.

vatana ve eylemin gücüne olan inancı, erkeğinkinden daha fazladır. Çünkü bu inanç kadını genellikle değişmeyen konumunda, hayata bağlayan bir ümittir. Romandaki kadın mücadelesi hümanist bir eylemdir. Kadınlar hayatın kendileri için seçtiği pozisyondan ayrılmaz. Tıpkı bir ışık huzmesi gibi tükeninceye kadar erkeğinin yolunu aydınlatır. Sevgiyi ve sadakati temsil eder. Bu nedenle hayattaki mücadelenin arka planında rol alır.¹²⁷

¹²⁷ Amal, Sakkar, “Time Of White Horses, Great Women Of İbrahim Nasrallah”, *Al Ghad Newspaper*, (19 Nisan 2010), 6-9.

SONUÇ

Tezimizin konusu olan *Rüzgâr* romanının yazarı İbrahim Nasrallah, Çağdaş Filistin edebiyatının önemli isimlerindedir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Nasrallah edebiyatın ve sanatın farklı dalları ile uğraşan biri olmasına rağmen asıl ününü roman alanında kazanmıştır. Özellikle tarihî roman alanında yazdığı kitaplar Filistin yakın tarihine ışık tutmaktadır. Bu bakımdan *Rüzgâr* da tarihsel gerçekliğe uygun olarak yazılmış bir tarihî romandır. Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısını kapsayan bir zaman diliminde gerçekleşmiş olayları belli bir düzen içinde anlatmaktadır.

Nasrallah bu romanda, mekân olarak anavatanı olan Filistin'i kullanmıştır. Filistinli mülteciler için oluşturulmuş bir kampta dünyaya gelen Nasrallah, Filistin'de yaşama isteğini hiçbir zaman gerçekleştirememiştir. Vatanı hakkında bildiklerini ebeveyni, akrabaları ve kampta tanıştığı insanlardan öğrenmiştir. Nasrallah Filistin'deki köyünü ziyaret için yıllar sonra Filistin'e gittiğinde, köyün işgal güçlerince yok edildiğini ve yerine silah fabrikasının kurulduğunu görür. Onu derinden etkileyen bu olay, romanlarında Filistin'i ve vatan sevgisini sıkça kullanmasında etkili olmuştur.

Romantizmin etkisinde olan Nasrallah, eserlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanarak kitaplarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Romanları sadece Arap dünyasında değil, batı dünyasında da ilgi görmüş olup birçok dile tercüme edilmiştir. Romanlarında adaleti, hoşgörüyü, hümanizmi ön planda tutan bir yol izlemesine rağmen zulme karşı direnişi yüceltmektedir. Drama ve komedi gibi zıt iki kavramı bir arada kullanan Nasrallah, zulmü temsil eden karakterleri, komik ve acınası bir sonla cezalandırmaktadır. İyi karakterler ise genellikle onurlu ve mücadeleci bir özelliğe sahip oldukları için kazanan taraf olmaktadır. Fasih Arapçayı kullanmaya özen gösteren İbrahim Nasrallah, romanlarının konularını da titizlikle belirler ve sıradan olayları sıra dışı bir kurguyla işler. Yazdığı romanların, şekil ve muhteva bakımından pek çok ödüle layık görülmesi buna örnek gösterilebilir.

Diğer eserlerinde olduğu gibi *Rüzgâr* kitabında da Filistin'i ve Filistin halkının dramını ele almış ve edebiyat aracılığıyla bu konuda farkındalık oluşturmayı başarmıştır. Nasrallah'ın *Rüzgâr*'da mekân olarak seçtiği Hâdiye köyü, insanların bir arada barış içinde yaşadığı bir yerdir. Köylülerin tek amacı ekinlerinden ve

hayvanlarından geçimlerini sağlayabilecekleri kadar verim almaktır. Ancak bu huzur ve barış ortamını bozmaya çalışan insanlar köy halkına zulmetmeye başlarlar. Amaçları ahaliyi yıldırıp köyden ayrılmalarını sağlamaktır. Çünkü Hâdiye köyünü ele geçirmek istemektedirler. Zulüm dayanılmaz olmaya başlayınca köy halkından olan Hâlid devreye girer ve zalimlere hak ettiği cezayı verir. Nasrallah, bu olay örgüsü ile Filistin'i işgal edenlere ve bütün zalimlere bir mesaj vermektedir. Mesaj şudur: "Ne kadar güçlü olursanız olun, ne kadar fazla imkâna sahip olursanız olun, zalim iseniz yenilmeye mahkûmsunuzdur."

Sonuç olarak; İbrahim Nasrallah, "Filistin Göç Edebiyatı", "Filistin Direniş Edebiyatı" ve "Filistin Diaspora/Sürgün Edebiyatı" kavramlarının edebiyat literatürüne girmesine katkı sağlayan önemli bir isimdir. Tıpkı Gassan Kenefânî, Semire Azzam, Cebrâ İbrahim Cebrâ ve İmil Habîbî gibi Nasrallah da Filistin edebiyat tarihinin sembol isimlerinden biri olma yolunda ilerlemektedir. Adını her geçen gün daha fazla duyurmayı başaran Nasrallah'ın kendisi ve eserleri hakkında yazılmış onlarca bitirme, yüksek lisans ve doktora tezi bulunmaktadır.

Şahiste Uçar
ÇORUM

KAYNAKÇA

- Abdulkadir, Muhammed. “Bünyetü’l-İğtişâb fî Melhâmet... el-Ĥuyûli’l-Beydâ””. *ed-Düstûr*, 16 Mayıs 2008.
- Abid, Muhammed Sabir. “Tezmînü’s-Serd mine’t-Târiĥ ile’r-Rivâye, Kıırâe Fi Zemeni’l-Ĥuyûli’l-Beydâ””. *Şahîfetu’r Raî*, 5 Mayıs 2008.
- Abu al-Yaqin, Ayat. “Seher Halife’nin İlk Aşkım Adlı Romanı”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.
- Acar, İrfan C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Allen, Roger, “Fiction and Publics: The Emergence of the ‘Arabic Best-Seller’”. *Middle East Institute Viewpoints* 36, Issue.3 (2009): 9-12.
- Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*. İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 2017.
- Belviranlı, Ali Kemal. *Aruz ve Ahenk*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1964.
- Bostancı, Ahmet. “İbrahim Nasrallah’ın Hayatı, Eserleri, Âras Âmine Adlı Romanı”. *Nüşa* 12, sy. 34 (2012):153-155.
- Budak, Ali. *Edebiyat ve Hayat*. Ankara: BigBang Yayınları, 2014.
- Clement, Huart. *Arap ve İslam Edebiyatı*, çev: Cemal Sezgin. Ankara: Tisa Matbaacılık Sanayi, 1971.
- Clifford, James. *Diaspora ve Kimlik*. çev: Mehmet Ali Yolcu. Konya: Kömen Yayınları, 2015.
- Cum'a, Hüseyin. "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları". çev: Musa Yıldız. *Nüşa* 8, sy. 13 (2004): 40.
- Çetin, Nihad M. “Arap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 283-287. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Dayf, Şevkî. *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-Muâşır fî Mışır*. Kâhire: Dar el-Maârif, 1961.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi II-Sadru'l-İslam Dönemi*. Kayseri:

- Fenomen Yayınları, 2009.
- Demirayak, Kenan. *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, İstanbul: Cantaş Yayınları, 2016.
- Demirci, Kürşat. “Hıristiyanlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 328-340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yeni Şafak, 1994.
- Dufoix, Stéphane. *Diasporalar*. çev: Işık Ergüden. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2011.
- Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramına Giriş*. çev: Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Ediz, İsmail. “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922”. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, sy. 9 (2015): 143-173.
- Elbir, Bilal. *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- el-Herûb, Hâlid. “El-Melhat el-Filistiniye Li-İbrahim Naşrallah”. *Mecelle Nezvâ*, 1 Nisan 2008.
- Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Furat, Ahmet Suphi. *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996.
- Gibb, Hamilton A.R. *Arap Edebiyatı*. çev: Onur Özatağ, İstanbul: Doğu-Batı Yayıncılık, 2017.
- Goldziher, Ignace. *Klasik Arap Literatürü*. çev: Rahmi Er-Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 1993.
- Halaçoğlu, Yusuf. “At”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 28-31. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Hazer, Dursun. “Hz. Ömer’e Göre Arap Şiiri ve Şairleri”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 16, sy. 3 (2003): 359-364.
- Harb, Ahmed, “li-İbrâhîm Naşrallâh fî Rivâyetihî'l-Cedîde: Zemenü'l-Ḥuyûli'l-Beydâ”. *el-Eyyâm*, 17 Haziran 2008.

- Hoşgör, Fatıma Betül. “Cebrâ İbrahim Cebrâ ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri”. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005.
- Ismail, Sherif H. “Arabic Literature in to English”. *Interventions* 17, Issue. 6 (2015): 916-931.
- İbn Manzûr. “*Lisânü’l- Arab*”. Beyrut: Daru’s Sadr, 1990.
- İpek, Muhammed Selim. *Klasik Dönem Arap Edebiyatında Nesir*. İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014.
- Jayyusi, Salma Khadra. *The Literature Modern Arabia (An Anthology)*. London: Kegan Paul International Ltd, 1988.
- . *Anthology of Modern Palestinian Literature*. New York: Columbia University Press, 1995.
- . *Modern Arabic Fiction (An Anthology)*. New York: Columbia University Press, 2005.
- Kafesoğlu, İbrahim. “At”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 26-28. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Karabela, Nevin ve Ekşi, Fezzettin. “Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2. sy. 22 (2015): 185-202.
- Karaman, M.Lütfullah. “Filistin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 89-103. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Karasapan, Tefvik Celal. *Filistin ve Şarkü’l-Ürdün*. İstanbul: Ahmet İhsan Basımevi, 1942.
- Kayıhan, Nejat Kâzım. “Romantizm”. *İstanbul Sanat ve Edebiyat Dergisi*, sy.11 (1954): 26.
- Kazan, Ramazan. *Gassân Kenefânî’nin Edebî Kişiliği ve Hayfâ’ya Dönüş Adlı Romanı*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Kur’an-ı Kerim.
- Livingstone, Ray. *Geleneksel Edebiyat Teorisi*. çev: N. Özdemiroğlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, çev: B. Aytaç. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

- Lobad, Hiba. “Filistin Romanında Direniş”. Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara 2018.
- Lukacs, Georg. *Roman Kuramı*. çev: Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Majadly, Haifa ve Yılmaz, İbrahim. “Filistin Edebiyatında Kimlik Sorunu”. *İLTED* 2, sy. 46 (2016): 145-157.
- Mattar, Karim. “Out of time: colonial history in İbrahim Nasrallah’s Time of White Horses”, *Journal of Postcolonial Writing* 50, Issue. 2 (2014): 176-188.
- Mir, Salam. “Palestinian Literature: Occupation And Exile”. *Arab Studies Quarterly* 35, Issue.2 (2013): 110-129.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Muhammed Dûdeyn, Rifkat. “Yûtûbyâ’l-Firdevsi’l-Mefkûd: Kırae fî Melhâti Zemeni’l-Ĥuyûli’l-Beydâ’ li-İbrâhîm Naşrallâh”. *Ceride er-Rai*, 29 Şubat 2008.
- Nasrallah, İbrahim. *Zemenü’l-Ĥuyûli’l-Beydâ’*. Beyrut: ed-Daru’l-Arabiyyeti li’l-‘Ulûm Nâşirûn, 2007.
- . *Karanlığın İçinden*. çev: Arzu Nalbantoğlu. İstanbul: Pupa Yayınları, 2009.
- . *Time of White Horses*. Trans. Nancy Roberts. Cairo: The American University in Cairo Press, 2012.
- Öğüt, Salim. “AT”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 32. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Pakdil, Nuri. *Arap Şiiri (Güldeste)*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 1998.
- Parr, Nora. “Unbounded Space: Inter-Textual Palestine in İbrahim Nasrallah’s Balcony of Delirium”. *Middle Eastern Literatures* 18, Issue.1 (2015): 41-61.
- Rifat, Mehmet. *Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Sâbuni, Muhammed Ali. *Şafvetü’l-Tefasir*. çev: Sadrettin Gümüş-Nedim Yılmaz. İstanbul: Yeni Şafak, 1995.

- Said, Edward W. *Filistin'in Sorunu*. çev: Alev Alatlı. İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.
- , *Sürgün Üzerine Düşünceler: Sürgün Üzerine Düşünceler ve Diğer Yazınsal ve Kültürel Denemeler*. çev: Salih Özer. Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Sakman, Tolga. *Türk Diasporası'nın Avrupa Siyasal Sistemine Katılımı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Sakkar, Amal. "Time Of White Horses, Great Women Of İbrahim Nasrallah". *Al- Ghad Newspaper*, 19 Nisan 2010.
- es-Saker, Hâtım. "Zemenü'l-Ḥuyûl ve'r-Rîḥ ve'l-Beşer". *Cerîdetü'z Zemân*, 20 Şubat 2008.
- Sakkut, Hamdi. *The Arabic Novel: Bibliography and Critical Introduction 1865-1995*. Trans. Roger Monroe. Cairo and New York: The American University in Cairo Press, 2000.
- Savran, Ahmet. "İmru'ul Kays bin Hucr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 237-238. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- es-Sevâfirî, Kâmil. *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-Mu'aşır fî Filistîn, min Sene 1860 ilâ 1960*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1975.
- Semûîl, İbrahim. "Ḥuyûl İbrahim Naşrallah el-Beyḍa". *Ceride er-Raî*, 23 Nisan 2009.
- Seyhan, Recep. *Bana Hikâye Anlat-ma*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Sezgin, Fuat. *İslam'da Bilim ve Teknik*. çev: Abdurrahman Aliy. İstanbul: Türkiye Bilimler Akademisi, 2007.
- es-Sülhût, Cemil. "Melhât el-Filistîniyye, Zemenü'l-Ḥuyûli'l-Beyḍâ', Melḥametü'n-Nekbe". *el-Hivâr*, 10 Şubat 2008.
- Tahir, Kemal. *Yedi Çınar Yaylası*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed Bin Cerîr. *Câmiu'l Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dar'ul-Kutubu'l İlmiyye, 1996.
- TDK, Büyük Türkçe Sözlük, erişim 15 Aralık 2016, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

Türkçe Bilgi,t.y. Kaynak:<https://www.turkcebilgi.com>. erişim tarihi: 01. 09. 20016.

Türkkaya, Ataöv. “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 3, sy.25 (1970): 29-66.

Üyümez, F. Betül. “Seher Halife’nin es-Sabbâr (Frenk İnciri) Adlı Romanında Filistin Halkının Yaşadığı İkilimler”. *Folklor/Edebiyat* 4, sy.53 (2008): 138.

el-Verdânî, İmad. “Zemenü’l-Ḥuyûli’l-Beydâ’ li İbrâhîm Naşrallâh: Mie’Âmine’t-Teşrîd ve’l-Ḳatl”. *el-Ḳuds el-‘Arabî*, 01 Mayıs 2009.

Wellek, René ve Warren Austin. *Roman Çözümleme Teorisi*. çev: Ö.Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

el-Yâfi, Nu’aym. “et-Teṭavvuru’l-fennî li şekli’l-kıṣṣati’l-kaṣîra fi’l-edebi’s-Sâmiyyi’l-ḥadîs, Sûriye, Lübnân, Ürdün, Filisîn.”, Dimeşk: Menşûrâtu İttihâdîl-Kuttâbi’l-‘Arab, 1982.

Yalar, Mehmet. *Modern Arap Şiiri-Kavram, Kaynak, Yapı*. İstanbul: Arasta Yayınları, 2003.

Yazıcı, Hüseyin, *Göç Edebiyatı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002.

----- . “Hikâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 479-485. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

Zahir, Muhammed İsmail. “Anî’r-Rîḥ ve’t-Turâb ve’l Beşer: Zemenü’l-Ḥuyûli’l-Beydâ’”. *Ceridetü’l-Ḥalîc*, 26 Ocak 2009.

Zeydan, Corci. “İslam Medeniyeti Tarihi”. çev: Zeki Megâmiz. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1974.

Zuhayli, Vehbe. “Mehir ve Hükümleri”, İslam Fıkhi Ansiklopedisi, çev: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahîm Ural, Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız. 9: 198-199. İstanbul: Risale Yayınları, 1994.

EK

Bu bölüm, İbrahim Nasrallah ile facebook messenger üzerinden 20.12.2014, 01.06.2015, 23.06.2015, 28.06.2015, 03.12.2016, 05.06.2016 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur. İbrahim Nasrallah internet ortamındaki bu iletişim sırasında *Beyaz Atlar Zamanı* adlı roman üçlemesi ile ilgili çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış ve tezimde kaynak olarak kullanabileceğim, makale bilgilerini göndermiştir. Bu makaleleri, Nasrallah'ın göndermiş olduğu özgeçmiş bilgilerini, edebî çalışmalarının isimlerini ve bu eserler hakkında yazılmış tezleri, aşağıda belirli bir düzen içinde sıralayarak "Ek" bölümünü oluşturmaya çalıştık. İbrahim Nasrallah'ın gönderdiği bu bilgileri tercüme etmeden olduğu gibi buraya aktardık. Bu bilgilerin tümünü tezimizin içinde kullandığımız için tekrardan buraya aktarmaya gerek duymadık.

İBRAHİM NASRALLAH'IN ÖZGEÇMİŞİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

سيرة مختصرة:

إبراهيم نصر الله من مواليد عمان، من أبوين فلسطينيين اقتلعا من أرضهما عام 1948، عاش طفولته وشبابه في مخيم الوحدات للاجئين الفلسطينيين في عمّان، الأردن. بدأ حياته العملية معلما في المملكة العربية السعودية، عاد إلى عمّان وعمل في الصحافة، ومؤسسة عبد الحميد شومان، وتفرغ للكتابة عام 2006. نشر حتى الآن 14 ديوانا شعريا و 16 رواية من ضمنها مشروع الروائي الملهة الفلسطينية المكون من عشر روايات تغطي 250 عاما من تاريخ فلسطين الحديث. ترجمت له خمس روايات وديوان شعر إلى الإنجليزية، وثلاثة كتب إلى الإيطالية. كما ترجمت له رواية إلى الدنماركية وأخرى للتركية. ونصرا لله إلى ذلك، رسام ومصور، وقد أقام أربعة معارض فردية في التصوير. نال نصرا لله 8 جوائز، من بينها جائزة سلطان العويس المرموقة للشعر العربي عام 1997؛ واختيرت روايته "براري الحمى" من قبل صحيفة الغارديان البريطانية كواحدة من أهم عشر روايات كتبها عرب أو أجانب عن العالم العربي. عام 2012 نال جائزة القدس للثقافة والإبداع التي تمنح لأول مرة تقديرا لأعماله الأدبية، كما نشرت تسعة كتب نقدية عن تجربته الأدبية، وتناولت أعماله عشرات رسائل الدكتوراه والماجستير في العالم. في يناير 2014 تطوع للصعود إلى قمة كليمنجارو بمرافقة أطفال فلسطينيين فقدوا سيقانهم بسبب قوات الإحتلال الصهيونية، ووصلوا القمة، وقد كتب رواية عن هذه التجربة بعنوان (أرواح كليمنجارو).

سيرة مفصلة:
إبراهيم نصر الله

- من مواليد عمّان، الأردن، عام 1954 من أبوين هُجّرا من أرضهما (قرية الدير، 28 كم غربي مدينة القدس) عام 1948.
- درس في مدارس وكالة الغوث في مخيم الوحدات، وأكمل دراسته في مركز تدريب عمان لإعداد المعلمين.
- غادر إلى السعودية حيث عمل مدرسا لمدة عامين 1976-1978.
- عمل في الصحافة الأردني من عام 1978-1996.
- عمل في مؤسسة عبد الحميد شومان - دارة الفنون - مستشارا ثقافيا للمؤسسة، ومديرا للنشاطات الأدبية فيها بين عامي 1996 إلى 2006.
- عام 2006 تفرغ للكتابة.
- عام 2014 كان أول كاتب عربي يصعد إلى قمة جبل كليمنجارو، برفقة أطفال فلسطينيين فقدوا بعض أعضائهم بسبب الجيش الصهيوني وكتب رواية (أرواح كليمنجارو)

صدر له

1 - الشعر (الطبعات الأولى)

- الخيول على مشارف المدينة عام 1980م.
- نعمان يسترد لونه عام 1984م.
- أناشيد الصباح عام 1984م.
- الفتى والنهر والجنرال عام 1987م.
- عواصف القلب عام 1989م.
- حطب أخضر عام 1991م.
- فضيحة الثعلب 1993م.
- الأعمال الشعرية (مجلد) عام 1994م.
- شرفات الخريف عام 1996م.
- كتاب الموت والموتى عام 1997م.
- بسم الأم والابن عام 1999م، الدار العربية للعلوم - بيروت.
- مرايا الملائكة 2001م.

- حجرة الناي 2007 م.
- لو أنني كنت مايسترو 2009، الدار العربية للعلوم - بيروت.
- عودة الياسمين إلى أهله سالما: مختارات من قصائده القصيرة: 2011، الدار العربية للعلوم - بيروت.
- أحوال الجنرال: مختارات من قصائده الملحمية الطويلة: 2011، الدار العربية للعلوم - بيروت.
- على خيط نور هنا بين ليلين، 2012 ، الدار العربية للعلوم - بيروت.

نُشرت مختارات من قصائده بالإنجليزية، الإيطالية، والروسية، والأسبانية، البولندية، والتركية، والفرنسية، والألمانية. ترجم عدد من رواياته إلى الإنجليزية، الإيطالية، الدنماركية والتركية.

2 - الروايات (الطبعات الأولى)

- براري الحمى عام 1885 (صدرت بالإنجليزية، الدنمركية، الإيطالية).
- الأمواج البرية سردية عام 1988م.
- عو 1990م.
- حارس المدينة الضائعة -1998- بيروت.
- أرواح كليمنجارو 2015 دار بلومزبري.
- الشرفات (لكل رواية استقلالها عن الروايات الخرى).
- شرفة الهديان 2005 (ترجمت للإنجليزية).
- شرفة رجل الثلج 2009.
- شرفة العار 2010 (ترجمت للإنجليزية).
- شرفة الهاوية 2013.
- شرفة الفردوس 2014.
- حرب الكلب الثانية 2016.

الملهات الفلسطينية

- مجموعة روايات لكل رواية استقلالها عن الروايات الأخرى وتغطي 250 سنة من تاريخ فلسطين الحديث.
- طيور الحذر 1996.
 - طفل الممحة 2000 .
 - زيتون الشوارع 2002.
 - أعراس آمنة 2004.
 - تحت شمس الضحى 2004.
 - زمن الخيول البيضاء 2007 (اللائحة القصيرة لجائزة البوكر العربية عام 2009)، (صدرت بالإنجليزية، تترجم للدنمركية).

نشرت مقالات عن هذه الرواية ونكر بعضها:

1. زمن الخيول البيضاء نساء إبراهيم نصرالله الرائعات، أمل صقر، 2009
2. مئة عام من التشريد: "زمن الخيول البيضاء" لإبراهيم نصرالله، عماد الورداني « 2009 05 01 والقتل
3. «الملهاة الفلسطينية»، لإبراهيم نصرالله، خالد الحروب 2008 04 01
4. بنية الاغتصاب في ملحمة «زمن الخيول البيضاء»، د. محمد عبد القادر 2008 05 16
5. إبراهيم نصرالله في «زمن الخيول البيضاء»: حكايات عن فلسطين التي كانت، د. فيصل درّاج 2007
6. تزيين السرد: من التاريخ إلى الرواية قراءة في ((زمن الخيول البيضاء))، أ. د. محمد صابر عبيد 2008

- قناديل ملك الجليل 2012 (صدرت بالإنجليزية).
- مجرد 2 فقط 1992 (صدرت بالإنجليزية، التركية، الإيطالية، تترجم للإسبانية).
- أرواح كليمنجارو 2015.

صدرت طبعتها الجديدة عن الدار العربية للعلوم - ناشرون، بيروت.

3- كتب أخرى

- هزائم المنتصرين - السينما بين حرية الإبداع ومنطق السوق. 2000م.
- السيرة الطائفة - أقل من عدو أكثر من صديق 2006 م.
- صور الوجود - السينما تتأمل 2008.
- ديواني: الأعمال الشعرية للشاعر الفلسطيني أحمد حلمي عبد الباقي، تحقيق وتقديم 2000.
- الفن والفنان - مختارات من كتابات جبرا إبراهيم جبرا حول الفنون التشكيلية من 1950-1993 إختيار وتقديم.
- كتب سيناريو مسلسل (زمن الخيول البيضاء) 30 حلقة.

معارض

- كتاب يرسمون - معرض مشترك لثلاثة كتاب - عمان 1993م.
- مشاهد من سير عين. معرض فوتوغرافي، داره الفنون - عمان 1995م.
- صور وكلمات، معرض فوتوغرافي، داره الفنون - عمان 2004م.
- حياة البحر الميت، معرض فوتوغرافي - كوريا 2004م.
- تحت شمسين، معرض فوتوغرافي، دار الأندى - عمان 2011 م.

الجوائز

نال ثماني جوائز على أعماله الشعرية والروائية من بينها:

- جائزة كتارا للرواية العربية عن رواية (أرواح كليمنجارو) 2016.
- جائزة القدس للثقافة والإبداع (الدورة الأولى) 2012.
- جائزة سلطان العويس للشعر العربي 1997.
- جائزة عرار للشعر 1991م.
- جائزة تيسير سبول للرواية 1994م.
- اختيرت روايته (براري الحمى) كواحدة من أهم خمس روايات ترجمت إلى الدنمركية عام 2006، واختارتها صحيفة الغارديان البريطانية واحدة من أهم عشر روايات كتبها عرب أو أجانب عن العالم العربي عام 2011. ووصلت رواية (زمن الخيول البيضاء) إلى اللائحة القصيرة لجائزة البوكر 2009.

الندوات والمؤتمرات

- شارك في كثير من المهرجانات الشعرية والندوات الأدبية والفنية التي عقدت في الأردن، مصر، العراق، الإمارات العربية المتحدة، سورية، لبنان، المغرب، تونس، ليبيا، اليمن، السعودية، قطر، البحرين، فرنسا، الولايات المتحدة الأمريكية، إيطاليا، كوريا، ألمانيا، كولومبيا، السويد، إسبانيا، كولومبيا، بريطانيا، سويسرا، الدنمرك، النرويج، روسيا، كندا...

مصادر تناولت أعماله بالدراسة

1- من الرسائل الجامعية

- قدمت حول تجربته الأدبية:
- رسالة ماجستير حول رواية (عَو) كلوتيلد جوثير، جامعة إنلكو - باريس 1998.
- رسالة ماجستير حول تجربته الشعرية / أكرم الدويري/ جامعة اليرموك 1999.
- رسالة ماجستير حول تجربته الروائية / هيام شعبان/جامعة اليرموك 2001.
- رسالة جامعية حول ديوان (شرفات الخريف) بورنيلا أريو/جامعة نابولي/ إيطاليا 2001.
- رسالة جامعية حول رواية (عو) مع ترجمة لها، سارة تريولزي، جامعة روما 2001.
- رسالة جامعية حول رواية (طيور الحذر) تشينزيا باناديس، جامعة نابولي 2003.
- رسالة دكتوراه (البنية والدلالة في روايات إبراهيم نصرالله) مرشد أحمد/ جامعة الزاوية 2004.
- رسالة جامعية حول روايته (أعراس أمنه) مايلا غاتين جامعة روما 2005.

- رسالة ماجستير حول روايته (طيور الحذر) سميرة هنيبي، جامعة إنلكو - باريس 2005.
- رسالة ماجستير بعنوان (التشكيل الجمالي في شعر إبراهيم نصر الله) صالح حسن رجب، معهد البحوث والدراسات العربية - قسم الدراسات الأدبية واللغوية - القاهرة 2005.
- رسالة ماجستير قبل بعنوان (الحداثة في أعمال إبراهيم نصر الله الأدبية) الباحثة زهرة غياثي، تحت إشراف الدكتورة كبري روشن، جامعة تربيت مدرّي الإيرانية، 2008.
- رسالة ماجستير حول رواية (زيتون الشوارع)، وترجمة لخمس فصول منها، الباحثة مارغريتا توريللو بإشراف الأستاذ جوليانو لانسيوني جامعة روما 2012.
- رسالة دكتوراه بعنوان (جدلية التوثيق والتخييل في "الملهاة الفلسطينية" للروائي إبراهيم نصرالله) جامعة بيروت العربية-كلية الآداب قسم اللغة العربية، للباحثة أمنة سليم عمر، 2014.
- رسالة دكتوراه بعنوان «تجليات المكان في شعر إبراهيم نصرالله» جامعة اليرموك/ الأردن للباحثة دلّال عنبتاوي، 2014.
- رسالة دكتوراه "الوصف في روايات إبراهيم نصر الله" للباحثة نداء مشعل/ الجامعة الإسلامية/ الأردن 2014.
- رسالة ماجستير: (الحيز الاستعماري وما بعد الاستعمار في روايتي دانيال ديروندا لجورج اليوت وزمن الخيول البيضاء لإبراهيم نصر الله) صابرين صالح، قسم اللغة الإنجليزية، الجامعة الأردنية 2015.
- رسالة دكتوراه: تخيلات أدبية جديدة للمجتمع الفلسطيني في أعمال إبراهيم نصر الله، للباحثة نورا بار، جامعة سواس، لندن 2015 .
- رسالة دكتوراه: جماليات النقد الثقافي في روايات إبراهيم نصر الله، آلاء الشمري، جامعة العلوم الإسلامية العالمية، عمّان الأردن 2015.
- (المتقف البيني في الحالة الفلسطينية، فيروز شحور، رسالة ماجستير، جامعة بيروت، 2016.

2 - كتب عن تجربته.

- (شعرية طائر الضوء - جماليات التشكيل والتعبير في قصائد إبراهيم نصرالله) الدكتور محمد صابر عبيد، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت 2004.
- (البنية والدلالة في روايات إبراهيم نصرالله) الدكتور مرشد أحمد، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت 2005
- الكون الروائي - قراءة في الملحمة الروائية (الملهاة الفلسطينية) د. محمد صابر عبيد، د. سوسن البياتي، المؤسسة العربية للدراسات والنشر - بيروت 2006.
- عين ثالثة/ تداخل الفنون والأجناس في أعمال إبراهيم نصرالله الإبداعية. حسين نشوان، منشورات وزارة الثقافة - الأردن 2007.
- سحر النص: من أفق السرد إلى أجنحة الشعر/ قراءات في المدونة الإبداعية لإبراهيم نصرالله. مجموعة باحثين. منشورات الدائرة الثقافية - أمانة عمان والمؤسسة العربية للدراسات والنشر - بيروت 2007.

- فضاء التجاوز/ دراسات في إبداعات شعرية وروائية لإبراهيم نصر الله، الدكتور محمد عبد القادر، 2012، دار الشروق، عمان.
- رواية ما بعد الحداثة- قراءة في شرفات إبراهيم نصر الله/ د. محمد صابر عبيد، د. سوسن البياتي. منشورات، دار ضفاف، بيروت، مكتبة كل شيء، فلسطين، الأمان، المغرب 2013م.



